

Türkiye-Çin İlişkilerinin 40 Yılı (1971-2011)

I. GİRİŞ: ÇİN'İ TANIMAK VE ANLAMAK

II. TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ

- A. Türkiye-Çin Diplomatik İlişkileri
- B. Türkiye-Çin Siyasî İlişkileri
- C. Türkiye-Çin Ekonomi-Ticaret İlişkileri
- D. Türkiye-Çin Askerî İlişkileri
- E. Türkiye-Çin Kültürel İlişkileri

III. TÜRKİYE-ÇİN STRATEJİK İŞBİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE DOĞRU

- A. Türkiye-Çin Stratejik İşbirliği İlişkileri
- B. Çin'in Stratejik İşbirliği İlişkileri Politikası
- C. Tarihî İpek Yolu'nun Yeniden Canlanması

IV. TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ SORUNLARI VE ÇÖZÜMÜ

- A. Türkiye-Çin Siyasî İlişkileri Sorunu
- B. Türkiye-Çin Ekonomi-Ticaret İlişkileri Sorunu
- C. Doğu Türkistan Sorunu ve Uygur Meselesi

V. TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

- A. Çin'in Türkiye Politikası ve Türkiye
- B. Türkiye-Çin İlişkilerinin Geleceğine Bir Bakış

I. GİRİŞ: ÇİN’İ TANIMAK VE ANLAMAK

Batılılar, Marco Polo’nun (1254-1324) seyahati ile Çin’i tanımaya başlamış ve ilerleyen yıllarda Hıristiyan misyonerlerin Çin’e yönelmesi sonucunda Çin’i köklü tarihe ve zengin kültüre sahip ancak farklı düşünceleri olan hantal bir ülke olarak tanımışlardı. Batılıların Çin’i yarı sömürge bir bölgeye dönüştürmesiyle birlikte, Çinliler de Batı’yı tanımaya başlamıştı. Ancak Çin bugün de hala iyi tanınmıyor. Çin’i “tuhaf bir devlet” (erratic state) olarak tanımlayan siyaset bilimci Lucian Pye, Çin’in diğer ulus devletler gibi uluslararası camiaya ait olmadığını ve bir medeniyet (kültür) olduğu halde, bir devlet gibi davrandığını belirtmişti.¹ Çin devleti kavramını Çin kültürü ile eşit gören sinolog John K. Fairbank da, tarihteki Çin devletleri için “kültürelizm” (culturalism) kavramını kullanarak, Çin devleti ile eşdeğer bir kavram olarak kültürelizmi tercih etmiş ve Çin’in kültürelizmi ile diğer ülke ve topluluklardan temelde farklı olduğunu tespit etmişti.² Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Haziran 2009’daki Çin ziyareti sırasında benzer ifadeler kullanmış ve Çin’i “dünya içinde ayrı bir dünya” olarak tanımlamıştı.³

Clinton hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı olan Madeleine Albright’ın anılarında, Çin ile ilgili önemli bir tespit vardır. Albright; Alexis de Tocqueville’in 150 yıl öncesindeki Amerika ile Rusya’nın ilişkileri gelecek dünyanın kaderini belirleyecektir öngörüsüne yer vererek, “Tocqueville bugün yaşasaydı, Rusya’yı da göz ardı etmeden ilk olarak Çin’den söz ederdi” demektedir. Albright bunun nedenini, “Çin fazlasıyla büyüktür ve göz ardı edilemez; Çin çok müstebit, kucaklanamaz. Çin’i etkilemek çok zordur üstelik çok hem de çok gururludur” biçiminde açıklamaktadır.⁴ ABD eski Başkanı Richard M. Nixon da, 1967’de *Foreign Affairs* dergisinde yazdığı makalesinde dev bir Çin’i uluslararası aileden uzaklaştırmanın yanlış olduğunu belirtmişti. Başkan Nixon’a göre Çin’in uluslararası camiaya dâhil edilmesi, ABD’nin Çin politikası olmalıdır. ABD’nin bu politikası bugüne kadar devam ediyor. Washington 1951’den beri Çin Halk Cumhuriyeti ile meşgul olmuş ve şimdiye kadar etkili bir Çin politikasını ortaya koymuş değildir, sadece gelişmelere göre dönemsel bir Çin politikası üretmektedir. Köklü tarihsel birikimi ve zengin kültüre sahip olan Çin bir başka dünyadır, onu anlamak da kolay değildir. Yükselen Çin’in ekonomik büyümesi ile askerî modernizasyonu da dikkat çekmektedir; Çin artık bir bölgesel güçtür ve mevcut uluslararası siyasal ve ekonomik sistem üzerindeki etkisi de giderek artmaktadır.⁵ Şu anda Çin artık en büyük ekonomi güçlerinden ve en büyük ticaret ülkelerden biridir.⁶ Ancak yükselen Çin’in gelecekte ne

¹ Lucian W. Pye, “China: Erratic State, Frustrated Society”, *Foreign Affairs*, Vol. 69, No. 4, 1990:58.

² John King Fairbank, *East Asia: The Great Tradition*, Boston: Houghton Mifflin Company, 1962:293; John K. Fairbank, *China: A New History*, Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1992:25, 53.

³ “Çin ve Türk devletinin inşa ettiği otobandan işadamları geçecek”, *Radikal Gazetesi*, 27 Haziran 2009; “Gül: Çin’de valiler bile CEO gibi”, *Yenişafak Gazetesi*, 25 Haziran 2009.

⁴ Madeleine K. Albright, *Madame Secretary: A Memoir of Madeleine Albright*, New York: Miramax Books, 2005:554.

⁵ Erkin Ekrem, “Çin’in Yükselişi: Gerçekler ve Dogmalar”, *Türk Yurdu*, Cilt 25, Sayı 220 (Aralık 2005), s. 35-47.

⁶ Erkin Ekrem, “[Dünyanın İkinci Büyük Ekonomi Gücü Olan Çin Neden Sevinemedi?](#)”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü Websayfası*, 24 Ağustos 2010, 11:24.

yapacağı da ciddi bir merak konusuna dönüşmüş durumdadır.

Dünyanın önde gelen güçleri, yükselen Çin'i yeniden tanımaya çalışmakta ve Çin'in gelecekte uluslararası arenada nasıl bir rol üstleneceği konusunda da ciddi araştırmalar yapmaktadır. İnsanlık tarihinin son 500 yıllık dilimi içerisinde Osmanlı Devleti ile birlikte sırasıyla Portekiz, İspanya, Hollanda, Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya, ABD ve Sovyetler Birliği gibi büyük güçler yükselişe geçmiş ve mevcut hegemon güç ile yeni yükselen güçler arasındaki kanlı mücadelelerle beraber yeni uluslararası düzen de şekillenmişti. Çin'in yükselişinin de bazı yerleşik düzenleri değiştirebileceği görüşünde olan ülkeler, bu gelişmeye göre geleceğe yönelik Çin politikasını şimdiden biçimlendirmeye çalışmaktadır.

Türkiye de kendi bölgesinde yükselmeye başlamış bir güç olarak, belirlediği hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin yükselişiyile orantılı olarak, dışarıdan birtakım olumlu ya da olumsuz tepkiler de gelebilir. Türkiye'nin menfaat alanlarında Çin gibi bazı bölgesel güçler de etkilidir ve Türkiye kendi menfaat alanındaki çıkarlarını koruyabilmek için söz konusu bölgesel güçlerle gereken ilişkileri kurmak zorundadır. İlk yapılacak iş ise bu bölgesel güçleri her yönü ile tanımak, anlamak ve işbirliğine gitmek olacaktır. Bu güçleri tanımak aynı zamanda bir güce sahip olmayı gerektirir, dostane ilişkiler olduğu sürece bu güç dostluğu pekiştirebilir, rekabetin olduğu durumda bu güç mücadele etmenin bir aracına dönüştürebilir. Ancak Türkiye de Çin'i sadece ekonomik verilerle ve rakamsal bilgilerle tanımaktadır.

Çin Ticaret Bakanı Chen Deming, Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ı ziyaretinde, fındığı çok sevdiğini belirterek, “*Gazetede okudum. Günde 10 tane fındık yenilmesi iyiymiş. Çin’de 1.3 milyar insan var. Bu kadar kişi fındık yemeye başlarsa herhalde Türkiye’deki fındıklar yetmez*” demişti.⁷ Hâlbuki Ocak 2003’te Ak Parti Başkanı Recep Tayip Erdoğan’ın başkanlığındaki Türk heyetinin Çin ziyareti sırasında fındık mevzusu gündemdeydi ve o zamanda da her bir Çinliye fındık yedirme gayretleri vardı.⁸ Benzer bir ifade Ocak 2001’de Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan’ın Türkiye ziyareti sırasında da yaşanmıştı. Türk Dışişleri Konutu’nda yapılan heyetler arası görüşmeler sonrası, Çin’den dünyaya her yıl 180 milyon turistin geldiğine dikkati çeken Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Çinli turistlerin Türkiye’ye yönelmesi için bazı değişiklikler yapılması ve adımlar atılmasını kararlaştırdıklarını belirtmişti. Çin tarafının da bu konuya olumlu yaklaştığı da öğrenilmişti.⁹ Görüşmelere katılan bir Türk diplomat, “*İlk etapta 180 milyonun yüzde 10’u gelse, Türk turizmi şaha kalkar*” diye konuşmuştu.¹⁰ “2 milyon Çinli turist Türkiye’ye gelecek” efsanesi de bundan sonra yayılmaya başlamıştır. Varyag Gemisi’ni İstanbul Boğazı’ndan geçirme peşinde olan Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan, Türkiye’de bulunmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirerek, iki ülke arasında ortak bir dil ve ortak çıkarlar bulunduğunu belirtmişti. Tang Jiaxuan, yeni yüzyılda Türkiye ile Çin arasında ortaklık ilişkisi kurulması gerektiğini de söylemişti.¹¹ Ancak eylem planında yer alan konular beklendiği gibi olmadı ve

⁷ “Bakan’dan Çinlilere mesaj”, *Vatan Gazetesi*, 7 Ocak 2010.

⁸ “Çin’i ‘fındıççı’ yaptık”, *Türkiye Gazetesi*, 15 Ocak 2003; “Çin’de fındık toplantısı”, *Star Gazetesi*, 15 Ocak 2003.

⁹ “İpekyolu Türkiye’den geçecek”, *Akşam Gazetesi*, 9 Ocak 2001.

¹⁰ “Çinliler geliyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 9 Ocak 2001.

¹¹ “İpekyolu Türkiye’den geçecek”, *Akşam Gazetesi*, 9 Ocak 2001; “Çinliler geliyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 9 Ocak

gerçekleşmemiştir. Eylül 2004'te Birleşmiş Milletler toplantısı için Abdullah Gül, New York'ta Çinli meslektaşları Li Zhaoxing ile görüşürken Çinli turist meselesini de gündeme getirmişti. Çinli Bakan "Nüfusumuz bir milyardan üstünde, nasıl konuk edeceksiniz turistlerimizi?" diye espri yapmıştı. Bakan Gül ise "Kalbimizde misafir ederiz" yanıtını vermişti.¹² Çin'in ABD eski Büyükelçisi olan Bakan Li Zhaoxing, ABD yönetimine meydan okuması ve o dönemde Çin toplumun kahramanı olarak tanınmış bir kişidir. Yaptığı espri de Türkiye'de tepki yaratmıştı.¹³ İki ülke arasında yaşanan bu olaylar, iki tarafın henüz birbirini tanımadığını ve idrak edemediğini göstermektedir. Özellikle Türkiye tarafı, Çin'i kendisi gibi düşünmektedir.

Diğer bir örnek ise Urumçi olayları yaşandıktan sonra Türkiye hükümeti ve kamuoyundaki Çin tepkisidir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Çin'e yönelik eleştirilerinin Çin mediasında yer almasıyla birlikte, Çin kamuoyunda Türkiye'yi cezalandırma seslerinin yükseldiği görülmüştü. Özellikle Çinli "internet vatandaşları grupları" (net citizens), PKK terör örgütüne ve Ermeni soykırım iddiasına destek verilmesi ve hatta Türkiye'nin uluslararası terörün destekçisi olarak ilan edilmesi yönünde yazılar yazmaya başlamışlardı.¹⁴ Türkiye'deki bazı yorumcular, Çin'in Türkiye'ye duyduğu "öfkeyle", cezalandırma yoluna gidebileceğini ileri sürmüştür. Ancak bunların hiçbiri gerçekleşmedi,¹⁵ aksine ikili ilişkiler olumlu yönde gelişmeye başlamıştı. İki ülke arasında gerginlik yaratan bu olaylar, aslında eski statik diplomatik ilişkilerin yeniden muhasebesine ve neticede yepyeni bir boyut kazanmasına sebep olmaktadır.¹⁶ Türkiye-Çin ilişkilerindeki gerginliğin iki ay içinde normalleşme sürecine girmesi, karşılıklı çıkarların önem kazanması ve iki tarafın olgun davranmasından kaynaklanmaktadır. Bu da Çin'in "kavga etmeden, dost olunmaz" atasözüne de uygun düşmektedir.

Urumçi olaylarından dolayı Çin, Türkiye'yi cezalandırmaya kalkışmadı, çünkü Çin'in şu aşamada Türkiye'yi cezalandırma kapasitesi yeterli olmadığı gibi buna niyetlenmek için ihtiyaç duyduğu cesaret de tam değildir. En önemlisi Çin'in tehdit algılanması ve tepki verme tarzları farklıdır. Örneğin "Savaşmadan savaşı başarmak" ilkesine dayanan *Sun-Tzu Savaş Sanatı*'nın ilk bölümünde, "Askerî işler hile gerektirir; güçlüyken zayıf görün, etkiliyken etkisiz görün" ve üçüncü bölümde ise "Üstün kimseler akıl mücadelesi yapar" sözleri yer almaktadır. Ancak Mevlana Celaleddin Rumi, bunun tersini söylemektedir: "Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol." Türkiye ile Çin arasında olaylara karşı farklı yaklaşım sergileme ve çözümleme yönteminin şüphesiz iki ülkenin diplomatik ilişkileri üzerinde etkisi olacaktır. Bu durumu yine *Sun-Tzu Savaş Sanatı*'nın üçüncü bölümünde yer alan öğretisini ile izah etmek mümkündür: "kendini ve rakibi iyi bilersen, bütün savaşlarda tehlikeye düşmezsin; kendini bilmezsen ve sadece düşmanı bilersen zafer yarı yarı olacaktır; eğer kendini ve rakibi hiç bilmezsen bütün savaşlarda tehlikeye girersin." Bu nedenle Çin'in her boyutu ile

---

2001.

¹² Doğan Uluç, "1 milyardan bizi nasıl ağırlarsınız", *Hürriyet Gazetesi*, 29 Eylül 2004.

¹³ Fatih Altaylı, "Biz sığdırırız, Çinli bakan merak etmesin!", *Hürriyet Gazetesi*, 29 Eylül 2004.

¹⁴ Erkin Ekrem, "Urumçi Olayı: Çin Mediasında Türkiye Karşısı Yorumlar", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 98 (Yaz 2009), ss. 43-45.

¹⁵ Matti Nojonen and Igor Torbakov, "China-Turkey and Xinjiang: a frayed relationship", *Open Democracy*, 5 August 2009.

¹⁶ Elif Özmenek, "Türkiye-Çin İlişkileri Gergin", *VOA News*, 15 Temmuz 2009.

araştırılması gerekmektedir,¹⁷ bu da Çin ile işbirliği yapabilmenin temeli olduğu gibi ikili ilişkileri de pekiştirecektir.

---

¹⁷ Erkin Ekrem, “[Türk ve Çin İlişkileri: Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği](#)”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü Websitesi*, 26 Ekim 2010, 11:25:15.

II. TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ

A. Türkiye-Çin Diplomatik İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti'nin Çin Cumhuriyeti (1911-1949) ile diplomatik ilişkiler tesis etmesine dönük girişimler 17 Ekim 1925'te Belçika'da başlamıştı. Türkiye'nin ticari anlaşma konusundaki bazı talepleri Çin tarafından kabul edilmeyince bu girişim askıya alınmıştı. 4 Mart 1926'da diplomatik ilişkileri tesis etme girişimi tekrar başlamış ve görüşmelerin Moskova'da gerçekleştirilmesine karar verilmişti. Ancak Xinjiang (Doğu Türkistan) valisi Yang Zengxin'in, Türkiye'nin Doğu Türkistan ile olan kan bağlarından yararlanarak bölgede olumsuz etki yaratabileceği itirazı ile görüşmeler yine ertelenmiştir. Şubat 1929'da ikili görüşmeler Washington'da başlamış ve dostluk anlaşması ile ticaret anlaşması konusunda anlaşmazlık yaşanınca yine sonuçsuz kalmıştı. 24 Haziran 1930'da bu görüşmeler Çin Cumhuriyeti'nin başkenti Nan-jing'de tekrar başlamış ve aynı sebeplerden dolayı neticelenememişti.¹⁸ Türkiye-Çin arasındaki diplomatik ilişkilerin tesisine dönük girişimler ancak 1934'te gerçekleşebilmiş ve konsolosluk düzeyinde faaliyet (1934-1945) göstermişti. 1 Ocak 1945'ten itibaren ise büyükelçilik düzeyine yükselmişti. Diplomatik ilişkiler, 1949 yılında iç savaşı kaybeden ve Tayvan'a taşınmış olan Çin Cumhuriyeti ile devam etmiş ve Türkiye'nin 1971'de 1 Ekim 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımasıyla kesilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi üyeleri sevinmiştir, fakat 1925 yılına doğru Atatürk'ün Batı ile Sovyetlere yönelik politikalarından hüsrana duymuşlar ve Türkiye'yi eleştirilmeye başlamıştı.¹⁹ Çin Komünist Parti reisi Mao Zedong da Atatürk'ün siyasal tutumunu eleştiriyordu ve Atatürk'ün devrimini "küçük burjuvaların hâkimiyeti" olarak nitelendirmekteydi. Mao'ya göre Atatürk'ün Türkiyesi nihayetinde İngiltere ve Fransa gibi emperyalist ülkelerin kanatları altına sığınacaktır, günden güne yarı sömürgeye dönüşecektir ve emperyalistlerin eliyle gerici dünyasının bir parçası haline gelecektir.²⁰ Çin Halk Cumhuriyeti, Menderes Hükümeti'ne karşı 28 Nisan 1960'da İstanbul'da gerçekleşen protesto faaliyetine destek vermişti.²¹ Çin Komünist Parti'nin sesi olan *Remin Ribao* gazetesinin başyazısında "ABD Emperyalistleri Türkiye'den Defol" başlığı kullanılmıştı.²² Mao'nun gözünde Türkiye'nin Başbakanı Menderes emperyalistlerin köpeğidir.²³ 1960'lı yıllarda Çin Hükümeti açıkça Türkiye'deki sol hareketleri

¹⁸ 黃維民, <中土關係的歷史考察及評析>, 《西亞非洲》2003年第5期, 頁 54-55; 丁工, <中土關係四十年: 回顧與展望>, 《阿拉伯世界研究》2011年第3期(2011年5月), 頁 21.

¹⁹ 黃志高, <1921-1925年中國共產黨對凱末爾革命的觀察與反應>, 《北京科技大學學報》2010年02期, 頁 119-123.

²⁰ 毛澤東, <新民主主義論>(1940年1月), 《毛澤東選集》(第2版)第2卷, 北京:人民出版社, 1991年, 頁 680-681.

²¹ <中國共產主義青年團中央委員會第一書記胡耀邦在我國首都青年和各界人民支持土耳其人民愛國正義鬥爭大會上的講話>, 《新華半月刊》1960年第10期, 北京:人民出版社, 頁 146-147.

²² 《人民日報》社論, <美帝國主義從土耳其滾出去>, 《新華半月刊》1960年第10期, 北京:人民出版社, 頁 148-150.

²³ 毛澤東, 《建國以來毛澤東文稿》第9卷, 北京:中央文獻出版社, 1996:183.

desteklemiştir.²⁴ Türkiye-Çin ilişkileri ancak 1970'li yılların sonuna doğru yeni bir boyut kazanacaktır.

Çin lideri Mao'nun ölümünden sonra (9 Eylül 1976) Çin'de büyük değişimler yaşanmaya başlamış ve 1978 yılında dışı açılma politikası yürürlüğe koyulmuştu. Çin'in Atatürk ve Türkiye'ye bakış açısı da bu değişimden etkilenmişti.²⁵ 1971 yılında Washington'un Sovyetlere karşı stratejik kuşatma politikasını uygulayabilmek için 1960'lı yıllarda Sovyetler'le gerginlik yaşayan Çin ile gizlice görüşmeler başlamıştı. 1972'de ABD Başkanı Nixon'un Çin ziyareti bu stratejik ittifakın oluşturulmasında son damgasını vurmuştu. Bu süreçte uluslararası kamuoyu Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştı.

Türkiye Cumhuriyeti de bu dönemde Pekin ile diplomatik ilişkiler tesis etme yoluna gitmişti. Türk dostluk ve ticaret heyetleri Çin Başbakan Zhou Enlai tarafından üst düzeyde kabul edilmişti.²⁶ Nihayet 4 Ağustos 1971'de Türkiye-Çin diplomatik ilişkileri tesis edilmiş ve 5 Ağustos'ta Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti, Türkiye ile olan diplomatik ilişkilerini kesmişti. Çin Komünist Parti'nin sesi olan *Renmin Ribao* gazetesi bu ilişkiyi kutlamış ve önemini vurgulamıştı.²⁷ Ankara, Eylül-Ekim 1971 tarihlerinde BM Genel Kurul'un 26. oturumunda Çin'in BM üyeliği için onaylamaya sunulan 2758 sayılı kararnamede Çin'in lehine oy vermiş, ABD'nin hem Çin Halk Cumhuriyeti hem de Çin Cumhuriyeti'nin BM üyeliği teklifine karşı çıkmıştı. Bu durum Türkiye-Çin ilişkileri açısından iyi bir başlangıç yaratmıştır. Türkiye ile Çin'in karşılıklı büyükelçilik açması Nisan 1972'de gerçekleşmişti. Ankara, ABD-Çin Cumhuriyeti ilişkileri örneğinde olduğu gibi Mart 1987'de Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti'nin İstanbul'da Uzakdoğu Ticaret Hizmet Merkezi İstanbul Ofisi'nin kurulmasına izin vermişti. Ağustos 1989'da ise Tayvan'ın Ankara'da Taipei Ekonomi ve Kültür Ofisi'nin açılmasına onay vermişti. Eylül 1993'te bu kuruluş Taipei Ekonomi ve Kültür Temsilciliği'ne yükseltilmişti. Aralık 1993'te Türkiye de, Taipei'de Türk Ticaret Bürosu'nu kurmuştu.

Diplomatik İlişkilerin Seyri	
4 Ağustos 1971	Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Hasan Esat Işık ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin Paris Büyükelçisi Huang-chen arasında imzalanan bir protokol ile iki ülke diplomatik ilişkileri tesis edilmiştir.
6 Mart 1989	Konsolosluk Sözleşmesi imzalandı.
24 Aralık 1989	Resmî Pasaport Sahiplerinin Karşılıklı Olarak Vizeden Muaf Kılınmasına Dair Anlaşma imzalandı.
13 Kasım 1997	Dışişleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı imzalandı.
19 Nisan 2000	Türkiye-Çin Ortak Bildirisi beyan edildi.
14 Aralık 2001	Türkiye Turizm Bakanlığı ile Çin Devlet Turizm İdaresi arasında Çin Vatandaşların Türkiye'ye Seyahatine İlişkin Uygulama Planı imzalandı.

²⁴ 咎濤, <中土關係及土耳其對中國崛起的看法>, 《阿拉伯世界研究》2010年第4期(2010年7月), 頁60.

²⁵ 朱克柔, <青年土耳其黨人的歷史作用>, 《世界歷史》1980年03期, 頁32-40; 朱克柔, <凱末爾對土耳其民族解放運動的貢獻>, 《世界歷史》1981年02期, 頁13-22; 咎濤, <六十年來中國的土耳其研究>, 《西亞非洲》2010年04期, 頁69.

²⁶ 楊兆鈞, 《土耳其現代史》, 昆明:雲南大學出版社, 1988:213.

²⁷ <祝賀我國和土耳其共和國建交>, 《人民日報》社論, 1971年8月6日, 《新華月報》1971年第8期, 頁52.

B. Türkiye-Çin Siyasî İlişkileri

4 Ağustos 1971’de Türkiye Paris Büyükelçisi Hasan Esat Işık ile Çin Halk Cumhuriyeti Paris Büyükelçisi Huang-chen arasında imzalanan bir ortak deklarasyon ile iki ülke arasında diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Türkiye ile Çin, “*bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı çıkarları koruma prensibi çerçevesinde diplomatik ilişkilerin*” çerçevesini oluşturmuştur.

Çin’in Türkiye’ye bakanlar düzeyindeki ilk ziyareti ise Başkan Mao’nun ölümünden sonra Çin Dışişleri Bakanı Huang Hua’nın katılımıyla Haziran 1978’de gerçekleşmişti ve Başbakan Bülent Ecevit ile Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Gündüz Ökçün ile görüşmüştü. Bu ilk üst düzey resmi görüşme olmasına rağmen iki bakan arasında bazı önemli konularda görüşler beyan edilmiştir: 1. Dünya barışını korumak için nükleer silahsızlanma ve konvansiyonel silahların azaltılması gerekmektedir. 2. Adalet ve adil uluslararası ekonomik ve politik düzeninin kurulması gerekmektedir. 3. Filistin halkının tüm meşru ulusal haklarını geri kazanması gerekmektedir. 4. Irk ayrımcılığı ve ırk izolasyonu sisteminin ortadan kaldırılması gerekmektedir. 5. Uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl görüşmeler ve diplomatik yollarla çözülmesi gerekmektedir.²⁸ Türkiye’nin bakanlar düzeyindeki ilk ziyareti Aralık 1981’de Dışişleri Bakanı İlder Türkmen’in Çin ziyareti ve en üst düzey ziyaret ise Aralık 1982’de Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in Çin ziyareti olmuştur. Türk heyeti Çin Komünist Partisi Merkezi Danışma Kurulu Başkanı Deng Xiaoping ve Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri Hu Yaobang tarafından karşılanmıştır. Bu görüşmelerde daha çok emperyalist güçlere karşı ifadeler ön plana çıkmıştır ve Çinli liderler iki ülke arasında hiçbir sorun olmadığını, kuvvet gösterisi ve zorlamaya dayalı uygulamalar yapılmadığını ve bundan dolayı uzun vadeli dostane ilişkiler kurulabileceğini vurgularken,²⁹ Cumhurbaşkanı Kenan Evren ise hegemonyanın dünyanın huzursuzluk kaynağıdır olduğunu ifade etmiştir.³⁰ Bu ziyaretlerden sonra bakanlar, başbakanlar, meclis başkanları ve cumhurbaşkanları düzeyinde görüşmeler başlamıştır. 1984 yılında Çin Devlet Başkanı Li Xiannian Türkiye’yi ziyaret etmişti. İki ülke arasında süresiz siyasi istişare mekanizmasının oluşturulması kabul edilmiştir. Çinli uzmanlara göre, bu mekanizma sayesinde Sovyet tehdidine karşı stratejik uyumluluk sağlanmış ve bu da Çin-Türkiye siyasî ilişkilerini pekiştirmiştir.³¹ Türkiye’nin Cumhurbaşkanı düzeyindeki Çin ziyareti Soğuk Savaş sonrasında, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Mayıs 1995’te gerçekleşmiştir. Çin tarafının Nisan 2000’de Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin’in Türkiye’yi ve 24-29 Haziran 2009’da Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Çin’i ziyaretiyle üst düzey görüşmeler devam etmiştir. Türkiye tarafından bakıldığında

²⁸ <土耳其總理和外長分別會見和宴請黃華外長 賓主表示要進一步發展兩國的友好合作關係>, 《人民日報》第5版, 1978年06月14.

²⁹ <鄧小平胡耀邦分別會見埃夫倫 賓主表示要加強兩國之間的友好合作關係>, 《人民日報》第1版, 1982年12月16日.

³⁰ <埃夫倫總統舉行答謝宴會 埃夫倫和趙紫陽分別講話希望加強土中友好合作>, 《新華社》, 1982年12月16日.

³¹ 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第95期 (2007年4月), 頁35.

Cumhurbaşkanı düzeyindeki ziyaretler 13 ve 14 yıllık aralıklarla gerçekleşmiştir, Çin açısından ise bu 16 yıldır. Yani 1971-2011 yılları arasında Türkiye Çin'i üç, Çin ise Türkiye'yi iki kez ziyaret etmiştir.

Temmuz 1985'te Başbakan Turgut Özal, Çin ziyaretini gerçekleştirmişti. Söz konusu ziyaret iki ülke arasında başbakanlar düzeyindeki ilk diplomatik ziyarettir. Çinli uzmanlar bu ziyaretin önemini şu ifadeyle özetlemektedir: Turgut Özal Hükümeti ekonomi reformu ve dış açılma politikasını yürütmekte ve dış politikası olarak ABD ile müttefik ilişkilerini korumak, Avrupa ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleriyle ekonomi-ticaret ilişkilerini geliştirmek, ayrıca Sovyetlerin tehdidine karşı koymayı hedeflemektedir.³² Keza Çin de Sovyetlere karşı stratejik ortaklığını sürdürmekte, Avrupa ülkeleri ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile siyasî ve ekonomiye dayalı ilişkilerini geliştirmekteydi. Bu durum Çin ile Türkiye arasındaki siyasî ilişkileri yoğunlaştırmaktadır ancak bunu takiben iki ülke arasında ekonomi ve kültür gibi alanlarda ilişkiler yeterince gelişmemiştir.³³ Çin Başbakanı Zhu Rongji Nisan 2002'de ve 7-9 Ekim 2010'da Çin Başbakanı Wen Jiabao Türkiye'yi ziyaret etmişti. Başbakan Wen Jiabao'nun ziyareti sırasında, iki ülke arasında "Stratejik İşbirliği ilişkilerinin Kurulup Geliştirilmesine ilişkin Ortak Bildiri" yayımlanarak iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik düzeye çıkarıldığı ilan edilmişti. Bununla birlikte Başbakan Yardımcısı ve Çin'in Politbürosü üyesi olan Huang Ju'nun Kasım 2004'te ve Politbüro Daimi Üyesi Li Changchun, Nisan 2010'da Türkiye ziyaretinde bulunmuşlardır. 1971-2011 yılları arasında Türkiye ve Çin'in Başbakanlar düzeyinde karşılıklı ziyaretlerine bakıldığında, Türkiye tarafının bir ve Çin tarafının iki kez ziyaret gerçekleştirdiği görülmektedir.

Başbakan Yardımcı düzeydeki ilk ilişkiler, 3-7 Eylül 1990 tarihlerinde Çin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Qian Qichen'in Türkiye ziyareti ile gerçekleşmiştir. Daha sonra Mayıs 1998'de Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ve Haziran 2002'de Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli Çin'i ziyaret etmişlerdi. Devamında Kasım 2003'te Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin Çin'in ziyaret etmiştir. Mehmet Ali Şahin, Nisan 2005, Nisan 2007 ve 2008 yıllarında tekrar Çin'e ziyaret etmişti. Şubat 2005'te Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de Çin ziyaretinde bulunmuştu. Buna mukabile Çin Devlet Konseyi üyeleri de Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir. Örneğin Mayıs 2005'te Çin Devlet Konseyi Üyesi ve Kamu Güvenlik Bakanı Zhou Yongkang, Mayıs 2005'te Çin Devlet Konseyi Üyesi Chen Zhili, Nisan 2006'da Çin Devlet Konseyi Üyesi Hua Jianmin, Mayıs 2009'da Çin Devlet Konseyi Üyesi ve Kamu Güvenlik Bakanı Meng Jianzhu ve Haziran 2010'da Çin Devlet Konseyi Üyesi Dai Bingguo, Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun Özel Temsilcisi Olarak Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir. Türk-Çin iki ülke Başbakan Yardımcı düzeydeki karşılıklı ziyaretler Türkiye tarafı 1998, 2002, 2003, 2005 ve 2007 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Meclis Başkanları düzeyindeki ilk ilişkiler, Ağustos 1996'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kalemlî'nin Çin ziyaret ile başlamıştı. Buna mukabile Kasım ayında Çin

³² 卜愛華, <土耳其的投資環境與政策>, 《國際貿易》1995年08期, 頁26-27.

³³ 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第95期(2007年4月), 頁35.

Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi Başkan Qiao Shi'nin Türkiye ziyareti olmuştu. Devamında Çin Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi Başkanı Li Peng Nisan 1999'da Türkiye'yi ziyaret etmişti. Şubat 2000'de TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut ve Nisan 2008'da TBMM Başkanı Köksal Toptan Çin'i ziyaret etmişlerdir. Kasım 2008'da Çin İstişare Komitesi Başkanı Jia Qinglin Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Türkiye-Çin siyasî ilişkilerinde bakanlar düzeydeki ziyaretler en çok dikkat çekenlerdir. 90'lı yılların ortasından itibaren ortalama her yıl karşılıklı bakan ziyaretleri gerçekleşmiştir. Ancak 1971-2011 yılları arasında bakanlar düzeyinde en yoğun olan dönem ise 2000-2002 ve 2009-2011 arası olmuştur. Bu da Türkiye'nin dönemindeki hükümetinin Çin'e önem verdiğini göstermektedir. Nisan 1999'da kurulan 58. Hükümetin programında "Çin Halk Cumhuriyetiyle ilişkilerimizin çok yönlü olarak geliştirilmesine özen gösterilecektir" ibaresine yer verilmiştir.³⁴ AK Parti'nin iktidara geldikten sonraki ilk hükümet programında Çin ile ilgili şu ibareler yer almaktadır: *Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya ile karşılıklı saygı ve verimli işbirliği temelinde gelişmekte olan ilişkilerimizin bu doğrultuda daha da ileri götürülmesine çalışılacaktır.*³⁵

Bütün bu siyasî ilişkilerinde dile getirilen önemli konuları bölgesel ve küresel sorunlar, ikili siyasî ilişkiler, ikili ticaret ilişkiler ve turizm, ikili askeri ilişkiler, Uygur veya Doğu Türkistan sorunları olmuştur. Ancak ikili ilişkilerinin potansiyeline göre beklendiği düzeyde değildir. Türkiye ve Çin'in 40 yıllık ilişkilerinin bir özetini yapmak gerekirse, Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Başbakan düzeydeki karşılıklı ziyaretler oldukça seyrek, Bakanlar düzeyinde ise nispeten yoğundur. Yani ikili ilişkileri "düşük yoğunluklu ilişkiler" olarak tanımlamak mümkündür.

5 Temmuz 2009'da yaşanan Urumçi olayları Türk-Çin ilişkilerinde gerginliğine neden olmuştu. Çin basını ve uzmanları da Türkiye'nin Uygurlara sahip çıkarak dolayısıyla Doğu Türkistanlılara destek verdiği saplantısıyla Türkiye'ye öfkeliydi.³⁶ Ancak her iki ülke Urumçi olaylarından dolayı ikili ilişkilerinin gerginliğini tırmadığını istemiyordu ve Başbakan'ın özel temsilcisi Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın Ağustos 2009'daki Pekin ve Urumçi ziyareti ile bir ölçüde gerginliği düşürmüştü.³⁷ Çağlayan'ın Çin ziyaret sonrası her iki ülke yeni bir ilişkiyi geliştirme üzerine iyi niyetlerini bildirmişti.³⁸ Urumçi olayları öncesi Türk-Çin ilişkileri belli bir ivme kazanmıştır, örneğin 2008 yılı boyunca Mart ayında Devlet Bakanı Mehmet Aydın, Nisan ayında TBMM Başkanı Köksal Toptan ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aydoğan Babaoğlu, Ağustos ayında Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin ve Dış

³⁴ "Başbakan Bülent Ecevit Tarafından 4 Haziran 1999 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı", T. C. *Resmi Gazete*, Sayı:23721, 10 Haziran 1999 Perşembe.

³⁵ "Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Tarafından TBMM'ne Sunulan 59'uncu Hükümet Programı", T. C. *Resmi Gazete*, Sayı: 25058, 24 Mart 2003.

³⁶ Erkin Ekrem, "Urumçi Olayı: Çin Mediyasında Türkiye Karşıtı Yorumlar", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 98 (Yaz 2009), s. 43-45.

³⁷ Erkin Ekrem, "[Türkiye-Çin İlişkileri: Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın Çin Ziyareti Üzerinde Bir Değerlendirme \(I\)](#)", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 9 Kasım 2009, 15:24:27; Erkin Ekrem, "[Türkiye-Çin İlişkileri: Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın Çin Ziyareti Üzerinde Bir Değerlendirme \(II\)](#)", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 09 Kasım.2009, 15:50:52.

³⁸ Erkin Ekrem, "[Urumçi Olayları Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri](#)", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 18 Ocak 2010, 20:19.

Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen, Eylül ayında, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Nükhet Hotar Göksel, Kasım ayında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Prof. Dr. Mustafa İsen ve AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat sırasıyla Çin'i ziyaret etmişti. Aynı yılda Mart ayında Çin Komünist Parti Gençlik Kolları Genel Sekreteri Erkin Turahun, Ekim ayında Çin Kızılhaç Derneği Başkanı Peng Peiyun ve Kasım ayında Çin Ulusal İstişare Komitesi Başkanı Jia Qinglin Türkiye'yi ziyaret etmişti. Bu ziyaretlerde siyasî, ekonomi, kültürel, partiler arası ve askerî ilişkileri güçlendirmeyi hedeflemişti. Türk-Çin ilişkilerinin doruk noktası ise Haziran 2009'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Çin ziyareti olmuştu. Ancak Cumhurbaşkanı Gül'ün dönüşüyle yaşanan Urumçi olayları ikili ilişkileri ciddi ölçüde zedelemişti.

Türk-Çin ilişkilerinin restore aşaması hızlı tamamlanmıştır. Çin Dışişleri Bakanı Yang Jiechi'nin Ocak 2010'daki Türkiye ziyaret bunun bir işareti olarak algılanabilir. Bakan Yang Jiechi, Türkiye ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile görüşerek siyasî güveni arttırması, karşılıklı olarak ulusal çıkarları ilgilendiren meselelerde saygı ve ilgi göstermesi, ekonomi-ticaret alanındaki işbirliği alanlarını genişletmek için birbirini tamamlayıcı özellikleri yaratması ve uluslararası ve bölgesel bağlamda potansiyel sorunlara karşı koordinasyon halinde birlikte hareket edilmesi gibi konularda anlaşmışlardır.³⁹ Daha sonra Dışişleri Bakan Davutoğlu'nun Kasım 2010'da yaptığı Çin ziyaretinde, Türkiye'nin Çin egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı gösterdiği, Türk-Çin stratejik işbirliği ilişkileri derinleştirilmesi ve ikili ilişkileri daha ileri seviyeye götürmesi için çaba gösterileceğini ifade etmiştir.⁴⁰ Böylece ikili ilişkilerin normalleşmesi yoluna girilmiştir. Nisan 2010'da Çin Politbüro üyesi Li Changchun⁴¹ ve Haziran'da Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun özel temsilcisi ve dış politikadan sorumlu Devlet Konseyi üyesi Dai Bingguo'nun⁴² Türkiye ziyaretleri sonrası Ekim ayında Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti gerçekleşmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Pekin Büyükelçisi Murat Esenli de gerginleşen ilişkileri normalleştirmek için Çin Hükümeti, üniversiteler ve düşünce kuruluşlarını ziyaret ederek ve gazetelere röportaj vererek Türkiye'nin Çin politikasını anlatmak suretiyle çeşitli katkılarda bulunmuştu. İlişkiler bazında Urumçi olaylarıyla yaşanan tahribatlar bir yıl sonra onarılmış ve normalleşmiştir.

2011 yılında Türk-Çin ilişkilerinde daha çok alt düzeyde karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. Bunun yanında Çin'in Nanjing şehrinde düzenlenen G-20 zirvesine katılmak üzere Mart 2011'de Başbakan Yardımcısı Ali Babacan Çin'i ziyaret etmiş ve Çin yetkililerle görüşürken, Türkiye'nin Çin'e çok önem verdiğini ve birçok konularda ortak veya benzer görüşlere sahip

³⁹ <楊潔篪同土耳其外長達武特奧盧舉行會談>,中華人民共和國外交部網站, 2010年1月27日; <土耳其總統會見楊潔篪>,中華人民共和國外交部網站, 2010年1月27日; <土耳其總理埃爾多安會見楊潔篪>,中華人民共和國外交部網站, 2010年1月28日.

⁴⁰ <楊潔篪外長與土耳其外長達武特奧盧舉行會談>, 中華人民共和國外交部網站, 2010年11月2日.

⁴¹ 鄭金發、錢彤, <李長春會見土耳其總理埃爾多安>, 新華網, 2010年04月17日, 05:59:52; 錢彤、鄭金發, <李長春會見土耳其總統居爾>, 新華網, 2010年04月17日, 01:05:14; 鄭金發、王秀瓊, <李長春與土耳其副總理舉行會談>, 新華網, 2010年04月16日, 20:13:57; 錢彤、陳銘, <李長春會見土耳其主要媒體負責人並發表重要講話>, 新華網, 2010年04月15日, 22:13:14; <李長春在中土工商企業家交流會上的演講>, 新華網, 2010年04月15日, 05:12:48.

⁴² 陳銘, <土耳其總統居爾會見戴秉國>, 《人民日報》, 2010年06月10日, 第03版. Erkin Ekrem, “[AİGK ve Çin'in Katılımı](#)”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 7 Haziran 2010, 18:16.

olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Temmuz 2011’de Çin Politbüro üyesi Huo Guoqiang da Türkiye’yi ziyaret etmiştir.⁴⁴ Böylece 2008-2011 yılları arasında Çin’i yöneten dokuz Politbüro üyesinin çoğu Türkiye’yi ziyaret etmiş ve Türkiye’ye verilen önemin bir göstergesi olmuştur.

2011 yılında önemli başka gelişmeler de yaşanmıştır. 1 Nisan 2011’de Türkiye ile Çin Dışişleri Bakanlıkları Arasında Ortak Çalışma Grubu’nun ilk toplantısı Ankara’da düzenlenmiştir. Söz konusu Ortak Çalışma Grubu, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün 25 Haziran 2009 tarihinde Çin ziyaret sırasında Pekin’de imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında Ortak Çalışma Grubu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” uyarınca kurulmuştur. Bu toplantı vesilesiyle Türkiye’ye gelen Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Zhang Zhijun, 31 Mart 2011’da, Türk akademisyenlerle Türk-Çin ilişkileri konusunda bir istişare toplantısı düzenlemiştir. 1 Nisan 2011’de ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek ile görüşmelerde bulunan Bakan Yardımcısı Zhang Zhijun, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu ile Ortak Çalışma Grubu konusunda müzakereler yapmışlardır. Çin Başbakanı Wen Jiabao’nun 7-9 Ekim 2010 tarihlerinde Türkiye’ye yaptığı ziyaret sırasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile aralarında imzalanan Stratejik İşbirliği İlişkisi üzerinde müzakereler yapan iki ülke dışişleri yetkilileri, bu tür ilişkilerinin içeriği ve düzeyi konusunda kapsamlı fikir alış-verişinde bulunmuşlardır.

2011 yılı Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti diplomatik ilişkilerinin kurulmasının 40. yıldır. Bu vesileyle Çin Devlet Başkanı Hu Jintao 25 Temmuz 2011’de, Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise 28 Temmuz 2011’de kutlama mesajı yayımlamışlardır:

Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül	Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Hu Jintao
<p><i>Sayın Cumhurbaşkanı, ülkelerimiz arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının 40. yıldönümüne iftiharla şahitlik etmekteyiz.</i></p> <p><i>Köklü medeniyetlerin mirasçısı olan Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerde, 2009 yılında güzel ülkenize gerçekleştirdiğim resmi ziyaret ile yeni bir sayfa açılmıştır. Çok başarılı geçen bu ziyaretim sırasında, fevkalade önemli konumu ve ekonomik gücü ile Türkiye’nin büyük önem verdiği bir ortağı olan Çin Halk Cumhuriyeti ile işbirliğimizin Çeşitlendirilerek derinleştirilmesi hususunda mevcut ortak iradenin teyit edilmesinden ziyadesiyle memnuniyet duydum.</i></p> <p><i>Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ilişkilerini, uzun vadeli stratejik bir temel üzerine bina etmek amacındadır. Bu anlayış doğrultusunda, 2010 “stratejik işbirliği” mertebesine yükselttiğimiz ilişkilerin, halklarımızın menfaatleri doğrultusunda gelecekte daha da ileriye taşınacağına olan inancım tamdır.</i></p> <p><i>Ayrıca, 2012’nin “Türkiye’de Çin Yılı”, 2013’ün ise “Çin’de Türkiye Yılı” ilan edilmiş olması, ikili ilişkilerimizde son dönemde yakaladığımız ivmenin</i></p>	<p><i>Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin kuruluşunun 40. Yıldönümü münasebetiyle, Çin halkı ve şahsım adına, size ve sizin aracılığımızla dost Türk halkına en sıcak tebrik ve iyi dileklerimi sunmak arzusundayım.</i></p> <p><i>40 yıldan beri, Çin-Türk ilişkiler istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir. İki ülkenin üst düzeydeki temasları sıklaştırılmış, karşılıklı siyasi güven artırılmış, pratik işbirliği derinleştirilmiş, sivil iletişimin verimli sonuçları olmuş, uluslararası ve konular üzerinde sıkı diyalog ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında Çin’de gerçekleştirdiğiniz ziyaret ikili ilişkileri motive etmiştir. Çin-Türk ilişkilerinin gelişimi için sunduğunuz katkılar takdirle karşılanmaktadır.</i></p> <p><i>Çin tarafı, Türk tarafı ile tarihi dostluğunu ve ikili ilişkilerin gelişimini önemsemektedir. Ekselansları ile beraber, 40. yıldönümünü fırsat olarak değerlendiren, tüm düzeydeki temasları sürdürmeye, karşılıklı kazançlı işbirliğini derinleştirmeye, kültürel iletişimi güçlendirmeye, gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını koruyarak geliştirmeye ve Çin-Türk dostluğunun yeni tarihini yazmaya hazırım.</i></p>

⁴³ “[Birbirimize Sadece Mal Satmıyoruz](#)”, *Sabah Gazetesi*, 02.04.2011 10:21; <[王岐山副總理會見土耳其副總理阿里·巴巴詹](#)>, 中華人民共和國外交部網站, 2011年3月31日.

⁴⁴ <[賀國強分別會見土耳其安塔利亞省省長和伊斯坦布爾省省長](#)>, 新華網, 2011年07月10日, 20:39:46.

*sürdürülmesine şüphesiz katkıda bulunacaktır.
İşbirliğimizi çeşitlendirmek bakımından büyük bir potansiyel mevcuttur. Bu potansiyeli kurduğumuz stratejik ortaklık çerçevesinde değerlendirmek öncelikli hedefimizdir.
Bu vesileyle, dost Türk ve Çin halklarının refah ve esenliği temelinde, ikili ilişkilerimizin parlak geleceği ile Zat-i Devletleri'nin sağlık ve mutluluğu için en samimi temennilerimi yineliyorum.*

C. Türkiye-Çin Ekonomi ve Ticaret İlişkileri

Türkiye-Çin ekonomi ve ticaret ilişkileri Çin Cumhuriyeti ile başlamış ve 1971’de Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerin tesis edilmesiyle de devam etmiştir. Temmuz 1974’te Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile Çin Dış Ticaret Bakanı Li Qiang arasında imzalanan ticaret anlaşması ikili ticaret ilişkilerinin temel taşı oluşturmuştur. Mayıs 1981’de ticaret protokolü ve Aralık 1982’de 1983-1984 Türkiye-Çin Ekonomi, Sınai ve Teknolojik İşbirliği Karma Komitesi Tutanağı’nın imzalanması ile birlikte ikili ekonomi-ticaret ilişkileri yasal zeminler üzerinde gelişmeye başlamıştı. Ancak 1980’li yılların ortalarına kadar ticaret hacmi az olmasına rağmen Türkiye’nin aleyhine gelişen ticari dengesizlik meydana gelmiştir. Bu tarihlerden itibaren ikili ekonomi-ticaret ilişkilerinde Türkiye aleyhine açık verme durumu hep yaşanmıştır.

Nisan 1999 yılında Çin Ulusal Halk Kongresi Başkanı Li Peng, Türkiye ziyareti sırasında İstanbul’da Türk işadamları ile görüşmüş ve Türkiye aleyhine gelişen ikili ticari ilişkileri konu alan bazı önerileri olmuştur.⁴⁵ İkili ticari ilişkilerin gelişmesine önem verdiğini ifade eden Başkan Li Peng, karşılıklı eşit çıkarları sağlayan, birbirinin ihtiyaçlarını karşılayan ve avantajları ile birbirini tamamlayan bir zemin üzerinde, Çin-Türkiye

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2000	96.010	1.344.731	1.440.741	-1.248.721
2001	199.373	925.620	1.124.993	-726.247
2002	268.229	1.368.317	1.636.546	-1.100.088
2003	504.626	2.610.298	3.114.924	-2.105.672
2004	391.585	4.476.077	4.867.662	-4.084.492
2005	549.764	6.885.400	7.435.164	-6.335.636
2006	693.038	9.669.110	10.362.148	-8.976.072
2007	1.039.523	13.234.092	14.273.615	-12.194.569
2008	1.437.204	15.658.210	17.117.414	-14.221.006
2009	1.599.140	12.655.075	14.254.215	-11.076.935
2010	2.259.789	17.180.042	19.439.831	-14.920.253
2011	2.47	21.69	24.16	-19.23
Türk-Çin Ticaret İlişkileri 2000-2011 (\$)				

ekonomik-ticari ilişkilerini geliştirileceğini beyan etmişti. Somut olarak; işbirliği yolları genişletilmeli, Türkiye’ye özgü ve Çin pazarında ihtiyaç duyulan ürünler Çin’e ihraç edilmeli ve iki taraf uluslararası pazarlarda geleceği olan ürünleri birlikte üreterek üçüncü bir ülke pazarına sürmelidir. Ayrıca iki ülkeye bağlı sektörler temaslarını arttırmalıdır. Çin de Türk işadamlarının Çin’i ziyaret etmesini ve araştırmasını memnuniyetle karşılamaktadır. 2000 Nisan’ında Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin’in Türkiye ziyaret sırasında imzalanan bildiriye de benzer ifadeler bulunmaktadır. Bildiriye göre, iki taraf ekonomik ve ticari ilişkilerinin ilerlemesi için gayretle çalışacaktır; ticari dengesizlik durumunun giderilmesi için, ikili ticaretin çeşitlendirmesi ve ikili ticari ilişkilerin sürekli artırılması arayışı içine girecektir; ekonomik ve teknik işbirliği alanlarında yeni yol ve yöntemler keşfedilmeye çalışılacaktır; karşılıklı yatırım faaliyetleri teşvik edilecektir ve karşı tarafın pazarındaki payını arttırmak için gerekli tedbirlerle, fırsatlar yaratılacaktır; işbirliğinin sağlam bir zeminde genişletmesi için iki taraf ekonomi, teknoloji, teknik, çevre ve diğer alanlardaki bilgi ve tecrübeler paylaşılacaktır.⁴⁶ Özetle ticari ve ekonomik işbirliği artırılacak, karşılıklı yatırımlar teşvik edilecek, KEK’in iyi bir biçimde işlemesi sağlanacak, enerji alanında ortak arama faaliyetleri

⁴⁵ 劉華新、傅旭, <李鵬會見土耳其企業家指出中國重視發展與土耳其經貿合作關係>, 《人民日報》, 1999年04月04日第1版.

⁴⁶ <中華人民共和國與土耳其共和國聯合公報>, 《中華人民共和國外交部》網頁, 二〇〇〇年四月十九日.

ve işbirliği özendirilecek ve desteklenecek, İpek Yolu yeniden canlandırılacak, uluslararası konularda işbirliği ve eşgüdümü artıracak, uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde kuvvet kullanımına başvurulması reddedilecektir.⁴⁷

Nisan 2002’de Çin Başbakanı Zhu Rongji, Türkiye ziyareti sırasında da benzer ifadeleri kullanmıştı. Başbakan Zhu Rongji, iki ülkenin yeni yüzyılda ekonomi-ticari işbirliği ilişkisinin ivme kazanması için üç maddeli öneri sunmuştu: 1. *İki taraf, ticareti büyütmek ve yeni ürünleri geliştirmek için çabalamalıdır.* Çin Başbakanı’na göre, Türkiye’nin maden ürünleri, kimyasal hammadde, yün ve deri gibi ürünlerde ihracat avantajı vardır. Çin’de ise yüksek teknoloji ve sanayi belli bir düzeye ulaşabilmiştir; özellikle sanayi ürünleri ve elektronik ürünlerinin, uluslararası pazarlarda önemli bir rekabet gücü vardır, iki taraf bu ürünler üzerinden ikili ticareti genişletebilir. 2. *İki taraf işbirliği alanlarını genişletmelidir.* Çinli Başbakan’a göre, iki taraf sulama sistemleri, tarım teknolojisi, tarımsal ürünleri işleme teknolojisi ve turizm gibi alanlarda işbirliğini güçlendirmeye devam etmelidir. 3. *İki tarafa bağlı sektörlerin karşılıklı yatırım ve işbirliği teşvik edilmelidir.* Başbakan Zhu Rongji’ye göre, Türkiye’nin hem stratejik konumu önemlidir, hem de Avrupa Gümrük Birliği’ne üye olmuştur. Bu durum Çin işletmelerinin Türkiye’deki yatırımlarını genişletebilmesine olanak sağlamaktadır. Böylece üretilen elektrikli ev aletleri ve tekstil ürünleri komşu ülkelere ve çevre bölgelere ihraç edilebilir. Başbakan Zhu Rongji, Çin tarafının, Türk girişimcilerin Çin’de yatırım yapmasını memnuniyetle karşıladığını ve gerekli kolaylık ve yardımı sağlamaya istekli olduğunu belirtmişti. Çin Başbakanı Zhu Rongji şunu da vurgulamıştı: “Çin ve Türkiye’nin dostluğunu daha da ilerletmesi için ekonomik-ticari işbirliği platformu olmazsa olmaz”.⁴⁸

2000’li yıllardan itibaren Türk Tarafı, ticaretin kapsamının çeşitlendirilmesi amacıyla Çin’e, fındık ve tütün, deri ve deri ürünleri, deri makineleri, elektrikli cihazlar, taşıt araçları, oto yedek parçaları, tekstil kimyasalları, inşaat malzemeleri, cam ve cam eşya, telekomünikasyon ekipmanı ve mücevherat sağlamaya çalışmıştır.⁴⁹ Türkiye-Çin arasında ekonomik ve teknik işbirliğini alanında yani sanayi, enerji, jeoloji ve madencilik, müteahhitlik ve müşavirlik hizmetleri, ulaştırma, haberleşme, turizm ve sağlık konularda işbirliği güçlendirme yolu izlenmiştir. Bilim ve teknoloji alanında yani küçük ve orta ölçekli işletmeler, tarım, deprem araştırması ve deprem mühendisliği, uluslararası eğitim kursları konusunda işbirliği vurgulanmıştır. Ayrıca TÜBİTAK ile Çin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı arasında işbirliği güçlendirme anlaşması da yapılmıştı.

Türkiye-Çin ekonomi ve ticaret alanlarında birçok anlaşma ve iyi niyetli protokol imzalandığı halde uygulanmadaki imkânsızlıklar ile anlaşmanın yeterli olmayışı sonucunda daha verimli olmamıştır. Bunun yanında siyasî, küresel ve bölgesel konjonktürü ve ikili yönetimin

⁴⁷ “[Türkiye ve Çin’den Ortak Bildiri](#)”, NTVMSNBC, 19 Nisan 2000.

⁴⁸ <[朱鎔基在土耳其工商界人士午餐會上發表講話](#)>, 《人民日報》, 2002年04月20日第1版; <[朱鎔基在土耳其工商界人士午餐會上指出中土兩國經貿合作前景廣闊](#)>, 《人民日報》海外版, 2002年04月20日第四版.

⁴⁹ “[Türk-Çin Karma Ekonomik ve Ticaret Komitesi Ondördüncü Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı’nın Onaylanması Hakkında Karar](#)”, T. C. Resmî Gazetesi, Sayı: 24790, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne Yayınları, 19 Haziran 2002.

karşılıklı siyasî güveni gibi etkenleri de ekonomi ve ticaret ilişkilerinin rahatlamasına katkıda bulunmamıştır.

İki ülke arasındaki ekonomi ve ticaret ilişkileri her yıla göre ufak adımlarla ilerlemesine rağmen, bu ilişkiyi kolaylaştırıcı siyasî kararlar 2008 yılında özellikle 2009 yılından sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Çin Ticaret Bakanı Chen Deming'in Ocak 2010'daki Türkiye ziyareti sırasında da ikili ticaret dengesizliği sorununun gidermesi için bazı önerleri ortaya koymuştu. Çinli Bakan Chen Deming, makul maliyet, üstün kalite ve uygun finansman koşullarına sahip Çin şirketlerinin, Türkiye'de telekomünikasyon ve ulaşım gibi altyapı inşasına olumlu katkılarda bulunduğunu ifade ederek, ikili ticaret ilişkilerinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu gelişmelerin her iki ülkenin ortak çıkarına uygun olduğunu ileri süren Bakan Chen Deming, mevcut ikili ekonomi-ticaret ilişkileri daha ileri götürmek için dört maddelik teklif sunmuştur:

1. Çin-Türkiye ticaret dengesinin eşit gelişimi sağlanmalıdır. Bakan Chen Deming'e göre, Çin-Türkiye arasındaki ticaret dengesizliğini gidermek için Çin tarafı 2007'den itibaren dört kez satın alma grubunu Türkiye'ye göndermiş ve toplam 800 milyon doları aşan mal almıştır. Ayrıca, Türk mallarının Urumçi Dış Ekonomi ve Ticaret Fuarı'nda sergilemesine de imkân verilmiştir. Bakan Chen Deming, Çin tarafının bu yönde alınan tedbirlerle, Türkiye'nin Çin'e yönelik ihracatının olumlu yönde ivme kazandığını belirtmektedir.

2. Sürekli ikili işbirliği alanı genişletilmelidir. Bakan Chen Deming'e göre, her iki tarafa bağlı sektörlerin karşılıklı yatırım faaliyetlerinin arttırılmasına ve teşvikine devam edilmelidir. Ulaşım, telekomünikasyon ve elektrik santrali inşası alanlarındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi ve nükleer enerji gibi diğer yeni enerji alanlarına yönelik işbirliği çerçevesinde, fizibilite çalışmaları yapılmalıdır. Çin ve Türkiye bankaları, iki tarafa bağlı sektörlerin işbirliğini daha iyi finansal hizmetlerle desteklemelidir. Bakan Chen Deming'in vurguladığı diğer bir konu ise, Türkiye'nin stratejik konumundan istifade ederek, iki ülke sektörlerinin ortaklaşa üçüncü bir pazara yönelik işbirliğine destek verilmesidir.

3. Türk işletmelerinin Çin'in Batı Bölgelerini Kalkındırma Projesi'ne aktif iştirak etmesi memnuniyetle karşılanacaktır. 10 yıl önce başlatılan bu stratejik kalkınma projesinin dışı açık olduğunu vurgulayan Bakan Chen Deming, tarihte İpek Yolu'nun, Çin'in kuzeybatısındaki Xinjiang (Doğu Türkistan), Gan-su ve Shan-xi gibi özerk bölgelerini ve eyaletlerini Orta Asya ile Batı Asya'yı sıkıca bağlamış olduğunu dile getirerek, Xinjiang gibi özerk bölgelerin ve eyaletlerin sınır ötesi bölgelere açılmasını, sınır ötesi ülkeleri ve hatta Batı Asya ülkeleri ile ekonomik-ticari işbirliğini desteklendiğinin altını çizmiştir. Proje ile hedeflenen; tarihî İpek Yolu'nun tekrar canlandırılmasıdır. Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın Eylül 2009'da Urumçi Dış Ekonomi ve

Ticaret Fuarı'na iştirak etmesini örnek veren Bakan Chen Deming, sayıları artan Türk sektörlerin, Xinjiang gibi Çin'in batı bölgelerinde yer alan eyaletlerinde yatırım ve ticaret yapmasını memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmiştir.

4. Her iki ülke çok taraflı işbirliği alanındaki koordinasyonu güçlendirmelidir. Bakan Chen Deming'e göre, Çin ve Türkiye gelişmekte olan büyük ülkelerdir ve G20'nin üyeleridir, bu nedenle iki ülkenin yeni uluslararası konjunktürde ortak çıkarları ve ilgi duyduğu konular gidererek artmaktadır. Ayrıca Türkiye-Çin Ticari, Ekonomik ve Yatırım İşbirliği Forumu'nda konuşan Çin Ticaret Bakanı Chen Deming, iki ülke arasındaki ticari dengesizliğin bir süre devam edebileceğini dile getirerek, Çin tarafının özellikle bu dengesiz ticari oranları sürdürme peşinde olmadığını da altını çizmişti.⁵⁰

Sadece ekonomi-ticaretten sorumlu Çinli yetkililer değil, aynı zamanda Çin liderleri de Çin'in Türkiye ekonomisi için bazı önerileri sunmuştur:

Devlet Başkanı Hu Jintao ⁵¹	Başbakanı Wen Jiabao ⁵²	Devlet Başkan Yardımcısı Xi Jinping ⁵³
Ekonomik ve ticari ilişkilerini genişletmeli ve birlikte kalkınmayı gerçekleştirmelidir. Çin tarafı Türkiye ile birlikte iki ülke ticaretinin sağlıklı büyümesi için önlem almalı, karşılıklı yatırımı teşvik etmeli, işbirliği potansiyeli aramalı, işbirliği alanını genişletmeli, yeni modeller aramalı, yeni platformu inşa etmeli ve yeni bir büyüme noktasını sağlamak için çaba göstermelidir.	Ekonomik ve ticari işbirliğinin güçlendirilmelidir. Çin tarafı Türkiye'nin üstün ürünleri daha fazla ithal etmek ve ikili ticaret dengesini düzeltmek için aktif tedbirleri almaya devam edecektir. Çin tarafı, Türkiye'nin demiryolları, metro, köprü, elektrik ve diğer büyük ölçekli projelerine aktif katılmak ve bunun için finansman desteği sağlayacaktır.	Pragmatik işbirliğini genişletmek ve ortak kalkınmayı gerçekleştirmektir. Çin tarafı, Türkiye'den ithalatı genişletmek için Çinli işletmelerini teşvik edecek ve destekleyecektir; ticaret dengesizliği gidermek için kapsamlı bir çözüm yöntemini aramaya devam edecektir; Çin tarafı, Türk şirketlerinin Çin'de yatırım yapma ve işini büyütmesini karşılamaktadır.

Çinli liderler ve yetkililerin sunduğu bazı teklifler geçen 13 yılda da dile getirilmişti, ancak teklifin uygulamaya geçirilmesi bir çok konjunktürel ve teknik zorluk vardır.

2011 yılı Türk-Çin ticaret hacmi 24.16 milyar dolar olup geçen yıla göre % 24.2'lik artış olmuştur. Türkiye'nin Çin'e ihracatında 2.47 milyar dolar ve % 8.7'lik artış sağlanırken (toplam ihracatının % 1.8'i oluşturmaktadır). Türkiye'nin Çin'den ithalatında 21.69 milyar dolar ve % 26.3'lik artış olmuştur (toplam ithalatının % 9'u oluşturmaktadır). Türkiye'nin Çin ile ticaret açığı 19.23 milyar dolar (dış ticaret açığının toplam %18.1'ini oluşturuyor) olup geçen yıla göre % 28.9'luk artış olmuştur. 2011 yılında Çin, Türkiye'nin üçüncü büyük ticaret

⁵⁰ 侯一冰, <中國-土耳其經貿投資合作論壇在伊斯坦布爾舉行>, 《國際線上》網頁, 2010年01月09日, 13:57:27.

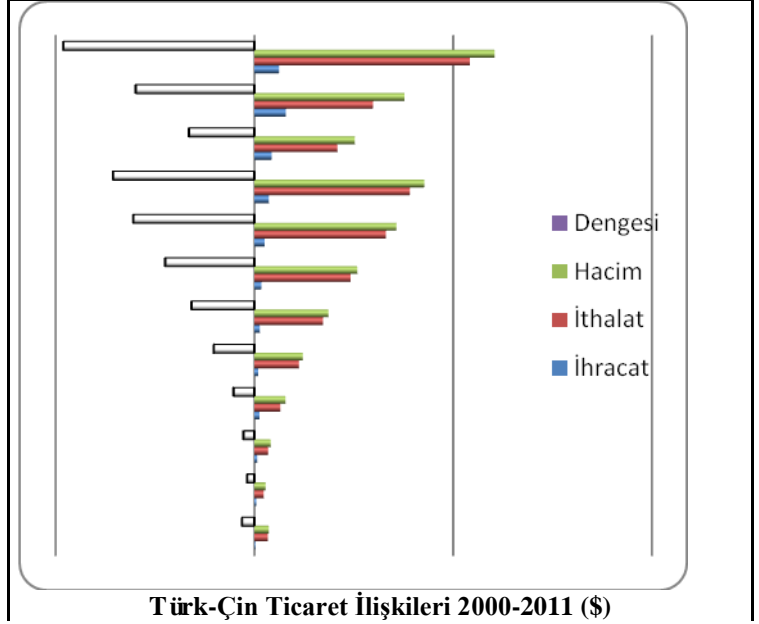
⁵¹ 榮燕, <胡錦濤與土耳其總統居爾會談>, 《新華網》, 2009年06月25日, 20:45:13.

⁵² 馮堅、趙承、鄭金發, <溫家寶與土耳其總理埃爾多安舉行會談>, 《新華網》, 2010年10月09日, 00:48:58.

⁵³ 錢彤、鄭金發, <習近平同土耳其總統居爾會談>, 《新華網》, 2012年02月22日, 02:07:09.

ortağı olmaya devam etmiştir; ithalatın üçüncü büyük kaynak ülkesi ve 17. ihracat pazarı konumunu sürdürmüştür.

2010 yılına kadar Çin'in Türkiye'deki yatırımı 390 milyon dolar olarak görünmektedir. Türkiye'nin Çin'deki yatırım miktarı ise 120 milyon dolardır. Bu rakamlar her iki yükselmekte olan ülkenin potansiyel gücünü göstermemektedir. Son 3 yıldan beri Türkiye'nin Çin ile ticaret hacmi 14-25 milyar dolardır. Ancak, bu sayı Türk dış ticaretinin yüzde 5'lik dilimini karşılamaktadır. Türkiye'nin aleyhine gelişen ticari dengesizlik durumu Türkiye'yi Çin açısından döviz kazandıran bir ülke haline getirmiştir. Bu tür ticaret ilişkilerin yarattığı dengesizlik, Türkiye'nin cari açığı üzerine de yansımaktadır.

Dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin, Türkiye'nin Uzakdoğu Asya'daki en büyük ticaret ortağı ve dünyada üçüncü sırada ithalat yaptığı ülkedir. İki ülke ticari ilişkileri beklenen düzeyde olmamakla birlikte ticaret hacmi 2000 yılında ilk defa 1 milyar dolara ulaşmıştır. 2010 yılında bu rakam 2 milyar dolara yaklaşmıştır. Ekim 2010 yılında, Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti gerçekleştirmiş ve Başbakan Erdoğan arasında ikili ticaret hacminin 2015'te 50 milyara, 2020 yılında ise 100 milyar dolara çıkaracağını deklare etmişlerdir. İkili ticareti kolaylaştırmak için Türkiye ile Çin arasındaki ticaretin Türk Lirası ve Yuan ile yapılacağı da açıklanmıştır.⁵⁴ İkili ticareti kolaylaştıran diğer bir anlaşma ise iki ülkenin karşılıklı banka şubelerini açmalarıdır. Söz konusu ticari hedefe ulaşabilmek için iki taraf, ihraç ürünlerinin çeşidi ve miktarını artırmak zorundadır, gümrük vergileri ve gümrük işlemlerinde karşılıklı kolaylaştırıcı önlemlerin alınması gerekmektedir. Her iki taraf karşılıklı yatırım hızını ve miktarını artırması ve ilgili etkin ve uygulanabilirliği yüksek kararlar alınması lazımdır. Aslında bu faaliyetlerin daha önce yapılması gerekmekteydi, şu anda ancak anlaşmaya varıldığına göre ikili ticaretin yoğunlaşması bundan sonra başlayabilir. Bununla birlikte Türkiye, Doğu Türkistan'daki yatırımlarda ilk adımlarını atmıştır. Eylül 2011'de Çin ile Türkiye arasında Sektörel İşbirliği Merkezi Projesi kapsamında, Urumçi Ekonomik ve Teknolojik Kalkınma Bölgesi'nde Türkiye Sanayi Merkezi kurmasıyla ilişkin imza atılmıştı. Bu da iki tarafın stratejik işbirliği çerçevesi anlaşmasının bir bölümünü oluşturmaktadır.⁵⁵ Aslında Türk malları Doğu Türkistan'da rağbet gördüğü gibi ikili ticaret

⁵⁴ Erdal Şen, "Stratejik Ortaklık Çin'e Açıldı", *Zaman Gazetesi*, 09 Ekim 2010; "Türkiye ve Çin Ticaretinde TL ve Yuan Kullanılacak Dolar Devre Dışı Kalacak", *Hürriyet Gazetesi*, 9 Ekim 2010. 鄭金發、戚燕凌、王洪江, <中土關係前景廣闊-訪中國駐土耳其大使宮小生>, 新華網, 2012年02月20日, 20:10:42

⁵⁵ "Urumçi'de Türkiye Sanayi Merkezi Kurulacak", *Zaman Gazetesi*, 2 Eylül 2011; 李曉玲, <烏魯木齊將建土

ilişkileri belli bir düzeye yükseltmiştir.⁵⁶ Ocak 2001’de Türk Hava Yolları’nın (THY) Çin’in güneyindeki Guangzhou şehrine başlattığı doğrudan uçuş seferleri (haftada 3 sefer), Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin merkezi Urumçi’den İstanbul’a Temmuz’da Çin’in Hainan Havayolları, Kasım’da ise Nanfang Havayolları doğrudan uçak seferlerini başlatmıştı. Ayrıca Urumçi bölgesinde bir Türk Sanayi Bölgesi kurulmasına ilişkin anlaşma da yapılmıştır.⁵⁷ Bundan sonrasında Urumçi’de Türk konsoloslğunun açılması beklenecektir.

Yıllar/İlişkiler	Ekonomi-Ticaret İlişkiler
14 Eylül 1972	Sivil Havacılık Anlaşması imzalandı. (Aralık 1986’da tadil edilmiştir).
16 Temmuz 1974	Ticaret Anlaşması imzalandı ve Karma Ticaret Komisyonu kuruldu.
18 Mayıs 1981	Ticaret Protokolü imzalandı.
19 Aralık 1981	Türkiye Dışişleri Bakanı İltis Türkmen Çin’i ziyaret sırasında iki ülke arasında Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzalandı.
19 Mart 1990	Standardizasyon Alanında İşbirliği Anlaşması imzalandı.
14 Kasım 1990	Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması imzalandı.
9 Mayıs 1991	Turizm İşbirliği Anlaşması imzalandı.
Ağustos 1992	İkili ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacı ile Türk-Çin İş Konseyi kurulmuş ve ilk toplantısı Pekin’de düzenlenmişti.
28 Eylül 1992	Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması imzalandı.
23 Ekim 1992	Denizcilik Anlaşması imzalandı.
23 Mayıs 1995	Gelir Vergisinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığını Engelleme Anlaşması imzalandı.
15 Nisan 1997	Su Kaynaklarının Geliştirilmesi Alanında Bilimsel ve Teknik İşbirliği Protokolü imzalandı.
19 Nisan 2000	Enerji Alanında İşbirliği Çerçeve Protokolü imzalandı.
16 Nisan 2002	Tarımsal İşbirliği Mutabakat Zaptı, Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma ve Enformasyon Teknolojisi İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalandı.
13 Haziran 2002	Kamu Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı imzalandı.
27 Haziran 2005	Sınai Ürünlerin Kalitesi ve Güvenliği Alanında İstişare ve İşbirliği Mekanizmasının Kurulmasına İlişkin Protokol imzalandı.
24 Kasım 2005	Çin Ticaret Alım Heyeti Türkiye’yi ziyaret etti.
20 Eylül 2006	Türkiye Cumhuriyeti İş Bankası Çin’in Şanghay şehrinde ofis açmıştı.
11 Haziran 2007	Türkiye Garanti Bankası ile China UnionPay (CUP) arasında bir anlaşma imzalanmıştı.
28 Kasım 2008	Çin Siyasî İstişare Komitesi Başkanı Jia Qinglin İstanbul’da düzenlenen Türk-Çin Ekonomi-Ticaret İşbirliği Forumu’na iştirak etmişti.
26 Haziran 2009	Çin Ticaret Geliştirme Komisyonu Başkanı Wan Jifei Çinli işadamlıyla Türk-Çin Ekonomi-Ticaret İşbirliği Forumu’na iştirak etmişti
15 Aralık 2009	Çin’in Gelişmesi ve Çin-Türkiye ilişkilerindeki Fırsatlar konulu sempozyum Ankara’da yapıldı.
7-9 Ekim 2010	Çin Başbakanı Wen Jiabao Türkiye ziyareti sırasında Demiryolu İşbirliği Anlaşması ve Yeni İpek Yolu Bağlantısı Ortak Çalışma Grubu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı imzalandı. 2015 yılında ikili ticaret hacmi 50 milyar dolar ve 2020 yılında ise 100 milyar dolara çıkacağı kararını almışlardı.
22 Mayıs 2010	Çin Demiryolları Bakanı Liu Zhijun Türkiye ziyaretini gerçekleştirmiş ve meslektaşları Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ile görüşmüştür. İki Bakan hızlı tren üzerinde müzakereler yapmışlardır.
2 Haziran 2011	Türk-Çin Sanayici İşadamları Derneği’nin (TÜÇSİAD) düzenlendiği ve 64 Çin şirketi ve 200’ün üzerinde Türk şirketinin katılımıyla Türk Çin İş Forumu

耳其工業園》，《新華網》2011年9月2日。

⁵⁶ Kutup Osman Dalgakıranlar, “[Urumçi’de Türk Malları MFÖ Şarkısıyla Satılıyor](#)”, *Sabah Gazetesi*, 20 Temmuz 2011.

⁵⁷ 李曉玲, <[烏魯木齊將建土耳其工業園](#)>, 《新華網》, 2011年09月02日, 16:32:15.

	İstanbul'da gerçekleşmiştir.
26 Ekim 2011	Çin Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu yönetim kurulu Başkanı Dai Xianglong Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ziyaret sırasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Dr. Serhat Ayrım, Merkez Bankası Başkanı Erdem Başçı ve Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanı Fatih Acar ile görüşmüştür.
18 Kasım 2011	Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) Ankara'da Türkiye-Çin Ticaret ve Yatırım Forumu düzenlemiştir.
29 Kasım 2011	Çin Ticaret Bakan Yardımcısı Jiang Zengwei Türkiye ziyaretini gerçekleştirmiş ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile görüşme yapmıştır. Ankara Rixos Otel'inde iki taraf Tuz Gölü Yeraltı Doğal Gaz Depolama Projesi imza töreni düzenlenmiştir.

D. Türkiye-Çin Askerî İlişkileri

Türkiye-Çin askerî ilişkileri, TSK Genelkurmay İkinci Başkanı Necip Torumtay'ın 20 Eylül 1983'te Çin ziyareti ile birlikte ilerlemeye başlamıştı. 12 Kasım 1986'da TSK Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ Çin'i ziyaret etmişti. 15 Mart 1995'te Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Halis Burhan'ın Çin ziyareti gerçekleşmiş ve Çin Savunma Bakanı Chi Haotian ile görüşmüştür. 7 Haziran 2001'de TSK Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu Çin'i ziyaret etmiş ve Çin Halk Ordusu Genelkurmay Başkanı Fu Quanyou ile görüşmüştü. Ayrıca Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin tarafından da kabul edilmişti. 21 Haziran 2002'de Çin'in ilk dünya turuna çıkan Çin Deniz Kuvvetleri Filosu üçüncü durağı olan Türkiye'nin Aksaz Limanı'na demir atmıştı. Türklerin Demlik Firkateyni ise 1 Ağustos 2011'de Çin'in Şanghay'ı ziyaret etmişti. Ayrıca Nisan 2011'de Jandarma Genel Komuta'nı Orgeneral Necdet Özel, Milli Savunma bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Tümgeneral Nihat Kökmen Çin'e resmi ziyarette bulunmuştu. Temmuz'da Çin Silahlı Jandarma Kuvvetleri bir heyet Türkiye'de eğitim programına katılmıştı. Çin tarafında, Nisan 2011'de Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Ma Xiaotian, Haziran 2011'de Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Xu Qiliang Türkiye'de temaslarda bulunmuştu. Bu örnekler Türk-Çin askerî ilişkilerinin belli bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Türkiye kendi güvenlik çıkarları nedeniyle 1994 yılında ABD, Fransa, Çin ve İsrail ile ortak füze üretimi konusunda teklifinde bulunmuştu. Bu öneriye ABD ve Fransa yanıt vermezken, İsrail ve Çin'den yanıt gelmişti. 1996 yılında Ankara, değerlendirme sonunda Çin ile ortak füze üretimi anlaşması yapılmıştı. Söz konusu anlaşmanın devletlerarası anlaşma statüsünde olduğu ve füze teknolojisi transferini içermesi nedeniyle büyük bir gizlilik içinde sürdürülmüştü. İki aşamalı olarak yapılan anlaşmanın toplam bedelinin 150 milyon doları bulmuş ve üretilecek füzelerin 80 kilometre menzilli WS-1 füzeleri olması kararlaştırılmıştı. İlk aşamada toplam 19 üniteden oluşan bir batarya WS-1 füze sistemi Çin'den hazır olarak gelecektir. Daha sonra 5 batarya Türkiye'de ortak olarak üretilecektir. İkinci aşamada ise minimum menzili 150 kilometre olması öngörülen ortak geliştirme projesi başlayacaktır. Füzelerin büyük tonajlı araçlara yükleneceği ve mobil olacağı belirtilirken, araçların tamamının yerli olması da kararlaştırılmıştı.⁵⁸ Türk üretimi olan 70 ve 100 kilometrelik menzili sahip Toros isimli füze 2009 yılında TSK envanterine girmişti. Çin teknolojisiyle üretilen Jaguar adlı füzenin menzili 150 kilometredir. Türkiye'nin hedefi menzili 250 kilometre olan füzelerdir.

Batı ülkelerin çeşitli gerekçeyle Türkiye'nin silah astın alma faaliyetleri engellediği için Türkiye'nin Çin'den silah alma ve silah teknoloji intikal etmesine sevketmiştir. 1998-2007 yılları arasında Türk-Çin silah ticaret ancak 39 milyon dolar olup Türkiye'nin aynı dönemin silah harcamalarının % 1'ini oluşturmaktadır. Bu rakamın düşük olmasına rağmen Türk-Çin silah ticaret ilişkilerinin olduğunu ve Türkiye'nin silah arzının Batı'ya tamamen bağımlı olmadığını göstermektedir. Fakat bazen Çin, Rusya gibi Türkiye'nin uzun menzili füze

⁵⁸ Evren Değer, "Çin'le Gizli Füze Anlaşması", *Milliyet Gazetesi*, 20 Aralık 1996.

taleplerini karşılamamaktadır.⁵⁹ Aralık 2010'da çıkan habere göre, füze imalatı ve geliştirilmesi konularında faaliyet gösteren Avrupa savunma sanayi şirketi MBDA, Türkiye'nin, Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemi Projesi'ndeki (T-Loramids) ihaleyi kazanmıştı.⁶⁰ Bazı durumlarda Türkiye'nin füzesi ihalesi NATO müdahalesine takılarak Çin ve Rusya'nın girişimini engellemektedir.⁶¹

Türk-Çin askerî ilişkileri ortak askerî tatbikat faaliyetlerle göstermiştir. 20 Eylül-4 Ekim 2010 tarihleri arasında Konya'da yapılan Anadolu Kartalı Tatbikatı'na yönelik eğitim faaliyete Çin'i de davet ederek Çin'e büyük prestij sağlamıştı. Çin, bu eğitimle ilk defa NATO üyesi bir ülkeyle bu tür bir işbirliğine girmiş oldu ve Pekin, ilk defa sınır komşusu olmayan bir ülke topraklarında böylesine bir eğitime katılarak kendi kapasitesini göstermiştir.⁶² Çin'in 4 adet Sukhoi-27 (SU-27) savaş uçağı Pakistan ve İran üzerinden Türkiye'ye ulaşmakla Çin savaş uçaklarının bu bölgelere ulaşabileceğini ve hangi hava yolları ile gelebileceğini de deklare etmiştir. Ancak Türkiye-Çin arasındaki bu tür askerî tatbikatlar ABD baskısıyla karşılaşmıştı. ABD'nin endişesi ise Çin ile tatbikat yapan Türk F-16 savaş uçaklarının gizli kritik bilgilerinin Çin tarafından öğrenilmesidir.⁶³ Bu olaydan da anlaşıldığı gibi askerî teknoloji bakımından Batı'ya bağlı kalan Türkiye'nin Çin ile daha hassas askerî işbirliği yapılmasının karşısında engeller çıkmaktadır. Türkiye'nin ABD ve NATO'nun baskısına rağmen Çin askerî kuvvetlerini davet etmesinin bedeline, Çin tarafından ne derecede karşılık alacağı da anlaşılamamaktadır.

Türkiye ile Çin askerî ilişkilerinde ilgi çeken gelişmelerden bir diğeri ise Eylül 2011'de Çin Özel Kuvvetleri'nden bir heyetin, Türkiye'nin Kirazlıdere'de bulunan Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi'ni ziyaret etmesidir. Askeri kaynaklar bu faaliyetin ikili anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştiğini ve iyi niyet ziyaretleri çerçevesinde işbirliğinin süreceğini bildirmişti. 2010 yılında Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun komandoları, Türk komandoları ile Isparta'daki Dağ ve Komando Okulu'nda ortak eğitim tatbikatı gerçekleştirmişti. Ayrıca Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Moğolistan'ın katılımıyla "Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı'na yönelik çalışmalara Çin'in de katılabileceği ileri sürülmüştür. Türkiye-Çin askerî ilişkilerinde uzay çalışmaları alanında da işbirliğini geliştirmektedir.⁶⁴ Çin Hava Kuvvetleri'ne ait Rus yapımı Mig-29 ve Su-27 savaş jetleri de Türk savaş jetleriyle Konya'da ortak eğitim yapmıştı. Bunun üzerine ABD, savaş jetlerinin ortak eğitimine ABD yapımı F-16 savaş uçaklarının katılmasına izin vermemiş ve ikili eğitim programına ilişkin detaylı bilgi talep etmişti.⁶⁵

⁵⁹ "[Uzun Menzilli Füzele Çin ve Rusya'ya Takıldı](#)", *Taraf Gazetesi*, 9 Aralık 2009.

⁶⁰ "[MBDA, Türkiye'nin Hava Savunma Sistemine Talip Oldu](#)", *Hürriyet Gazetesi*, 6 Aralık 2010; "MBDA, [Savunma Sistemimize Talip](#)", *Yeni Şafak Gazetesi*, 08 Aralık 2010.

⁶¹ Ümit Enginsoy and Burak Bekdil, "[NATO Warns Turkey Against Chinese, Russian Systems](#)", *Defense News*, August 2, 2011, 06:00AM.

⁶² "[Çin Savaş Uçakları, Anadolu Kartalı Tatbikatı'na Katılmış](#)", *Zaman Gazetesi*, 19 Ekim 2010, 13:39; "[Çin, Türkiye'nin de Bulunduğu 11 Ülkeyle Askeri Tatbikat Yaptı](#)", *Zaman Gazetesi*, 10 Ocak 2011, 14:57.

⁶³ Lale Kemal, "[ABD kızınca F-4'ler Uçtu](#)", 02 Ekim 2010.

⁶⁴ "Turkey eyes space cooperation with China", *Turkish Daily News*, October 19, 2006.

⁶⁵ Meriç Tafolar, "[Askeri Temaslar ABD'yi Bile Endişelendirdi](#)", *Milliyet Gazetesi*, 26 Eylül 2011.

Türk-Çin askerî ilişkilerinin seyrine dair gelişmeler, her iki ülkenin basınına fazla yansımadağı için ayrıntılı bilgilerin edinilmesi de kolay değildir.⁶⁶

Askerî ve Güvenlik İlişkiler	
Yıllar/İlişkiler	
20 Aralık 1996	Türk-Çin Askerî İşbirliğini öngören bir gizli anlaşma imzalandı. Türkiye, Çin'den füze satın alma ve füze teknoloji intikal etmeye çalışmaktadır.
Şubat 2000	Sınır Ötesi Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması imzalandı.
6-10 Eylül 2000	Türkiye Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu Çin'i ziyaret etti.
Mayıs 2005	Çin Askerî Komitesi Üyesi ve Genelkurmay Başkanı Liang Guanglie Türkiye'yi ziyaret etti.
Haziran 2005	Türkiye Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Fevzi Türker Çin'i ziyaret etti.
21 Ekim 2005	Çin Merkezi Askerî Komisyonu Başkan Yardımcısı Xu Caihou Türkiye'yi ziyaret etti.
Temmuz 2006	Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aydoğan Babaoğlu Çin'i ziyaret etti.
Nisan 2009	Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Metin Ataç, Çin Deniz Kuvvetleri'nin 60.yıl dönemi kutlamaya katıldı.
Mayıs 2009	Çin Askerî Komisyonu Başkan Yardımcısı Guo Boxiong Türkiye'yi ziyaret etti.
Kasım 2009	Türk Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Hasan Aksay Çin'i ziyaret etti.
Mayıs 2010	Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Aslan Güner Çin'i ziyaret etti.
Ekim 2010	Türk Hava Kuvvetleri'nin ev sahipliğinde Gerçekleştirilen Anadolu Kartalı ortak hava tatbikatına Çin Hava Kuvvetleri'ne bağılı savaş uçakları davet edildi.
1 Ağustos 2011	İkili ilişkilerin 40. yıl dönümü münasebetiyle Türk Deniz Kuvvetlerine bağılı TCG Gemlik (F-492) fırkateyni, Çin'in Şanghay şehri ile Hong Kong'u ziyaret etmişti.

⁶⁶ İkili askerî ilişkileri hakkında bakınız Eyüp Ersoy, *Turkish-Chinese Military Relations: Spinning More Moving Less*, Ankara, USAK Press, 2008.

E. Türkiye-Çin Kültürel İlişkileri

Türk ve Çin toplumları eski komşu olarak ve tarih boyunca Çin ve Türkler arasındaki ilişkilerinden dolayı birbirini biliyordu. Ancak birbirini tam anladığı söylenemez. Türkiye ve Çin, farklı coğrafyada yaşamış, tarih, kültür, din ve felsefe konularında farklılık gösteren, devlet ideolojisi ve benimsediği siyasî ve toplumsal değerlerin değişik olmasından dolayı karşılıklı olarak yakınlık ilişkilerini belli bir düzeye getirememiştir. Batı kültüründe olduğu gibi Türkler için Çin uzak ve gizemli bir ülkedir. Türkler çoğu zaman Batı kaynaklarından Çin'in tanımaktadır. Aynı şekilde Çinliler de eski tarihten ve Batı kaynaklarında ve hatta Arap medyasından Türkiye'yi tanımaktadır. Üstelik Çin penceresinden Türkiye'ye bakmak ile Türkiye penceresinden Çin'e bakmak farklıdır ve edinilen tespitler de eksik kalabilmektedir.

Soğuk Savaş boyunca iki siyasî ideolojik cephede yer alan Türkiye ve Çin, birbirini uzaktan tanımaya çalışmıştı. Türk-Çin diplomatik ilişkileri kurulmadan önce 12 Nisan 1971'de Türk gazeteci Cüneyt Arcayürek'in Çin ziyareti ve Çin Başbakanı Zhou Enlai'nin kabulü ile Türk basınında merak duyulan Çin tanınmaya başlamıştı. 1980 yılında Türk-Çin arasındaki ilk Kültürel Değişim Programı imzalanmasıyla iki ülke arasındaki kültürel ilişkiler gelişmeye başlamıştı. 1993 yılında iki ülke hükümetler arasında kültürel anlaşma imzalanmış ve kültür, sanat, bilim, spor, eğitim ve basın gibi birçok alanda işbirliği ilerlemeye yoluna girmişti.

İki ülke birbirini tanımak için karşılıklı dil eğitimine de önem vermiştir. Türkiye'de bazı üniversitelerde Sinoloji ve Çin Dili ve Edebiyat bölümleri ve kürsüleri açılmıştır. Benzer durum Çin'de de mevcuttur. Türkiye'nin bazı liselerde seçmeli Çince dersi verilmektedir. 25 Mart 2011'e kadar Çin'in dört üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyat Bölümü açılmıştır. Türkiye'nin beş yılda Çin'de bin öğrenci yetiştirme planı vardır, 2010 yılına kadar 1431 Türk öğrencisi Çin'den devlet bursu kazanarak eğitim almış ve almaktadır. İki ülke üniversiteler arası ilişkilerini de geliştirmeye çalışmaktadır. Çin tarafı kendi kültürünü tanıtmak için 2008 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) bünyesinde Konfüçyüs Enstitüsü'nü kurmuştu. İkinci Konfüçyüs Enstitüsü 2010 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde kurulmuştur.

İki ülke arasında Çin Vatandaşlarının Türkiye Seyahatine İlişkin Uygulama Protokolü 14 Aralık 2001'de imzalanmıştır. Bu protokol kültürel turizm alanındaki gelişmelere kolaylık sağlamıştır. Ancak Çinlilerin Türkiye'nin tarihî medeniyetleri, yani Roma, Bizans ve Osmanlı kültürel yadigârları hakkında fazla bilgileri yoktur. Türkiye'ye genelde Batı Asya ya da Ortadoğu ülkesi olarak bakmaktadır ve zengin Çinliler daha çok ABD ve Avrupa ülkelerini ziyaret ederken, orta sınıf Çinliler daha çok Çin'in komşuları özellikle Güneydoğu Asya ülkelerine seyahat etmektedir. Buna rağmen kültür ve turizm olarak ikili ilişkilerde gelişmeler sağlanmıştır. Kültür Bakanlığı verilerine göre, Kasım 2011 sonu itibarıyla Çin'den Türkiye'ye gelen turist sayısı, 2010 yılının aynı dönemine göre, % 27.04 oranında artışla 90 bin 155 kişi olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında Türkiye'ye seyahat yapan Çin vatandaşlarının sayısı 60 bin civarında olmuştur.

Ekim 2010'da Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti sırasında Türkiye ile Çin arasında *2010-2013 Yılları İçin Kültürel Değişim ve İşbirliği Uygulama Planı* imzalanmıştır. Wen Jiabao'nun Ekim 2010'daki Türkiye ziyaretinde kültürün iki ülke halkı ilişkilerinin sarsılmaz bağı olarak nitelemiştir. Wen Jiabao'ya göre, Çin ve Türkiye “dostluk işbirliğinin temeli halktır, kültür ise halklar arasında güçlü bir iletişim bağıdır. Eğer iki ülke arasında kültürel ilişkiler olmazsa, onların dostluk ve işbirliğinin temeli de sağlam olmayacaktır. Çin ve Türkiye eski uygarlıklar arasındadır, farklı medeniyetlere sahip olmalarına rağmen, karşılıklı olarak referans ve öğrenme yoluyla ilişkilerini güçlendirebilir”. Wen Jiabao iki ülke arasında imzalanan *2010-2013 Yılları İçin Kültürel Değişim ve İşbirliği Uygulama Planı, Demiryolu İşbirliği Anlaşması* ve *Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Çin Ticaret Bakanlığı Arasında Yeni İpek Yolu Bağlantısı Hakkında Ortak Çalışma Grubu Oluşturulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*'na atıfta bulunarak, Çin ile Türkiye arasındaki kültürel ilişkileri geliştirmek yalnızca bir gereklilik olarak kalmayıp, aynı zamanda büyük bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Karşılıklı kültürel ilişkilerin daha ileri bir seviyeye götürülmesi gerekmektedir.⁶⁷

2011 yılı, Türkiye-Çin diplomatik ilişkilerinin tesis edilmesinin 40. yıl dönümüdür. 2011 yılında hem Türkiye'de hem de Çin'de bazı etkinlikler düzenlenmiştir. Ayrıca, 2012 yılının Türkiye'de Çin Kültür Yılı, 2013 yılının da Çin'de Türkiye Kültür Yılı olarak kutlanacaktır. Bu çerçevede iki ülke karşılıklı kültür merkezi kurulması konusunda müzakere yürütmektedirler. Şubat 2011'de, Türkiye Gençlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın yürüttüğü “Gençlik Değişim Programı” kapsamında Çin ve Türk gençlerinden oluşan 40 kişilik grup, farklı tarihlerde Çin ve Türkiye'de farklı aktivitelere katılacağı haberi verilmiştir. Bu çerçevede Türk heyeti Haziran'da Çin'i, Çin heyeti ise Ekim'de Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Mart 2011'de, Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Vali Yardımcısı Şevket Emin'nin başkanlığındaki bir dinî delegasyonu Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez ve İstanbul Müftüsü Prof Dr Mustafa Çağrı ile görüşmüşlerdir.

5 Aralık 2011'de, *Çin-Türkiye Dostluğunun Tanığı: Çin ile Türkiye Arasında Diplomatik İlişki Kurulmasının 40. Yıldönümü Üzerine* adlı ve iki ülkenin diplomasi ilişkisinin tarihçesini anlatan resimli kitabının tanıtımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Ağustos 2011'de, Çin'in CCTV kanalı Çin-Türkiye diplomasi ilişkileri üzerinde bir belgesel filmi çekmiş ve yayınlamıştır. 6 Aralık 2011'de, Türk Dışişleri Bakanlığı ile Çin'in Ankara'daki Çin Büyükelçiliği ortak düzenlenen Türk-Çin diplomatik ilişkilerinin 40. yıldönümü resim sergisi Dışişleri Bakanlığı'nda gerçekleştirilmiştir.

2012 yılı Türkiye'de Çin Kültür Yılı etkinlikleri, Çin ressamlarının fırsatından *İpek Yolu Resim Sergisi* ve *İpek Yolu'ndan Yeni Mesaj* isimli dans ve gösterilerin yer aldığı gala gecesiyle 12 Aralık 2011'de Ankara'da başlamıştır. Etkinlikler kapsamında 2012 yılında Türkiye'nin değişik illerinde kültürel organizasyonlar düzenlenecektir. Çin'in 2013'te Çin'de *Türkiye Kültür Yılı* kapsamında düzenlenecek etkinliklere ev sahipliği yapacaktır. 2012 Türkiye'de Çin Kültür Yılı etkinlikleri altı noktada dikkat çekmektedir: 1. Etkinliklerin açılış-

⁶⁷ 馮堅、趙承、丁剛, <文化是人民交往的牢固紐帶 溫家寶與中土文化界知名人士座談側記>, 《新華網》, 2010年10月10日, 03:23:06.

kapanış ve sergi gösteri törenine özen gösterilecektir; 2. Çin'in Bahar Bayramı sırasında "Mutlu Yıllar" marka faaliyetleri Türkiye'de ilk defa gerçekleşecektir; 3. Türk ve Çinli sanatçılar 2012 yılında buluşacaklar ve ortak konser vereceklerdir. Aynı zamanda Çin film haftası, Çin animasyon gösterimleri, Çin Film Endüstri Forumu ve Çin Animasyon Sanayi Forum gibi faaliyetler de gerçekleşecektir; 4. Çin'in terracotta savaşçıları dâhil yüze yakın antika parçalar sergilenecektir; 5. Türkiye ve Çin şehirleri arasında kardeşlik etkinlikleri yoğunlaşacaktır; 6. 2012-2013 yılları arasında özel anma pulları piyasaya sürülecektir.⁶⁸ Bu tür ilişkiler iki toplumun birbiri ile tanışması ve anlaması dışında, her iki ülkenin işadamları ve ekonomi çevrelerinin buluşmasına da katkıda bulunmaktadır.

Kültürel, Sağlık ve Basın İlişkiler	
Yıllar/İlişkiler	
11 Ocak 1984	Çin Radyo Televizyon Bakanlığı ile Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü Arasında işbirliği Protokolü imzalandı.
17 Ocak 1985	Çin-Türkiye Dostluk Grubu Çin Halk Kongresi tarafından kabul edilmişti.
4 Haziran 1985	Çin Xinhua Haber Ajansı ile Anadolu Ajansı Arasında işbirliği Protokolü imzalandı.
14 Ekim 1990	Sağlık Alanında İşbirliği Yapılmasına ilişkin Anlaşma imzalandı.
30 Ekim 1990	Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması imzalandı.
9 Kasım 1993	Kültürel İşbirliği Anlaşması imzalandı.
24 Ocak 2006	Hayvan Sağlığı ve Karantina İşbirliği Anlaşması imzalandı.
4 Nisan 2006	Çin Ulusal Kadınlar Federasyonu Başkanı Gu Xiulian, Türk-Çin Kadınlar Dostluk Derneği heyetini kabul etti.
12-25 Kasım 2006	Çin Kültür Haftası ve Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Dans ve Şarki Gösterisi" İstanbul, İzmir ve Ankara'da düzenlendi.
22 Ocak 2007	Çin Xinjaing resim sergisi Adana'da düzenlendi.
26-29 Kasım 2008	Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Ulusal Komitesi Başkan Jia Qinglin Türkiye'yi ziyaret etti ve Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü'nün açılışını yaptı. Böylece Türkiye'deki ilk Konfüçyüs Enstitüsü kurulmuş oldu.
27 Şubat 2009	Çin Halk Cumhuriyeti Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Kadınlar Heyeti Türkiye'yi ziyaret etti.
17 Aralık 2009	Çin Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü Başkanı Ma Zhengang Türkiye'yi ziyaret etti.
5 Mart 2010	Çin Uluslararası Yayın Grubu (CIPG) Türkiye Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu'na kitap bağışı yaptı.
1 Mayıs 2010	Shanghai Dünya Fuarı'nın Türkiye Milli Pavyonu açıldı.
17 Haziran 2010	Türkiye Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay Çin'i ziyaret etti.
Eylül 2010	Çin Uluslararası Yayın Grubu (CIPG), Türkiye'nin Dijitek Şirketi'yle birlikte China Today Türkiye dergisini çıkarmaya başladı (Eylül 2011'de kapandı).
7-9 Ekim 2010	Çin Başbakanı Wen Jiabao Türkiye ziyareti sırasında 2010-2013 Yılına İlişkin Kültürel Değişim Programı imzalandı. Anlaşmaya göre, 2012 yılının Türkiye'de Çin Kültür Yılı, 2013 yılının da Çin'de Türkiye Kültür Yılı olarak kutlanacaktır.
16-23 Şubat 2011	Çin İslam Cemiyeti Heyeti Türkiye'yi ziyaret etti.
28 Şubat 2011	Libya'daki güvenlik koşullarında meydana gelen ciddi değişiklikler üzerine 504 Çinli Libya'dan tahliye edilerek İstanbul'a getirildi. Böylece Çin, yurtdışındaki vatandaşlarını ilk kez Türkiye üzerinden tahliye etmiş oldu.
15 Mart 2011	Çin Yüksek Öğretim Sergisi Ankara'da yapıldı.
22 Haziran 2011	Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı heyeti Çin'i ziyaret etti.

⁶⁸ 楊倩, <絲路之源, 魅力中國-2012年土耳其中國文化年將拉開帷幕>, 中華人民共和國文化部網站, 2011年11月23日.

III. TÜRKİYE-ÇİN STRATEJİK İŞBİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE DOĞRU

8 yıl sonra 8-9 Ekim 2010 tarihleri arasında Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti gerçekleşmiştir. Başbakan Wen Jiabao ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan arasındaki görüşmelerle birlikte, ilgili bakanlar arasında sekiz ayrı anlaşmaya imza atılmıştır. İmza töreninin ardından iki ülke başbakanı basın toplantısı düzenlemiş ve gazetecilerin soruları kabul edilmeyen basın toplantısında, iki ülke arasında sekiz anlaşmanın imzaladığı belirtilerek, bu sayede ilişkilerin farklı bir noktaya taşındığı ifade edilmiştir. Özellikle ulaştırma alanında Türkiye'nin Çin ile ortak projeler yürüttüğünü, nükleer enerji, termik ve hidroelektrik santralleri ile ilgili işbirliğinin de görüşüldüğü beyan edilmiştir. Türkiye'nin aleyhine gelişen ikili ticaret ilişkileri de dile getirilmiş ve ikili ticaret ilişkilerinin gelişmesi doğrultusunda ikili ticaret hacminin 2015 yılına kadar 50 milyar dolara ve 2020 yılına kadar 100 milyar dolara ulaştırılacağını konusunda mutabık olduğu basına bildirilmiştir. İkili ticaret ilişkilerinin TL ve Yuan bazında yürütülmesi konusunda da ortak görüşe varılmıştır. Türkiye ile Çin arasındaki havayolu ulaşımını artırmak, Türkiye'deki bazı demiryolu ile nükleer santral inşasında işbirliği yapmak ve İpekyolu'nu yeniden canlandırmak gibi konular da ikili ilişkilere dâhil edilmiştir. En ilgi çeken ise iki ülke arasındaki ilişkiler stratejik işbirliği ilişkileri (strategic cooperative relationship) seviyesine yükselmiş ve bir ortak bildiri yayımlanmıştır. Türkiye-Çin Stratejik İşbirliği İlişkileri ikili ilişkilerin düzeyini yükselttiği gibi ikili ilişkilerin her yönüyle gelişeceğini de sinyallerini vermektedir.⁶⁹

---

⁶⁹ Tarık Işık, "[Türkiye Çin'le stratejik ortak oluyor](#)", *Radikal Gazetesi*, 9 Ekim 2010; Erdal Şen, "[Stratejik ortaklık Çin'e açıldı](#)", *Zaman Gazetesi*, 9 Ekim 2010.

A. Türkiye-Çin Stratejik İşbirliği İlişkileri

Türkiye-Çin *Stratejik İşbirliği İlişkileri Ortak Bildirisi*'ne göre, iki ülke her alanında karşılıklı çıkarlar üzerindeki işbirliğinin daha da genişletmesi ve derinleştirilmesi bağlamında uluslararası ve bölgesel meselelere dair derin görüşmeler yapılmış ve ortak görüşe varılmıştır. Her iki ülke ikili ilişkilerinin gelişmesinden memnundur. İki ülke ilişkilerinin gelişmesi ve içeriğinin zenginleşmesi, iki ülke halkının refahına yararlı olacağı gibi bölge ve dünya barışı, istikrarı ve gelişmesine de yararlı olacaktır.

Bu bağlamda Türkiye-Çin stratejik işbirliği ilişkilerinin içeriği de ilan edilmiştir.

Söz konusu ortak bildiri, 4 Ağustos 1971'de imzalanan Türkiye-Çin diplomatik ilişkilerinin tesis edilmesi ile ilişkin ortak bildiri ve 19 Nisan 2000'de ilan eden Türkiye-Çin ortak bildirisinde yer alan bütün madde üzerinde taahhüdünü tazelediği vurgulanmıştır. Bu bağlamda iki ülke stratejik işbirliği ilişkilerinin kurulması ve geliştirilmesi hakkında kararlar alınmıştır.

Türkiye-Çin stratejik işbirliği ilişkileri iki ana bölümden oluşmaktadır ve ikili ilişkileri ile bölgesel işbirliği ilişkileri olarak tespit etmiştir. Karşılıklı yararlar temelinde ikili ekonomik ve ticari işbirliğinin daha da genişletilecek ve derinleştirilecek, birlikte kalkınmayı gerçekleştirecektir. İki ülkenin parlamentoları, siyasi partiler, yerel yönetimlerin arasındaki dostane diyalogu ilerletecek; yatırım, enerji, eğitim, kültür, spor, turizm, medya, güvenlik, savunma ve ulaşım gibi alanlardaki dostane işbirliğini artıracaktır. Bölgesel alandaki stratejik işbirliği ise bölgesel barış ve istikrarın birlikte korunmasıdır. Her türlü küresel tehditlere karşılık verilecektir, dünyanın çok kutuplu olması ve uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesi için destek sağlayacaktır; Kalıcı barış, ortak refah ve uyumlu dünya için aralıksız çaba gösterecektir.

Ayrıca iki ülkenin stratejik işbirliği ilişkilerini sağlaması için 2011'de her iki ülkenin Dışişleri Bakanı tarafından ortaklaşa oluşturulan bir mekanizma devreye sokulacak ve ikili kültürel ilişkilerini arttırmak için 2012'de Türkiye'de Çin Kültürel Yılı, 2013'te Çin'de Türkiye Kültürel Yılı faaliyetleri düzenlenecektir.⁷⁰

Ancak Türkiye-Çin Stratejik İşbirliği İlişkileri Ortak Bildirisi'ne gönderme yapan 1971'deki diplomatik ilişkiler bildirisi ile 2000'de ortak bildirisinde yer alan içişlerine karışmamak, her türlü teröre karşı ortak hareket ve insan hakları konuları yoktur. Yani Çin'in en hassas duyduğu Doğu Türkistan meselesi (Uygur meselesi) Türkiye-Çin stratejik işbirliği ilişkilerine yer vermemiştir.

Türkiye-Çin stratejik işbirliği ilişkileri ile ilişkin söylemler daha önce birkaç kez gündeme gelmiştir. 5 Temmuz Urumçi olayları sonrası Devlet Bakanı Zafer Çağlayan

⁷⁰ <[中華人民共和國和土耳其共和國關於建立和發展戰略合作關係的聯合聲明](#)>, 《新華網》, 2010年10月09日 01:10:44.

Başbakan Erdoğan'ın özel temsilcisi olarak Çin Başkanı ile görüş sırasında ifade edilmiştir:

Türkiye hükümeti "Tek Çin" politikasını tanımaktadır ve Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti bütün Çin halkının tek yetkili vekilidir. Türkiye, Çin'in egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar veren faaliyetlere izin vermeyecektir. Xinjiang (Doğu Türkistan)'da istikrar, toplumsal uyum ve müreffehin sağlanacağına inanmaktadır. Türkiye tarafı, karşılıklı egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygılı, iç işlerine karışmama, eşit ve karşılıklı kar sağlama prensipleri üzerinde Çin ile üst düzey ilişkilerini geliştirmek, ikili ticaret ilişkilerini genişletmek ve BM ile uluslararası ilişkilerdeki işbirliğini sıkılaştırmak istemektedir. Böylece iki ülke ilişkileri uzun vadeli stratejik ortaklık düzeyine yükseltilecektir.⁷¹

Aynı görüşmede Çin Başbakanı Wen Jiabao da kendi görüşlerini beyan ederek Çin'in Türkiye ile olan ilişkilerine stratejik düzeyde bakıldığını ifade etmişti:

Çin ile Türkiye, milli bölücülük, dinî radikalizm ve terörizm gibi üç gücün tehdidi ile karşı karşıya kalan, aynı zamanda gelişmekte olan ve çok uluslu iki devlettir. Bu nedenle iki ülkenin temel çıkarlarını ilgilendiren önemli meselelerinde daha çok karşılıklı anlayış ve destek içinde olması, çetin durumları el ele birlikte vererek zorlukları karşılama gerekmektedir.

Karşılıklı egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygılı olmak, karşılıklı iç işlerine karışmamak uluslararası ilişkilerin önemli kurallarıdır, aynı zamanda Çin-Türk dostluğu ve işbirliğinin siyasî temelleridir. Çin, stratejik düzeyde Türkiye ile olan ilişkilerine önem vermektedir, iki ülke halkının dostluk hissiyatlarına değer vermektedir. Çin, Türkiye ile birlikte "üç güce" (milli bölücülük, dini radikalizm ve terörizm) kararlılıkla karşı çıkmayı istemektedir. Karşılıklı siyasî güven ve karşılıklı çıkara dayalı işbirliği arttırılmalı, kültürel ilişkiler güçlendirilmeli ve böylece ortak çıkarlar daha iyi korunup geliştirilmelidir.⁷²

Urumçi olayları sonrası Türk-Çin yetkililer arasındaki karşılıklı açıklamalar ikili ilişkileri olumlu yöne çekmeyi başarmış ve Çin ile birçok alanda işbirliği yapma ve Türkiye'ye yatırım çekme gayretleri sonuç vermeye başlamıştır. Artık Türkiye, Çin ile her alanda işbirliği yapmak istiyor. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in 23 Eylül 2009'da *Çin Uluslararası Radyosu*'na verdiği röportajda, iki ülke arasında işbirliği alanları oldukça geniş ve iki ülkenin bu işbirliğinden elde edebileceği fırsatların çok büyük olduğunu,

⁷¹ <[土耳其總理致溫家寶口信，稱堅定奉行一個中國政策](#)>,《新華網》,2009年08月31日18:53:39.

⁷² <[溫家寶：中國、土耳其應在涉及彼此核心利益的重大問題上相互理解、支持](#)>,《新華網》,2009年08月31日18:54:37.

ancak şu anda potansiyelin çok altında kaldığı tespitini yaparak, Türkiye için büyük bir pazar ve önemli bir ülke olan Çin ile stratejik ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesini istediğini ifade etmişti. Maliye Bakanı Şimşek, Eylül 2009'daki Çin ziyareti sırasında, Çin'in Türkiye için önemli bir ülke ve önemli bir pazar olduğunu belirtmişti. Bakan Şimşek, “Çin’le bir stratejik ortaklık kurma peşindeyiz” diyerek Türkiye-Çin ilişkilerinin hedefini de ortaya koymuştu.⁷³

Daha önce Haziran 2009’da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile birlikte Çin’e ziyarette bulunan TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu, Çinli işadamlarına “Gelin stratejik ortak olalım, ortak yatırımlar için konuşalım” diye seslenmişti.⁷⁴ Urumçü olayları sonrası ikili ilişkiler normalleşmeye doğru yol alırken, Eylül 2009’da Çin’i ziyaret eden Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, “Çin’i sadece bir ticari ortak olarak değil, stratejik ortak, işbirliği yapılacak, ekonomik entegrasyon sağlanacak ülke olarak görüyoruz” diyerek, stratejik işbirliğini anlamlandırmıştır.⁷⁵ Ocak 2010’da Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Türkiye ziyaretinde bulunan Çin Ticaret Bakanı Chen Deming’e, Türkiye’nin Çin’i “stratejik bir işbirliği pozisyonuna getirmek istediğini” belirtmişti.⁷⁶ Maliye Bakanı Şimşek, Eylül 2009’daki Çin ziyareti sırasında, Çin’in Türkiye için önemli bir ülke ve önemli bir pazar olduğunu belirtmişti. Bakan Şimşek, “Çin’le bir stratejik ortaklık kurma peşindeyiz” diyerek Türkiye-Çin ilişkilerinin hedefini de ortaya koymuştu.⁷⁷ Anlaşıldığı gibi Türkiye, Çin ile stratejik ortaklık kurmanın peşindedir.

Soğuk Savaş sonrası birçok ülke dış politika stratejisi olarak ortak çıkarları olan diğer ülkelerle stratejik ortaklık ilişkilerini oluşturmaya başlamıştır. Türkiye de gelişmekte olan uluslararası ortama uygun olarak bu tür ilişkileri tesis etmeye başlamıştır. Ekim 2009’da Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev arasında *Türkiye-Kazakistan Stratejik Ortaklık Anlaşması* imzalanmıştı. Bu bağlamda, Ankara artık “stratejik ortaklık” dış politikasını başlatmış olabilir ancak Çin ile “stratejik ortaklık” kurabilmek için pragmatik bir dış politika izlenmesi gerekmektedir ve “stratejik ortaklığın” içeriğinin dolu olması ve uygulanabilirliği koşulu önem kazanmaktadır.

---

⁷³ “T.C. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek’le söyleşi: Çin’le işbirliğimizin çok büyük potansiyeli var”, *China Radio International*, 23 Eylül 2009. 15:32:44.

⁷⁴ “Türkiye ve Çin’in hazırladığı otobandan işadamları geçecek”, *Sabah Gazetesi*, 27 Haziran 2009.

⁷⁵ “Geç kalmayın, çok naz âşık usandırır diyen Çağlayan, Çinlileri yatırıma çağırdı”, *Radikal Gazetesi*, 26 Eylül 2009.

⁷⁶ “Bakan Çağlayan, Çin Ticaret Bakanı Deming ile görüştü”, *Zaman Gazetesi*, 7 Ocak 2010.

⁷⁷ “T.C. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek’le söyleşi: Çin’le işbirliğimizin çok büyük potansiyeli var”, *China Radio International*, 23 Eylül 2009. 15:32:44.

B. Çin'in Stratejik İşbirliği İlişkileri Politikası

Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyasal ve ekonomik sistemlerinde yapısal değişimler yaşanmış ve Çin de bu gelişmeleri üzerinde kendi çıkarlarına göre bazı ülkelerle bir çeşit stratejik ortaklık ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu tür ortaklık geleneksel anlamdaki ittifaka benzememekte ve tarafların kalkınma ihtiyacına göre şekillenmektedir. Yani ülkeler arasında çok yönlü, çok alanlı olarak uzun vadeli istikrar işbirliği mekanizmasını oluşturmakla stratejik özellikleri olan uluslararası ve bölgesel meselelerinde müzakere ve koordinasyon etmesini amaçlamıştır.⁷⁸ Çin 1993 yılından bu yana değişik ülkelerle farklı düzeyde stratejik ilişkileri oluşturmuştur.

Yıl	Ülke	Stratejik İlişkileri
1993	Brezilya	Uzun Vadeli, İstikrarlı ve Karşılıklı Yararlı stratejik Ortaklık İlişkileri
1994	Rusya	Yapısal Ortaklık İlişkileri
1996	Rusya	Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
1996	Hindistan	21. Yüzyıla Yönelik Yapısal İşbirliği Ortaklık İlişkileri
1996	Pakistan	21. Yüzyıla Yönelik Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
1997	Fransa	Kapsamlı Ortaklık İlişkileri
1997	Kanada	Yüzyılın Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
1997	Meksika	Yüzyılın Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
1997	ABD	21. Yüzyıla Yönelik Yapısal Stratejik Ortaklık İlişkileri
1997	ASEAN	İyi Komşuluk ve Karşılıklı Güven Ortaklık İlişkileri
1998	İngiltere	Kapsamlı Ortaklık İlişkileri
1998	Japonya	Barış ve Refaha Doğru Dostluk İşbirliği Ortaklık İlişkileri
1999	Mısır	21. yüzyıla Yönelik Stratejik Ortaklık İlişkileri
1999	Türkiye	21. yüzyıla Yönelik Uzun Vadeli Dostluk İşbirliği İlişkileri
2000	Türkiye	Yeni Tipteki İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2000	G. Afrika	Ortaklık İlişkileri
2001	ABD	Yapısal Ortaklık İşbirliği İlişkileri
2003	AB	Kapsamlı Stratejik Ortaklık İlişkileri
2003	Meksika	Stratejik Ortaklık İlişkileri
2003	ASEAN	Barış ve Refaha Doğru Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2003	Moğolistan	İyi Komşuluk ve Karşılıklı Güven Ortaklık İlişkileri
2003	G. Kore	Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2004	G. Afrika	Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2004	Polonya	Dostluk İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2004	Macaristan	Dostluk İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2004	Romanya	Kapsamlı Dostluk İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2004	Özbekistan	Dostluk İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2004	Şili	Kapsamlı Dostluk İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2004	Arjantin	Stratejik Ortaklık İlişkileri
2004	Cezayir	Stratejik Ortaklık İlişkileri
2005	Hindistan	Barış ve Refaha Doğru Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2005	Pakistan	Daha Sıkı Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2005	Peru	Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2005	Bangladeş	Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2005	Sri Lanka	Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2005	Endonezya	Stratejik Ortaklık İlişkileri
2005	Filipinler	Barış ve Refaha Doğru Stratejik İşbirliği İlişkileri
2005	Hırvatistan	Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2005	Kazakistan	Stratejik Ortaklık İlişkileri
2005	Nijerya	Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri

⁷⁸ 黄素素, <什麼是戰略夥伴關係?>, 《環球時報》, 2006年02月10日第七版.

2005	S.Arabistan	Stratejik Ortaklık İlişkileri
2006	Afrika	Yeni Tipteki Stratejik Ortaklık İlişkileri (48 Afrika ülkesi)
2006	Kamboçya	Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2006	Avustralya	21. yüzyıla Yönelik Karşılıklı Yararlı Kapsamlı İşbirliği İlişkileri
2007	Japonya	Stratejik Karşılıklı Yararlı İlişkileri
2008	G. Kore	Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2008	Yunanistan	Kapsamlı Stratejik Ortaklık İlişkileri
2008	Vietnam	Kapsamlı Stratejik Ortaklık İlişkileri
2008	Peru	Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2009	Laos	Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri
2010	Almanya	Stratejik ortaklık İlişkileri
2010	Türkiye	Stratejik İşbirliği İlişkiler

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı gibi Çin'in 1993-2010 yılları arasında siyasî ekonomi ve güvenlik alanlarındaki önemi ve Çin'in bölgesel ve küresel çıkarları gibi kriterlere, yani dış politika önceliğine göre dış ilişkilerinde bir stratejik sıralama yapılmıştır:

- *Ortaklık İlişkiler* (Güney Afrika ve Moğolistan),
- *Dostluk İşbirliği Ortaklık İlişkileri* (Japonya, Polonya, Macaristan, Romanya, Türkiye ve Özbekistan)
- *Yapısal İşbirliği Ortaklık İlişkileri* (Rusya 1994, Hindistan)
- *Kapsamlı Ortaklık İlişkileri* (AB 2001, Fransa, İngiltere)
- *Kapsamlı İşbirliği Ortaklık İlişkileri* (Pakistan 1996, Meksika, Kanada, Güney Kore, Şili, Peru 2005, Arjantin 2004, Bangladeş, Sri Lanka, Hırvatistan, Kamboçya)
- *Stratejik Karşılıklı Yararlı İlişkileri* (Japonya)
- *Stratejik İşbirliği İlişkileri* (Mısır, Cezayir, Filipinler, Türkiye)
- *Stratejik Ortaklık İlişkileri* (Brezilya, Meksika, ABD, ASEAN, AB, Güney Afrika, Arjantin, Endonezya, Kazakistan, Yunanistan, Almanya)
- *Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri* (Rusya, Hindistan, Pakistan, Nijerya, Suudi Arabistan, Güney Kore, Peru)
- *Kapsamlı Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri* (Vietnam, Laos)

Çin, diğer ülkelerle olan ilişkilerinde çıkarlarının önceliğine göre bazen iki ilişkilerini yükseltebilmektedir, örneğin 1994 yılında Çin-Rusya arasında *Yapısal Ortaklık İlişkileri* tesis edilmiştir, 1996 yılında ise Çin-Rusya *Stratejik İşbirliği Ortaklık İlişkileri*'ne yükselmiştir. Benzer örnekler arasında Türkiye, AB, Pakistan, Güney Kore, Japonya, Peru ve Arjantin'i göstermek mümkündür. Bunun aksi örneği ise Çin-ABD ilişkileridir, 1997 yılında Çin-ABD ilişkileri *21. Yüzyıla Yönelik Yapısal Stratejik Ortaklık İlişkileri* olarak kabul edilmişti, ancak 2001'de Çin-ABD ilişkilerinin gerginleşmesi ve ABD'nin Çin'i stratejik rakip olarak tanımlamasıyla ikili ilişkiler *Yapısal Ortaklık İşbirliği İlişkileri* olarak değiştirmiştir.

Çin'in Türkiye ile olan ortaklık ilişkileri çok değişken bir özellik sergilemiştir. 5 Nisan 1999'da Çin Halk Kongresi Başkanı Li Peng'in Türkiye ziyareti sırasında Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile görüşmesi sırasında *Çin-Türkiye 21. Yüzyıla yönelik Uzun Vadeli İşbirliği İlişkileri*'nin tesis edilmesini dile getirmiştir. Bir yıl sonra Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Türkiye'yi ziyaret etmiş ve 18 Nisan 2000 gününde uçaktan indikten sonraki konuşmasında Çin-Türkiye arasında *Yeni Tipteki İşbirliği Ortaklık İlişkileri* tesis edeceğini beyan etmişti. 19

Nisan'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in verdiği resepsiyon sırasında Başkan Jiang Zemin bu tür ortaklık ilişkilerini tekrarlamıştı. Fakat bu tür ilişkiler Türk kamuoyunun dikkatini çekmemişti. En son Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti sırasında Türkiye-Çin arasında *Stratejik İşbirliği İlişkiler* oluşturulmuş ve Türk medyasının ciddi ilgisini çekmişti. 1999-2010 yılları arasındaki Türk-Çin ilişkilerinin gelişim sürecinde yaşananlara bakıldığında Çin'in belli bir ölçüde Türkiye'ye önem verdiği görülmektedir. Ancak Türkiye Çin'in dış politika öncelik sıralamasında Brezilya, Meksika, ABD, ASEAN, AB, Güney Afrika, Arjantin, Endonezya, Kazakistan, Yunanistan, Almanya, Rusya, Hindistan, Pakistan, Nijerya, Suudi Arabistan, Güney Kore ve Peru gibi ülkelerin gerisinden gelmektedir.

Çin'in bu tür yakın-uzak öncelik ilişkileri dışında ikili ilişkiler, jeopolitik ve stratejik düzeyde Türkiye'nin Çin'in dış politikasındaki yerini analiz etmek mümkündür. Kalkınmakta olan Çin'in ekonomik kalkınması için güvenlik ortamına ihtiyacı vardır. Bu stratejik hedefi gerçekleştirmek için Soğuk Savaş sonrası Çin'in dış politikası genel olarak Çin'in ekonomik kalkınması ve kalkınma için güvenlik ortamı yaratması için hizmet etmektedir.

İkili İlişkiler Düzeyi: *Çin'in çevresel çıkarlarını etkileyen ve ortak çıkarları olan ülkeleri bu düzeye dâhil edilebilir, örneğin Pakistan, Güney Kore, Tayland, Kanada, Meksika, Ukrayna ve Kazakistan gibi ülkeler Çin açısından önem kazanmaktadır.*

Jeopolitik Düzey: *Çin jeopolitik çıkarlar açısından kendi bölgesinde önemli etkileri olan ülkeler ya da kuruluşlar ile ortaklık ilişkilerini geliştirmektedir, amacı bölgesel veya alt bölgesel barışı ve istikrarını korumaktadır. Örneğin Japonya, ASEAN, Hindistan, İngiltere, Brezilya ve Güney Afrika gibi ülke ve kuruluşlarla ortaklık ilişkilerini geliştirmiştir.*

Stratejik Düzey: *Çin'in uzun vadeli stratejik hedefi gerçekleştirmek için söz konusu hedef üzerinde ciddi etkileri olan ülke veya kuruluşlarla ortaklık ilişkilerini geliştirmiştir. Bu düzeydeki ortaklık ilişkileri ikili veya çok taraflı uluslararası ilişkilerinde, uluslararası ve bölgede önemli meseleler üzerinde stratejik yöneliş, stratejik ilişkiler ve stratejik işbirliği gibi alanlarında işbirliği oluşturmasını hedeflenmiştir, amacı küresel ve bölgesel çapında karşılıklı koordinasyonu sağlamak, karşılıklı işbirliğini oluşturmak ve karşılıklı destek vermektir. Böylece dünya düzeninin çok kutuplu olma sürecini hızlandırabilir, dünyanın barışı ve istikrarını koruyabilir. Bu düzeye dâhil edilen ülkeler ise ABD, Rusya, Fransa ve bazı AB ülkeleridir.⁷⁹*

Türkiye'nin bu üç düzeyin ikincisinde yer aldığı açıkça görülmektedir.

Ayrıca Çin'in 2002 yılından bu yana sürdüre geldiği dış politika düzeyine göre Türkiye'nin Çin'in dış politikasındaki yerini tespit etmek mümkündür. Çin'in dış politika stratejik düzeyinde, büyük ülkeler dış politikanın anahtarı konumundadır, Çin'in çevresel bölgeleri dış politikanda önceliklidir, gelişmekte olan ülkeler dış politikanın temelidir ve çok taraflılık

⁷⁹ 王巧榮, <論 20 世紀 90 年代中國的夥伴關係外交>, 《思想理論教育導刊》, 2006 年第 2 期, 頁 53-61.

ilişkileri ise dış politikanın sahnesidir.⁸⁰ Bu bağlamda Çin'in büyük ülkelerle olan ilişkilerinin geliştirilmesi ve istikrarının sağlanması, Çin'in çevresel bölgelerinde iyi komşuluk dostluk ilişkilerinin sağlanması, kalkınmakta olan ülkelerle beraberlik ve işbirliğinin güçlendirilmesi, BM çerçevesinde çok taraflı ilişkilere iştirak etme, Çin dış politikasında önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Çin'in gözünde Türkiye, kalkınmakta olan ülkeler kategorisine dâhil edilir ve Çin'in dış politikasında esas ülkeler statüsünde yer alır. Çin'in Türkiye politikası doğal olarak beraberlik ve işbirliğinin güçlendirilmesi temelinde olacaktır.

Türkiye-Çin siyasî ilişkileri 1999-2002 ve 2009-2011 yılları arasında en hızlı gelişen dönemdi, aynı zamanda ivme kazanmış bu siyasî ilişkileri ekonomik ve işbirliği ilişkilerine dönüştüremeyen bir dönem olmuştu. Ayrıca ikili ekonomik-ticaret ilişkileri de beklenen düzeye gelemediği gibi küresel ve bölgesel düzeyde işbirliği de yoğun değildi. Buna rağmen, Çin Türkiye ile belli düzeyde ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır, neticede karşılıklı güvenin olmayışı, ticaret çıkarların sağlanamaması ve güvenlik kaygılarından dolayı ikili ilişkileri gelişmemiştir. Ancak, yükselen Çin'in kendi Avrasya stratejisini gerçekleştirebilmek için, özel stratejik konumuna sahip olan Türkiye'nin Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerindeki etkisinden istifade etmek istemekte ve Türkiye'de kamuoyu tabanı olan Doğu Türkistan'ın istikrarı için Ankara'nın desteğini aramaktadır. Bu arayışlar Türkiye'nin büyümesi ile elde edeceği etkinliği ve Orta Asya ile Doğu Türkistan üzerindeki geleneksel etkisi ile birlikte daha da yoğunlaşabilir. Yıllardır Türkiye-Çin ilişkilerini yakından izleyen Çinli gazeteci Zheng Jinfan'ın ifade ettiği gibi, “*Türkiye ile Çin'in ortak geleceği parlaktır*”; “*Bir de Sincan (Uygur bölgesi) ile ilgili sorunlar çözülse, işbirliği sıçrama yapacaktır*”⁸¹ Çin-Türkiye ilişkileri “stratejik işbirliği” ilişkilerinden “stratejik işbirliği ortaklık” ilişkilerine yükselebilir. Tek sorun bu tür stratejik ortaklık ilişkilerinin içeriğinin dolu olup olmaması olacaktır. Bu stratejik ilişkinin içeriğinin doldurulması için iki ülkenin birbirini anlaması lazımdır. Haziran 2009'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Çin ziyareti sırasında ifade ettiği gibi, “Çin'de Türkiye'nin tam olarak keşfedilmemiş olduğunu, Çin'in de Türkiye'de tam olarak anlaşılmadığını” görünmektedir.⁸²

---

⁸⁰ 周兆軍, <[秦亞青: 「外交為民」中國外交將更重視多邊舞臺](#)>, 《中國新聞網》, 2007年10月12日 01:21.

⁸¹ Murat Yetkin, “[Çin Başbakanı'nın Ziyareti, ABD-İsrail Dengesi](#)”, *Radikal Gazetesi*, 8 Ekim 2010.

⁸² “[Çin ve Türk Devletinin İnşa Ettiği Otobandan İşadamları Gececek](#)”, *Radikal Gazetesi*, 27 Haziran 2009.

C. Tarihî İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırması

Genelde Türk-Çin ilişkileri tarihin başlangıçtan itibaren başladığı ifade edilir ve 16. yüzyılda çökmüş olan İpek Yolu'nu ikili ilişkileri bağladığını ileri sürmektedir. Bunun delili olarak Topkapı'daki Çin porselenleri gösterilmektedir.⁸³ Hâlbuki Büyük Selçuklu ve Osmanlı döneminde Çince kaynaklarda olduğu gibi Türkçe kayıtlarda da ikili ilişkileri tasvir eden bilgiler neredeyse yoktur. Aslında Çin-Türk ilişkileri sanıldığı gibi değildir, Türklerin batıya göç etmesi ve İslamlaşması ile birlikte her iki topluluk kendi bölgelerinde büyük değişimleri yaşamışlar ve kendilerine özgü medeniyetleri yaratmışlardır, yani tarihte iki taraf arasında söylendiği kadar yoğun ilişkileri olmamıştır.⁸⁴ Ancak Çin'in tarihî İpek Yolu'nun yeniden canlandırması çabasının altında stratejik çıkarları vardır, yani tarihteki İpek Yolu'nun etkisi ve işlevlerinden bugün ve yarın için referans kaynağını oluşturmuştur.⁸⁵ Çin tarafı bu anlamda Türkiye ile yeni İpek Yolu projesini geliştirmeyi istemektedir.

Soğuk Savaş sonrası Türk-Çin ilişkilerinde tarihî İpek Yolu'nu yeniden canlandırma söylemi yer almaya başlamıştır. Eski İpek Yolu'nu yeniden ticarî anlamda canlandıracak her iki ülke menfaatlerini sağlamayı planlamaktadır.

Nisan 1999'da Çin Ulusal Halk Kongresi Başkanı Li Peng, Türkiye ziyareti sırasında, İpek Yolu'nu ikili ilişkilerin tarihî delili olarak göstermişti.⁸⁶ Nisan 2000'de Çin Devlet Başkan Jiang Zemin, Türkiye'ye yaptığı ziyarette, İpek Yolu'nu, iki milletin dostluk ilişkilerinin köprüsünü oluşturduğunu ifade etmişti. Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin-Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel görüşmesi esnasında, Jiang Zemin, "İki tarafın birlikte modern İpek Yolu'nu canlandırmaya çaba göstereceğini" açıklamıştı.⁸⁷ Jiang Zemin-Süleyman Demirel arasında imzalanan ortak bildiriye, "iki ülke halkının dostluğunu pekiştiren ve Doğu-Batı uygarlığını birbirine bağlayan İpek Yolu, bundan sonra da, bu ticaret yolu üzerindeki ülkelerin dostluk ilişkilerini ve ticari, siyasî, kültür gibi alanlardaki işbirliğini pekiştirecektir"⁸⁸ ibaresi yer almıştı. Ocak 2001'de Çin'i ziyaret eden Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan, "21. yüzyılın İpek Yolu, Türkiye ile Çin arasında inşa edilecek ve daha parlak olacak" diye konuşmuştu.⁸⁹ Çin Başbakanı Zhu Rongji, Nisan 2002'deki Türkiye ziyareti

⁸³ 馬文寬, <中國瓷器與土耳其陶器的相互影響>, 《故宮博物院院刊》2004年05期, 頁78-96.

⁸⁴ 咎濤, <中土關係及土耳其對中國崛起的看法>, 《阿拉伯世界研究》2010年第4期(2010年7月), 頁59.

⁸⁵ 李明偉, <中國歷史上的貿易之路>, 《開發研究》, 1989年01期, 頁60-63; 李明偉, <中國歷史上的貿易之路>, 載李明偉主編, 《絲綢之路貿易史研究》, 蘭州:甘肅人民出版社, 1991年, 頁39-57; 顧關福, <絲綢之路的復興與中國同中亞的合作>, 《現代國際關係》1993年第11期, 頁33-37; 曲直, <從古商道的興衰分析中找到重建絲綢之路的方略>, 《瞭望》雜誌, 1994年第20期, 頁18-19; 朱士光, <歷史時期絲綢之路通塞的啟迪>, 《中國歷史地理論叢》, 2002年第2期, 頁9-12; 高偉江、徐新榮, <基於經濟合作的絲綢之路開發>, 《絲綢》2005年第3期, 頁1-3.

⁸⁶ 馬海兵、徐啟生、李玉東, <李鵬委員長和土議長舉行會談>, 《光明日報網》, 1999年04月06日.

⁸⁷ 李玉東, <土耳其總統舉行儀式歡迎江主席江澤民主席與德米雷爾總統會談>, 《光明日報網》2000年04月20日

⁸⁸ <中華人民共和國與土耳其共和國聯合公報>, 《中華人民共和國外交部》網頁, 二〇〇〇年四月十九日.

⁸⁹ "Cin'le ortak eylem planı imzalandı", *Hürriyet Gazetesi*, 8 Ocak 2001; "İpekyolu Türkiye'den geçecek", *Akşam Gazetesi*, 9 Ocak 2001.

sırasında İpek Yolu'nun iki milletin dostluk ilişkilerini gösteren tarihî bir delil olduğunu ifade etmişti.⁹⁰ Çin Ticaret Bakanı Chen Deming'in Ocak 2010'daki Türkiye ziyaretinde, Türkiye ile işbirliği yapılarak, İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması tekrarlamıştı. Bakan Chen Deming yazısında, bin yıl önce İpek Yolu'nun iki ülkeyi birbirine bağladığını ve Xinjiang'dan (Doğu Türkistan) Orta Asya'ya hatta Batı Asya'ya uzanan işbirliğinin, İpek Yolu'nun yeniden canlandırması ile gerçekleştirileceğini ifade etmişti.⁹¹ Çin Ticaret Bakanı Chen Deming'in sunduğu "İpek Yolu"; Doğu Türkistan'dan Batı Asya'ya kadar uzanan işbirliği hattından oluşmaktadır. Devlet Bakanı Zafer Çağlayan da, meslektaşı Bakan Chen Deming ile görüşmesi sonrasında "tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması çerçevesinde, demiryolu altyapısının aynı standarda getirilmesiyle, Çin'den Türkiye'ye ve Türkiye'den dünyanın her yerine mal satma imkânının oluşacağını" söylemişti.⁹² Çinli bakan, Başbakan Erdoğan tarafından kabul edilirken, Çin ile Türkiye'nin, Asya'nın doğu ve batı ucunda bulunduğunu ve Çin-Türkiye arasındaki ulaşımın sağlanmasına katkıda bulunacağını ifade ederek, yeni İpek Yolu'nun gerekliliği yönünde görüşlerini belirtmişti.⁹³ Çin Ticaret Bakanı Chen Deming'in iştirak ettiği Türkiye-Çin Ticari, Ekonomik ve Yatırım İşbirliği Forumu'nda İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması konusunu gündeme gelmiş ve forumun esas hedefi olduğunu belirtmiştir.⁹⁴

Türkiye'nin de öteden beri tarihî İpek Yolu'nu tekrar canlandırma planı vardır. Temmuz 2006'da Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı'nın açılışında söz konusu boru hattını "21. Yüzyılın İpek Yolu" olarak adlandırmıştı.⁹⁵ Şubat 2007'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesiyle ilgili tarihî İpek Yolu'nun canlandırılmasının adımları atıldığını ifade etmişti.⁹⁶ Başbakan Erdoğan, tarihî İpek Yolu'nun Türkiye için önemini de şu sözü ile anlatmaktadır: "Tarihî İpek Yolu geçmişte olduğu gibi bugün de önemini koruyor. Pekin ile Londra arasında Türkiye tam merkezde yer alıyor. Gereken altyapı yatırımlarını yaparak Türkiye'nin bu imkânını azami derecede kullanmamız ve milletimizin ülkemizin hizmetine sunmamız şart." "Marmaray'ın (tüp geçidi) bitişiyle Londra'yı demiryolu ile Pekin'e bağlıyoruz. Boğazı denizin altından geçerek bu da halloluyor."⁹⁷ Anlaşıldığı gibi Türkiye demiryolu ve deniz yolu ile Asya-Avrupa'yı bağlayan Yeni İpek Yolu'nun üzerinde etkin bir role sahip olacaktır. Türkiye'nin bu stratejik planı Çin'in 90'li yılın başından itibaren gündemde olan Asya-Avrupa stratejisi, yani eski İpek Yolu'nun yeniden canlandırması planı ile uyumludur.

Ekim 2010'da Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında İpek Yolu çalışma grubunu oluşturması ile konuyu somutlaştırmıştır. Başbakanlık *Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Çin Ticaret Bakanlığı Arasında Yeni İpek Yolu Bağlantısı Hakkında Ortak Çalışma Grubu Oluşturulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası* geleceğe yönelik iki ülkenin

⁹⁰ 施曉慧, <朱鎔基總理抵達安卡拉>, 《人民日報》, 2002年04月16日第1版.

⁹¹ <陳德銘外報發文 闡述對中土經貿合作積極立場>, 《中國新聞網》, 2010年01月07日16:26.

⁹² "Çağlayan: Çin firması olsam çoktan Türkiye'ye gelip yatırımları yapardım", *Zaman Gazetesi*, 08 Ocak 2010.

⁹³ 鄭金髮、王秀瓊, <土耳其總理埃爾多安會見陳德銘>, 《新華網》, 2010年01月08日09:33:48.

⁹⁴ 侯一冰, <中國-土耳其經貿投資合作論壇在伊斯坦布爾舉行>, 《國際線上》專稿, 2010年1月9日.

⁹⁵ Leyla Ataman, "BTC Boru Hattı Gökemli Bir Törenle Açıldı", *Milliyet Gazetesi*, 13 Temmuz 2006

⁹⁶ "Erdoğan: Tarihi İpek Yolu'nu canlandıracağız", *Hürriyet Gazetesi*, 7 Şubat 2007.

⁹⁷ "Erdoğan: Türkiye lafta stratejik değil", *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Ekim 2010.

ekonomi-ticaret ilişkilerini güçlendireceği gibi bölgesel alanlarında işbirliği zemini de oluşturacaktır.

Daha önce, Çin Hükümeti tarihî İpek Yolu'nu yeniden canlandırma teklifleri Orta Asya ülkeleri için kullanmıştı. Çin'in eski Başbakanı Li Peng, Nisan 1994'teki Orta Asya ziyaretinde, bölge ülkelerle birlikte modern İpek Yolu'nu inşa etme çağrısında bulunmuştu. Bu tarihten itibaren Çin'in Orta Asya açılımı başlamıştı. Soğuk Savaş sonrasında Çin Hükümeti, tarihî İpek Yolu'nu canlandırma projesini ortaya koymuştu. Çin tarafı, 16. yüzyıldan sonra fonksiyonunu yitiren İpek Yolu'ndan bazı önemli sonuçları çıkarmıştı. Tarihte İpek Yolu vasıtasıyla Çin dünyaya tanıtılmıştı; Çin, güçlü olduğu dönemde İpek Yolu üzerindeki birçok ülkeyi ve toplulukları kendine bağlamıştı. Güvenlik ve ekonomik çıkarları için göçebe topluluklarla Orta Asya'da mücadele etmişti, Çin'in tarihî başkenti Chang-an'dan İstanbul'a kadar olan bölge, Çin ürünlerinin pazarı haline gelmiş ve söz konusu bölgeden Çin'in ihtiyaç duyduğu mallar da getirilmişti.⁹⁸ Çin'de kurulan en güçlü Han Sülâlesi (M.Ö. 206-M.S. 220), Tang Sülâlesi (618-906), Yuan Sülâlesi (1279-1368) ve hatta Qing İmparatorluğu (1644-1911) kendi ekonomik ve güvenlik çıkarları nedeniyle dört kez Orta Asya'ya girmiş ve bir dönem bölgeyi yönetmişti. Bu çıkarları sağlayabilmek için siyasî etkisini de tesis etmişti. Yani yükselen Çin'in hem güvenlik hem de ekonomik çıkarları için Orta Asya ve daha geniş anlamda, Avrasya'ya açılması gerekmektedir. Bu çerçevede Çin'in Avrasya politikası da oluşmaya başlamıştı.

Çin Hükümeti'nin Doğu-Batı bölgelerini bağlayan ve Trans-Sibirya Demiryolu'na alternatif olarak Asya-Avrupa Demiryolu'nu, yani Çin'in doğu deniz kıyısındaki Lianyungang Limanı'ndan Hollanda'nın Rotterdam Limanı'na kadar uzanan demiryolu sunmaktadır. İstanbul'un iki yakasını bağlayan demiryolunun inşa edilmesi ile birlikte Çin'in Asya-Avrupa Demiryolu Projesi'nin hayat bulacağı bir gerçektir. Avrasya kıtasının ortasından geçen Asya-Avrupa Demiryolu'na diğer bir alternatif yol ise Avrasya kıtasının güneyinden geçmektedir. Henüz plan aşamasında kalmış bu projenin Çin'in güney kıyı şehri Shenzhen'den, Bangladeş'in başkenti Dakka, Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi, İran'ın başkenti Tahran, Türkiye'nin başkenti Ankara ve Hollanda'nın başkenti Rotterdam'a doğru uzanması düşünülmektedir. Ayrıca Çin Hükümeti, daha karmaşık bir proje olan Asya Karayolu Ağı ve Pan-Asya Otoyolu peşindedir. Bu bağlamda Çin'in Türkiye'de demiryollarına yatırım yapması ve 3. Köprü Projesi'ne önem vermesi kolayca anlaşılmaktadır. Ayrıca Hazar Denizi'nden Çin'e uzanan doğalgaz boru hattı (Türkmenistan-Çin) ve petrol boru hattı (Kazakistan-Çin) da Çin'in Avrasya politikasının bir parçasını oluşturmaktadır. Bütün bu yollar, Doğu Türkistan'dan geçmektedir ve bölgenin istikrarının sağlanması da zaruri bir görev olacaktır. Çin'in bütün bu politik girişimlerinin gerçekleşmesi için bölgede güvenilir ve potansiyel güce sahip Türkiye ile işbirliği yapmasını gerektirmektedir. Çin'in ihtirasla sürdürmeye çalıştığı bu projeler artık Orta Asya'yı aşarak Türkiye'ye uzanmış durumdadır.

Türkiye-Çin ilişkilerini eski tarihlere dayandırmak için iki ülke yetkilileri sıkça İpek Yolu'na

⁹⁸ Erkin Ekrem, <中國的「新絲綢之路」政策：新疆的戰略利用>, 《第七屆台灣與中亞論壇國際學術會議》 (7th Taiwan-Central Asia Forum) 論文, 清雲科技大學歐亞研究中心 (臺灣中壢市健行路 229 號), 2007 年 10 月 25-26 日.

atıfta bulunmaktadır. Ancak 16. yüzyıla doğru İpek Yolu çökmüştü⁹⁹ ve Osmanlı Devleti ile Çin’de kurulan Ming Sülâlesi (1368-1644) ve Qing Sülâlesi (1644-1911) arasında ilişkileri belirten kayıtlar fevkalade azdır. Bu atıflar tarihi gerçeklerden uzak olmasına rağmen, her iki taraf da bu pragmatik olmayan söylemi benimsemişti. Neticede söz konusu ticaret yolu her iki ülkenin çıkarlarına uymaktadır ve ortak çıkarlar, ortak işbirliğini yaratmaktadır. Aynı zamanda Çin-Türk stratejik işbirliği ilişkilerinin içeriğini de oluşturmaktadır.

---

⁹⁹ Erkin Ekrem, <絲綢之路衰亡之原因>, 《中印絲路文化交流研究國際會議論文集》(台灣法鼓山中華佛學研究所與中國塔里木大學聯合舉辦), 新疆阿拉爾市, 2008年8月31日至9月6日.

IV. TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR

A. Türkiye-Çin Siyasî İlişkileri Sorunu

1971-1995 yılları arasında Türk-Çin siyasî ilişkilerinin yoğun olduğu söylenemez, ancak 1999-2002 yılları arasında yoğunlaşma göstermiştir. Bunu takip eden 2009-2011 yılları arasında önceki döneme göre daha da yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler “düşük yoğunluk” tabiriyle nitelenebilir. Ancak bu siyasî yoğunluk ilişkileri diğer ekonomi-ticaret, bölgesel işbirliği ve kültürel alanlarındaki ilişkilere dönüştürülemediği. Yani siyasî ilişkiler diğer alanlarındaki ilişkilere yansımamıştır. Çinli araştırmacıların bu sorun üzerindeki görüşleri ise, iki ülke 1971’de diplomasi ilişkisini tesis etmesine rağmen, her türlü faktörün etkisinden dolayı ikili ilişkilerinin gelişmesi beklendiği gibi iyi değildir. Soğuk Savaş boyunca her iki ülke az ya da çok uluslararası ilişkileri satranç tahtasındaki bir piyon olarak rol almıştır. Çin-Türkiye arasında siyasî çıkar ilişkileri hariç, reel çıkarları pek yoktur.¹⁰⁰ Diğer Çinli araştırmacılara göre, Soğuk Savaş boyunca, Türkiye’nin uluslararası konumunun etkili olmayışı, ideoloji farklılıkları ve Kore Savaşı’ndaki olumsuz anıları Çin-Türkiye ilişkilerinin gelişmesini engellemekteydi. Türkiye’nin siyasî politikası Çin’i eleştirmenin peşindeydi.¹⁰¹ Bunlarla birlikte bir başka sorun, Türkiye’nin dış politikasının ağırlığının Batı’da olmasıdır. Çin uzmanlarının bu konudaki yorumları ise Soğuk Savaş sırasında Ankara’nın Washington politikasının peşinde koştuğu ve Çin’e düşman ülkesi olarak bakıldığını ileri sürmektedir. Yine bu sebeple ABD’nin peşinde Kore Savaşı’na katılarak Çin ile savaşmışığı kanaatindedirler.¹⁰² Çin Başkanı Mao’nun Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’e “ABD emperyalistlerinin köpeği” demesi de bu gelişmelerle alakalı olmalıdır.

Yukarıdaki sebepler dışında dönemdeki uluslararası siyasal konjonktürün etkisinden dolayı Türkiye veya Çin’in birbirini tanımaması da ilişkilerin gelişmesini engelleyen önemli faktörlerden biridir. Türkiye’de Çin hakkında yeterince araştırma yoktur, mevcut olan az sayıdaki araştırmalar (tanıtım, tercüme) da sol ideolojik kesimler tarafından yapılmıştır. Çin’de de benzer durumlara rastlamak mümkündür ve Çin’in Türkiye hakkındaki araştırmaları henüz yeni başlamıştır. Bu araştırmaları engellenen bazı faktörler vardır: Çinli uzmanlar Batı eserleri aracılığıyla Türkiye’yi araştırmaktadır ve Türkçe bilen araştırmacılar yeterli değildir; Marksist ideoloji ile Türkiye’yi araştırmak bazı eksiklikleri meydana getirmektedir; Çinli uzmanlar yabancı uzmanlarla Türkiye konusunda fikir alışverişinde bulunamamaktadır; Türkiye hakkındaki çeviri eserler oldukça azdır; Türkiye’nin tarihi ve kültürü ile ilgili çalışmalar eksiktir.¹⁰³

Çinli uzmanlar Türk-Çin siyasî ilişkilerini daha olumlu değerlendirmektedir. Onlara göre,

¹⁰⁰ 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第 95 期 (2007 年 4 月), 頁 34.

¹⁰¹ 咎濤, <六十年來中國的土耳其研究>, 《西亞非洲》2010 年 04 期, 頁 68.

¹⁰² 肖憲, 《土耳其與美國關係研究》, 北京:時事出版社, 2006:104-108.

¹⁰³ 咎濤, <六十年來中國的土耳其研究>, 《西亞非洲》2010 年 04 期, 頁 70.

Çin-Türkiye ilişkileri Soğuk Savaş ve Soğuk Savaşı sonrası iki önemli dönemi yaşamıştı ve bazı özelliklerini göstermektedir: 1. Genel olarak iki taraf siyasî alanda karşılıklı anlayış ve saygıyı gösterebilmektedir. 2. Diplomasi ilişkisinin tesis etmesinden bu yana üst düzey karşılıklı ziyaretler giderek yoğunlaşmaktadır. 3. İki ülke arasındaki ekonomi-ticaret ilişkileri hızlı artmıştır ve her iki ülke halkı için birçok fayda sağlamıştır. 4. İki ülke “Üç Güce” (terörizm, bölücülük ve dinî radikalizm) karşı aktif bir şekilde işbirliği yollarının arayışı içindedir. 5. İki ülke kültürel alandaki ilişkilerini artırmaktadır.¹⁰⁴ Hâlbuki bütün siyasî ilişkiler bu tespitlerde olduğu gibi gelişmemiştir.

Türkiye-Çin ilişkileri ile ilgili en önemli sorun ise karşılıklı siyasal güvenin yetersizliğidir. Çin Devlet Başkanı Hu Jintao iki ülkenin diplomatik ilişkilerinin 40. yılı için yayımlanan mesajında “karşılıklı siyasî güvenin arttırıldığına” vurgu yaparak siyasî güvenin henüz ilerleme safhasında olduğuna işaret etmektedir. Çin Başbakanı Wen Jiabao’nun Ağustos 2009’da Devlet Bakanı Zafer Çağlayan’ı kabulünde, “*karşılıklı siyasî güven ve karşılıklı çıkara dayalı işbirliği arttırılmalı*” diyerek siyasî güvenin sağlamaştırılması gerektiğini belirtmektedir. Siyasî güveni etkileyen faktörler karmaşık olmasına rağmen tarih, kültür, algılama ve her türlü çıkarlar bunlardan bazılarıdır. Türk-Çin ilişkilerinde bu faktörler henüz etkisini sağlamış değildir. Siyasî güven bir çeşit etik kuraldır ve siyasî aktörlerin davranışları bu kural çerçevesinde öngörülebilirliği artırmaktadır. Bu şekilde siyasal kaynakları gereksiz masraf etmesini de önlemiş olacaktır. Ancak siyasî güven etik kuraldır bir yasa değildir, yaptırım gücü olmadığı için bazen kural dışı gelişmeler yaşanabilir. Bugün devletlerarası siyasal ilişkilerinde sağlam bir ikili ilişki inşa etmek için öncelikle karşılıklı siyasî güvenin tesis edilmesi gerekmektedir. Ancak siyasî güven üzerinde işbirliği sağlanabilir. Ortak stratejik çıkarları olduğu halde stratejik güveni de oluşturabilir. Türkiye-Çin ilişkilerinde siyasî ilişkiler en yoğunudur, fakat bu yoğun ilişkiler diğer alanlarına dönüştürülemediği gibi söz konusu siyasî güveni de sağlamaştırıramamıştır.

Türkiye-Çin ilişkilerinde siyasî güven sorunu en çok Doğu Türkistan sorunu ve Uygur meselesi üzerinde yaşanmıştır. Nisan 2002’de Çin Başbakanı Zhu Rongji, Türkiye ziyareti sırasında bütün Doğu Türkistan ayrılıkçı teşkilatlarını ‘terörist teşkilat’ ve bazı kişileri ‘terörist’ olarak ilan etmesini istemişti. Başbakan Bülent Ecevit teröre bulaşmamış Türkistanlılara terörist denilmesinin uygun olmadığını ileri sürerek bu teklifi reddetmişti. Buna rağmen iki ülke her türlü uluslararası terörizm, etnik bölücülük ve dinî radikalizme karşı işbirliği yapacağı konusunda anlaşmışlardı.¹⁰⁵ Ocak 2003’te Ak Parti Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın gerçekleştirdiği Çin ziyareti sırasında, terörizm konusunda işbirliği yapması gündeme gelmişti. Çin Başbakanı Zhu Rongji, Erdoğan’a Türkiye’nin Xinjiang’ın (Doğu Türkistan) Çin’in ayrılmaz bir toprağı ve Türkiye’de Çin’e yönelik bölücülük yapmasını engelleyen tutumundan memnun kaldığını ifade etmişti.¹⁰⁶ Erdoğan da Türkiye ile Çin arasında herhangi bir siyasi sorunun söz konusu olmadığını belirterek, “*Türkiye olarak, mevcut bir politikamız var: Tek Çin anlayışını destekliyoruz. Çin’in toprak bütünlüğü*

¹⁰⁴ 董漫遠, <中國與土耳其關係的歷史與未來>, 《阿拉伯世界研究》2010年第4期(2010年7月), 頁53-58.

¹⁰⁵ Erkin Ekrem, “Değişen Dengelerde Türkiye-Çin İlişkileri: Çin Başbakanı Zhu Rongji’nin Türkiye Ziyareti”, *Stratejik Analiz*, Sayı 26, Haziran 2002, ss.87-94.

¹⁰⁶ 齊彬, <朱鎔基會見土耳其正義與發展黨主席埃爾多安>, 《中新網》, 2003年01月14日 21:37.

konusunda Türkiye'nin herhangi bir tereddütü yok, saygısı var" diye konuşmuştu.¹⁰⁷ AK Parti lideri Erdoğan'ın bu sözleri "Türkiye'nin Xinjiang tutumu alkışlandı" şeklinde basında yer almıştır.¹⁰⁸ Erdoğan'ın bu sözleri Ankara'nın "Uygur teröristlere" karşı olduğu biçiminde ima edilmiştir. Çin'in bu tavrı, aslında Erdoğan'ın sözlerini yanlış algılamadan ziyade, Çin'in Türkiye'nin Doğu Türkistan ayrılıkçılarını terörist olarak kabul ettirmesinin temenileridir.

Benzer durum Çin'in PKK'yı henüz bir terör örgüt olarak deklare etmemesi ve aksine PKK ile Doğu Türkistancılar arasında bağ kurmaya çalıştığı için bazı şüpheleri barındırmaktadır.¹⁰⁹ Ayrıca Türkiye liderlerinin her Çin ziyareti öncesinde, Pekin Hükümeti "Doğu Türkistan teröristleri" gündeme getirerek Doğu Türkistan sorunu veya Uygur meselesi üzerinde Türkiye'yi uyarmaya ve baskı yapmaya çalışmıştır.¹¹⁰ Çin'in bu tür girişimler de ikili ilişkilerinde siyasî güvenin henüz oluşturamadığını göstermektedir.

Diğer bir sorun ise Türkiye-Çin arasında bölgesel ve küresel düzeydeki işbirliği ve uluslararası gelişmelere olan bakışlarının farklı olmasıdır.

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ocak 2005'teki Rusya ziyaretinde Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye olma isteğini Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e iletmışti. Başkan Putin de bu isteği Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev ile paylaşmış ve olumlu cevap almıştı. Başkan Putin'e göre, Türkiye'nin dile getirdiği bu ilgi önemli bir pozitif sinyal olarak algılanmalıdır; Kazakistan lideri Nazarbayev, Putin'in bu sözleri üzerine Türkiye'yi her zaman aralarında görmekten mutluluk duyacaklarını belirtmişti.¹¹¹ Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'ün Şubat 2005'te Çin'e yaptığı ziyaret sırasında Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye olma isteğini Çin Başbakanı Wen Jiabao'ya iletmışti. Dışişleri Bakanı Gül, iki tarafın da uluslararası örgütlerde işbirliğini geliştirmeyi amaçladığını belirterek, Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılmaya ilgi gösterdiğini ifade etmişti.¹¹² Ancak Türkiye'nin müracaatı kabul edilmedi ve aynı dönemde başvuran İran ise gözlemci statüsüyle Şanghay İşbirliği Örgütü'ne kabul etmiştir. Temmuz 2005'te Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Liu Jianchao basın toplantısında, Türkiye'nin neden Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliğine alınmadı sorusuna Türkiye'nin başvurup vurmadığı hakkında bilgisinin olmadığını beyan etmişti.¹¹³ Bu açıklama Çin'in Türkiye'nin üyeliğini istemediğini göstermektedir. Çinli

¹⁰⁷ Ergun Aksoy, "[Erdoğan'ın derdi Çin'le ilişkileri geliştirmek](#)", *Radikal Gazetesi*, 15 Ocak 2003; "[Irak'ta durum değişebilir](#)", *Yenişafak Gazetesi*, 15 Ocak 2003.

¹⁰⁸ "[Turkish Stance on Xinjiang Applauded](#)", *China Daily*, January 15, 2003; "[Turkish stance on Xinjiang applauded](#)", *People Daily*, January 15, 2003.

¹⁰⁹ Faruk Arslan, "[D. T ürkistan-PKK Benzetmesine Demirel Tepkisi](#)", *Zaman Gazetesi*, 20 Nisan 2000; Mehmet Ali Birand, "[China's Kurdish policy is changing](#)", *Turkish Daily News*, February 28, 2006; 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第 95 期 (2007 年 4 月), 頁 35.

¹¹⁰ Erkin Ekrem, "Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye-Çin İlişkisi: Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli'nin Çin ziyareti", *Stratejik Analiz*, Sayı 27, Temmuz 2002, ss.95-103. <[中華人民共和國公安部公告: 第三批認定的恐怖活動人員名單](#)>, 中華人民共和國公安部網站, 2012 年 4 月 6 日.

¹¹¹ Nerdun Hacıoğlu, "[Türkiye, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne girmek istiyor](#)", *Hürriyet Gazetesi*, 13 Ocak 2005; "[Şanghay' Sürprizi](#)", *Radikal Gazetesi*, 13 Ocak 2005.

¹¹² "[Kotalara Takılmayalım](#)", *Radikal Gazetesi*, 3 Şubat 2005.

¹¹³ <[2005 年 7 月 5 日外交部發言人劉建超在例行記者會上答記者問](#)>, 中華人民共和國外交部網頁, 2005 年 7 月 5 日.

uzmanlar da Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliğine karşıdır.¹¹⁴ Aslında Çin Türkiye'nin üyeliğine karşı çıktığı için Rusya ve Kazakistan'ın çabaları da etkisiz kalmıştır.¹¹⁵ Ancak Rusya Türkiye'nin üyeliğine olumlu bakmaktadır.¹¹⁶ Çin yalnızca Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılmasını istememekle kalmamakta aynı zamanda Asya Pasifik bölgelerindeki çok taraflı işbirliği örgütlere üye olmasını da istememektedir. Şubat 2005'te Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Çin Ticaret Bakanı Bo Xilai ile görüşmesi esnasında, Çinli yetkililer Türkiye'nin hem AB hem de Asya Birliği'ne üye olmasını bir Çince deyimle (ayakları iki teknede=nihayetinde boş dönecek) eleştirmişti.¹¹⁷ Fakat Türkiye'nin AB üyeliğine ise Çin tam destek vermektedir. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcülerinin ifadesine göre, Türkiye'nin AB üyeliği Çin-Türkiye ilişkilerinin güçlenmesine katkıda bulunacaktır.¹¹⁸ Çin uzmanları, AB üyesi olan bir Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelmeyecek ve Çin'in bölgedeki çıkarlarına zarar vermeyeceği ve Doğu Türkistan sorunu ile fazla ilgilenemeyeceği kanaatindedir.¹¹⁹ Bütün bunlar Türk-Çin arasında siyasî güvenin eksik olduğunu göstermektedir. Karşılıklı siyasî güven olmayan iki ülkenin diğer ilişkilerinde de güveni olmayacağı gibi işbirliği, hatta stratejik işbirliği yapabilmesi zordur.

Orta Asya dışında, Ortadoğu bölgesinde de Türkiye'nin tutumu Çin ile farklıdır. Bu farklılıklar Mısır olaylarında,¹²⁰ Libya olaylarında¹²¹ ve bugün Suriye olaylarında¹²² açıkça görülmektedir. İran nükleer sorunu üzerinde Türkiye'nin politikası Çin'in öteden beri İran politikasıyla zaman zaman örtüşme göstermişse de, bu tür benzerlik dâmensel gelişmelerdir.¹²³ Türkiye ve Çin'in ulusal çıkarları farklı olduğu gibi bu çıkarlara dayanan dış politikaları da benzemez ve İran nükleer sorunu üzerindeki yansımaları aynı değildir. Ancak konjonktürel değişime göre yöntem olarak bazen benzerlik göstermektedir. Mavi Marmara insanî yardım gemisine saldırının gerçekleştiği ilk saatlerde, olay Çin tarafından eleştirilmişti. Neticede Çin, İsrail'e karşı Türkiye'yi desteklemiş oldu. Hâlbuki Çin öteden beri İsrail'in Ortadoğu'daki politikasını şartsız eleştirmektedir. Bununla birlikte Türkiye, Çin'in ilgilendiği Kuzey Kore nükleer sorunu, Tayvan bağımsızlık sorunu, Paracel ve Spratly Adaları'nın

¹¹⁴ <殷罡：中國不應接納土耳其加入上合組織>，鳳凰視頻，2010年1月9日，02:42:39；<李偉建：土耳其近期加入上合組織可能性小>，鳳凰視頻，2010年1月9日，02:44:19.

¹¹⁵ 白樺，<俄提擴充上合組織 成員國莫衷一是>，美國之音，2011年9月05日。Vladimir Radyuhin，“[Seat For India In SCO Put on The Backburner?](#)”，*The Hindu*，November 6, 2011；

¹¹⁶ <俄羅斯和中國在上合組織看不到美國>，俄羅斯之聲，2011年11月1日。

¹¹⁷ “[Kotalara Takılmayalım](#)”，*Radikal Gazetesi*，3 Şubat 2005.

¹¹⁸ <2004年10月19日中國外交部發言人章啓月在例行記者會上答記者問>，中華人民共和國外交部網頁，2004年10月19日；<2004年12月21日中國外交部發言人劉建超在例行記者會上答記者問>，中華人民共和國外交部網頁，2004年12月21日。

¹¹⁹ <土耳其是否加入歐盟關乎中國新疆穩定>，《國際先驅導報》，2004年5月6日；于時語，<土耳其和歐盟面臨歷史性抉擇>，《聯合早報》，2004年10月4日；<加入歐盟，土耳其需打中國牌>，德國之聲，2004年10月5日。

¹²⁰ Erkin Ekrem，“[Mısır Olayları ve Çin'in Tutumu](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，08 Şubat 2011，14:55.

¹²¹ Erkin Ekrem，“[Libya Saldırısı ve Çin'in Tutumu](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，23 Mart 2011，17:56；Erkin Ekrem，“[Çin'in Yeni Libya Politikası: İçişlerine Karışma?](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，30 Haziran 2011 20:15；Erkin Ekrem，“[Çin-Kaddafi Silah Ticaretinin Diploması Yansımaları](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，13 Eylül 2011，14:04.

¹²² Erkin Ekrem，“[Çin'in Veto Kararı ve Suriye Endişeleri](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，10 Şubat 2012 12:08；Erkin Ekrem，“[Annan Barış Planı ve Çin'in Suriye Planı](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，03 Nisan 2012，12:02.

¹²³ Erkin Ekrem，“[İran Nükleer Sorunu: Türkiye ve Çin](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，24 Mayıs 2010，20:47；“[Çin'in Nükleer Sorun Üzerindeki Tutumu](#)”，*Stratejik Dış İnce Enstitüsü*，10 Nisan 2010，18:58.

egemenliği sorunu ve ABD'nin Asya Pasifik'teki güvenlik politikasının yarattığı bölgesel gerginlikler gibi konularda yer almadığı gibi Çin de Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilgi alanlarından uzak durmaktadır. BM ve G-20 gibi küresel düzeydeki platformlarda da işbirliği yapılan konular fevkalade azdır. Yani Türk-Çin ilişkileri bölgesel ve küresel düzeyde işbirliği yapılabilecek bir duruma gelmemiştir.

Bunun temel nedeni Türkiye-Çin arasında henüz ortak stratejik çıkarların olmayışıdır. Ortak stratejik hedefi aramak ve ortak işbirliğine gitmek ancak ikili ilişkileri güçlendirebildiği gibi yukarıdaki eksiklikleri giderebilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin yükselişi ve Çin'in Avrasya (Asya-Avrupa) politikasının yürürlüğe koyulmasıyla iki ülke arasındaki mesafeler yakınlaştığı gibi, Orta Asya, Ortadoğu ve hatta Afrika alanlarında enerji, ekonomi ve jeopolitik konularda işbirliği fırsatlarını yaratmaktadır.¹²⁴ Bunların gerçekleşmesi için karşılıklı siyasî güvenin sağlanması gerekmektedir. Bunun bir işareti de, Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliğine alınıp alınmaması olacaktır.

---

¹²⁴ Çinli uzmanları Türkiye'nin Afrika politikasının ilk çıkışını başarı bulmaktadır, ancak Fransa gibi Batı ülkeleri ile Çin'e karşı rekabeti arttırabileceği kanaatindedir. 張春, <土耳其對非洲戰略與政策評析>, 《西亞非洲》, 2011 年第 12 期, 頁 53-67.

B. Türkiye-Çin Ekonomi ve Ticaret İlişkileri Sorunu

Dünyanın ikinci büyük ekonomi gücü olan Çin ve bölgesinde etkisini arttıran Türkiye arasındaki ekonomi-ticaret ilişkileri ekonomi kapasiteleri ile kıyasla arzu ettiğinin daha altında gelişmektedir. Türkiye-Çin arasındaki ekonomi-ticaret ilişkilerinin aksamaması bazen teknik ve uygulama sorunlardan kaynaklanmaktadır. Türkiye ve Çin arasındaki ticari ilişkileri 16 Temmuz 1974 tarihinde imzalanan “Ticaret Anlaşması” ile başlamıştır. Bu anlaşmanın 6. maddesi uyarınca, her yıl toplanması öngörülen Türkiye-Çin Karma Ticaret Komitesi (Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Karma Ekonomik ve Ticari Komitesi), 1978 ve 1981 yıllarında olmak üzere iki kez ancak toplanabilmişti. Bu çerçevede 14. Dönem KEK Toplantısı 5 Nisan 2002 tarihinde Ankara’da yapılmıştır. Türkiye-Çin KEK 16. Dönem Toplantısı ise 27 Eylül 2009 Pekin’de düzenlenmiştir. Aynı şekilde bugüne kadar Türkiye-Çin arasında ekonomi-ticaret ilişkilerini kolaylaştıran birçok anlaşma imzalanmıştır, ancak bir kısmı hayata geçirilememiştir.

Her iki ülkenin ulusal ve potansiyel gücüne göre Türkiye-Çin arasındaki ticaret hacimi çok geridedir. Çin uzmanları Türk-Çin ekonomi-ticaret ilişkilerinin geride kalmasını iki ülke ilişkilerinin siyasete odaklanması ve her iki ülkenin kalkınmakta olan ülkeler olmasına bağlamaktadır. Soğuk Savaş boyunca iki ülke Sovyetlere karşı koymaya ve Soğuk Savaş sonrası dış ticaretin ağırlığının kalkınmış ülkeler üzerinde durması da siyasî nedenler arasında sayılabilir. Kalkınmakta olan Türkiye ve Çin, ekonomi ve teknoloji alanlarında birbirini tamamlayıcı değildir.¹²⁵ Çinli uzmanlara göre Çin-Türkiye sanayi endüstriyel yapısında benzerlikler vardır, özellikle hazır giyim, sanayi, mekanik ve elektrik sanayisi alanlarında tamamlayıcılıktan daha çok rekabetçi ilişkiler vardır. Dolayısıyla her iki ülkenin hedeflediği pazar da birbiriyle örtüşmüş durumdadır. Bunun belirgin örneği ise 2005 yılından beri Çin’in ve öteden beri Türkiye’nin de en büyük ticaret ortağı olan Avrupa pazarıdır.¹²⁶

Bazen imzalanmış kararların uygulanmasında yaşanan aksamaklar ve takipsizlikler ikili ekonomi-ticaret ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Ocak 2001’de Varyag Gemisi’ni İstanbul Boğazı’ndan geçirebilmek için Türkiye ziyaretine gelen Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan, iki ülke ekonomi-ticaret ilişkilerini geliştirmek için iki ülke dışişleri bakanlığı arasında bir eylem planına imza atmıştı. Fakat söz konusu eylem planı tam anlamıyla uygulanmış değildir. Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan’ın ziyareti sırasında sarfettiği sözlerden “2 milyon Çinli turist Türkiye’yi ziyaret edecek” manasını çıkararak Türkiye, Çinli turistlerin gelmediğini görünce Çin’i suçlamaya çalışmıştır. Bu olay Robert Jervis’in ortaya koyduğu yanlış algılamaların tipik örneği olmuştur. Diğer bir örnek ise Çin’in Dünya Ticaret Örgütü üyeliği müzakeresi sırasında Türkiye’nin imtiyazsız olarak bunu kabul etmesidir. Çin’in Dünya Ticaret Örgütü üyelik mücadelesi 15 yıl sürmüş ve 134 ülke ile üyelik müzakeresini gerçekleştirmişti. Aralık 1997’de Çin’in Türkiye ile müzakeresi sırasında üyelik destek arayışı karşılıksız olarak kabul edilmişti, hâlbuki ABD’den Meksika’ya kadar birçok ülke söz

¹²⁵ 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第 95 期 (2007 年 4 月), 頁 35.

¹²⁶ 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第 95 期 (2007 年 4 月), 頁 37.

konusu müzakerede belli miktarda imtiyaz sağlamıştı. Fakat imtiyaza sahip olamayan Türkiye, Çin'in üyeliği kabul ettikten sonra zararlı çıkacağını görmüş, Çin'e yönelik ilk antidanping uygulayan ülke olmuştu.¹²⁷ Türkiye'de Çin'in bazı ürünlerine kota ve vergi uygulanırken, Çin'de de yüksek gümrük vergisi Türkiye'nin ihracatını bir ölçüde engellemektedir. Her iki ülke Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmasına rağmen, Türkiye-Çin arasında mevcut olan gümrük vergi sorunu örgütün işleyiş anlayışına aykırıdır.

Ekonomi-ticaret kurallarına göre Türk-Çin ticari dengesizliğinin çözülmesi zordur, bir siyasî imtiyazı olmadan Türkiye'nin bu ticari ilişkilerden karlı çıkması kolay değildir. Türkiye'nin aleyhine gelişen ticari dengesizlik sorunu 25 yıldır sürmektedir ve bir sorun olarak devamlı dile getirilmiştir. Bu sorun bunca yıldan beri devam ettiyse bunun bir çözümü bulunamadı demektir. Bu durumda farklı yöntemlerin aranması gerekmektedir.

Çin'de enerji, hammadde, işçilik gibi girdi fiyatlarının düşük olmasının yanısıra Çin parası değerinin ABD doları karşısında, dolayısıyla başka yabancı paralar karşısında düşük tutulması, Çin malının rekabet gücünü artırmakta ve tercih edilmesinin sebebi olmaktadır. Böylece ithalat da artarak devam etmektedir. Bu durumda, ABD'nin yaptığı gibi ithalatta Çin'de üretim yapan ancak kökeni kendine ait firma ürünleri tercih edilebilir. Öncelikle avantajlı sektörler tespit edilmeli ve bu sektörlerdeki firmalar Çin firmalarıyla ortak veya tamamen öz sermayeli olarak Çin'de üretim gerçekleştirebilir. Teknik, kalite, iş tecrübesi açısından Türk firmalarının nisbeten avantajlı konumda olduğu tekstil, madencilik, kuyumculuk, gıda işleme ve süt ürünleri sektörlerinde ortak çalışmalar yapılabilir. Fakat teknik yoğunluğa dayalı girişimlerde bağımsız çalışmaya dikkat edilmelidir. Çünkü tekniği öğrendikten sonra Çinlilerin benzer tesisleri kurup piyasayı işgal etme durumu sık sık yaşanan olaylardandır.

Bunun yanında Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracat ürünlerinin katma değeri arttırılmalıdır. Türkiye, Çin'e en çok hammadde ihraç etmektedir ve başta gelen mermeri yarı ürün olarak Çin'e satmakla katma değerini arttırabilir. Mermer taşı sadece inşaat sektörün hammaddesi değildir, Çin'in geleneksel kültüründe çeşitli mermer taşlarının farklı işlevleri vardır. Türkiye'nin Çin'e en çok ihraç ettiği diğer bir ürün ise parça tavuktur ve bu ürünü de hazır/işlenmiş ürün olarak Çin'e satmakla katma değere katkıda bulunabilir. Çinliler Çanakkale Savaşı'nın kahramanı Koca Seyit'in heykelini Türkiye'ye satabiliyorsa, Türkler de ticaret konsepti dışında Çin kültürü ve yaşam tarzını incelemekle Çin'e katma değeri olan ürünleri satabilir.

Çin pazarı çok geniş pazardır. Çin üretim sektörü hala gelişmekte olan bir sektördür. Türk ürünlerinin Çin pazarında yer edinme potansiyeli vardır. Fakat yüksek gümrük vergileri Türk ürünlerinin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Bu noktada yerinde üretim isabetli olabilir. Bu bağlamda Urumçi'de kurulması beklenen Türk Sanayi Merkezi gibi organizasyonlar önem kazanmaktadır. Pazara giriş stratejisi olarak Çin'in farklı eyaletlerinde özellikle kıyı bölgelerinde sanayi merkezleri kurulabilir. Malezya'da benzer düşünceler ile Müslümanların çoğunlukta olduğu Ningxia Huizu Özerk Bölgesi'nde Sanayi Merkezi kurmuştur.

¹²⁷ 廖雷, <商務部: 中國反對土耳其對我紡織品實施保障措施>, 新華網, 2004年12月27日, 09:48:32; 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第95期(2007年4月), 頁37.

Urumqi'deki Türk Sanayi Merkezi, Türk ihracatçı firmaları açısından Çin'in batı eyaletlerine, ayrıca yakınlık bakımından Rusya (Altaylılar ve Tuvalar bölgesi) ve Moğolistan pazarına erişim açısından önemli bir giriş kapısı olarak değerlendirilebilir. İleride Kaşgar'da da Sanayi Merkezi kurulabilirse komşu olan Afganistan, Pakistan, Hindistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan pazarlarına erişim açısından büyük avantaj sağlayacaktır.

Çin ekonomisi sektörler göre analiz edilmeli ve fırsatlar iyi değerlendirilmelidir. Türkiye ile Çin, kalkınmakta olan ülkeler olduğu için benzer ürünleri üretmekle hedeflediği pazar da aynı olabilir, ancak Türkiye teknoloji katma değeriyle göreceli olarak Çin ile kalite üzerinde rekabete girilebilir; Çin ekonomik durgunluğu ve ekonomik yapısal değiş süreci Türkiye'nin uluslararası pazarın rekabet avantajını yaratmaktadır. 2020 senesinde, öngörüldüğü gibi iki ülke arasındaki ticaret hacmi 100 milyar dolara çıkarsa ve ithal ürünlerin belirli bir kısmını kendi firmalarımız üretiyor ise, ticaretteki dengesizlikten pek kaygılanmaya gerek olmayacaktır.

C. Doğu Türkistan Sorunu ve Uygur Meselesi

Türkiye-Çin ilişkilerini etkileyen önemli faktörlerin biri Doğu Türkistan sorunudur. Doğu Türkistan sorunu aslında Çin'in sorunudur, ancak tarihsel, kültürel ve etnik bağlamında Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Fakat Türkiye daha çok Uygur meselesi yani etnik ve insanî üzerinde ilgi gösterirken, Çin tarafı ise çoğunlukla Uygurların bağımsızlık istediği için Uygur meselesi ile Doğu Türkistan sorununu aynı konu olarak görmektedir. Ankara Uygur meselesi ile ilgilenirken aynı zamanda Çin'in toprak bütünlüğüne ve toprak bütünlüğüne saygı gösterdiğini ifade ederek Çin'i bölecek hiçbir faaliyete izin tanımadığını da vurgulamaktadır. Pekin ise Uygur meselesiyle ilgilenmek Doğu Türkistancılara destek vermek olarak algılanmaktadır. Hâlbuki Uygur meselesi ile Doğu Türkistan sorunu birbiriyle bağlantılı olmasına rağmen farklı iki konudur.

Çin tarafı Doğu Türkistan sorununu en üst düzey ilk defa 1995 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Çin ziyaret sırasında dile getirilmişti. Doğu Türkistan sorununu ilk defa resmi olarak ortaya koyması ise Nisan 1999'da Çin Halk Kongresi Başkanı Li Peng'in Türkiye ziyareti sırasında gerçekleşmişti. Çin Halk Kongresi Başkanı Li Peng'in Türkiye ziyaretinden sonra Çin basına verdiği röportajda Doğu Türkistan sorununun tanımını yapmıştı: *“Sözde Doğu Türkistan (Dong-tu) sorununun ortaya çıkışı, zamanında Xinjiang'dan (Doğu Türkistan) bir avuç insanlar Türkiye'ye kaçarak orada küçük bir grup ayrılıkçı gücü oluşturması ile meydana gelmektedir. Onlar sözde “Doğu Türkistan” adında bir devlet kurmayı deklare edilmişti. Onlar milli ayrılıkçı faaliyetler ile meşgul olmuş, hatta terör faaliyetleri de sürdürmüşler. Bu nedenle Xinjiang'daki milletler dair bütün Çin halkı buna kesinlikle karşı çıkmaktadır”*.¹²⁸ Bundan anlaşıldığı gibi Li Peng'in kastettiği Mehmet Emin Buğra (1901-1965) ile İsa Yusuf Alptekin (1901-1995) ve beraberindeki Doğu Türkistanlılardır.

1949 yılında Doğu Türkistan'ın Çin Kurtuluş Ordusu tarafından işgali işgal edilmesinden sonra Türkiye'ye sığınan Mehmet Emin Buğra ile İsa Yusuf Alptekin, Türkiye ve diğer İslâm (Müslüman) ülkelerde Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için faaliyetleri sürdürmüştü. 1999 yılına kadar Doğu Türkistan bağımsızlık faaliyetinin merkezi Türkiye idi. Diğer yandan, Çin Sosyal Bilimler Akademisi ve Doğu Türkistan'daki Xinjiang Sosyal Bilimler Akademisi'nin uzmanlarınca hazırlandığı raporlarda, Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketin ideolojisi Pan-İslâmizm ve Pan-Türkizm olduğunu ve bu iki akımda Sultan Abdulhamit döneminde Doğu Türkistan'a yayıldığı ve bazı Türkler de bu işe iştirak ettiği tespitinde bulunmuşlardır.¹²⁹ Bu tespit, Çin'in Türkiye politikası üzerinde etkili olmuştur. Li Peng'in Doğu Türkistan

¹²⁸ 傅旭、劉華新、成元生, <李鵬接受中國記者聯合採訪時談「東突」問題>, 《人民日報》 1999年04月19日, 第6版.

¹²⁹ Nuraniye H. Ekrem, *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2003:179-180; 張新平, <關於突厥和「泛突厥主義」的探討>, 《西北民族大學學報》2003年03期, 頁106-112; 潘志平, <論土耳其與泛突厥主義>, 《史學集刊》2004年04期, 頁60-68; 蒲瑤, <泛突厥主義與中國西部安全>, 《理論導刊》2002年05期, 頁52-54; 敏敬, <「凱末爾主義」與「泛突厥主義」關係探析>, 《世界民族》2006年06期, 頁11-18; 王剛, <冷戰後的泛突厥主義和「東突」恐怖主義> (北京外交學院碩士論文), 2007年; 步少華, <當代泛突厥主義與泛伊斯蘭主義關係探析> (北京外交學院碩士論文), 2010年.

ayrılıkçıları “Dong-tu”, yani “Dong Tujuesitan’ın” (Doğu Türkistan) kısaltması olarak Çince literatüründe yeni bir resmi terim kazandırmıştır.¹³⁰ Aynı zamanda Çin’in resmi ifadelerinde yasak olan Doğu Türkistan sözcüsü de Çin’de Doğu Türkistancılar olarak olumsuz manada kullanmaya başlamıştır.

Çin Halk Kongresi Başkanı Li Peng’in Türkiye ziyareti sonra Çin Halk Kongresi Daimi Komitesi’ne verdiği yazılı raporunda, kendisinin Türkiye ziyareti sırasında Çin’in Doğu Türkistan sorunu üzerindeki tutumunu beyan ettiği ifade edilmişti. Bu rapora göre, Li Peng bizzat Çin’deki milletlerin eşitliği, milletlerin birlikteliği, bölgede özerklik politikasının uygulaması ve Xinjiang’ın ekonomi ve sosyal faaliyetlerin büyük gelişmeler hakkında Türk liderlerine iletmiştir. Aynı zamanda Türkiye Hükümeti’nin Türkiye’de Çin karşıtı ayrılıkçı faaliyetlerine karşı çıkması ve aktif tedbirler alınmasını takdirle karşıladığını belirtmiştir.¹³¹ Neticede Türk liderleri Çin’in Doğu Türkistan sorunu üzerindeki tutumunu anlamışlar ve olumlu cevap vermişlerdir. Türk liderleri Çin’in toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygılı ve içişlerine karışmama konusunda tutumunu belirtmiştir. Türk liderleri meselenin hassasiyetini derinden anladığını ve Türkiye toprağında Çin karşıtı ayrılıkçı faaliyetlerine izin vermeyeceği konusunda söz vermişlerdir. Doğu Türkistan sorununun Türk-Çin dostane işbirliği ilişkisini engelleyemeyeceğini belirtmişlerdir.¹³² Li Peng’in Çinli gazetecilere verdiği röportajda, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Türk halkı ile Xinjiang’daki Uygurlar’la kan bağı olduğu, ancak Xinjiang’ın Çin’in toprağıdır ve Xinjiang’daki Uygurlar Çin vatandaşıdır, bu nedenle Çin’in ve Xinjiang’ın kalkınması ve gelişmesi için katkıda bulunması gerektiği belirtilmiştir. Li Peng’in ifadesine göre, TBMM Başkanı Hikmet Çetin de Türkiye’nin bir İslâm (Müslüman) devleti olmasına rağmen köktendincilik gibi aşırı güçlere karşıdır. Türk liderleri Türk-Çin ilişkilerine ciddi bakmakta ve Türk-Çin dostluğa önem vermektedir, Çin’e yönelik dostluk oluşturmamanın hiçbir sebep olmadığını ve “Doğu Türkistan” gibi Çin karşıtı örgüte kesinlikle destek verilmeyeceğini deklare etmiştir.¹³³ Li Peng’in sunduğu raporda, Doğu Türkistan ayrılıkçı faaliyetine özellikle terör hareketine karşı iki ülke arasında bilgi alış-verişte bulunması ve terör faaliyetine karşı koordineli işbirliği yapılması teklifini Türk liderlerine sunduğu belirtilmiştir.¹³⁴ Türkiye Cumhurbaşkanı bu konuda, iki ülke hükümetin ilgili makamları arasında işbirliği yapılabileceğini ve etkin tedbirlerle Çin karşıtı güçleri uzak tutarak karşı koyabileceğini ifade etmiştir.¹³⁵

---

¹³⁰ “Dong-tu”, yani “Dong Tujuesitan” (Doğu Türkistan), Türkçede “Doğu Türkistancılar” olarak çevirmesi uygun gözükmektedir. “Dong Tujuesitan” önce bir coğrafya adı idi, 1933 ve 1944 yıllarında bölgede bu adıyla iki cumhuriyet ilan etmesiyle söz konusu yer adının siyasî anlamı kazanılmıştır. Çin Hükümetince kullanılan “Dong Tujuesitan” sözcük, aslında siyasî anlamdadır.

¹³¹ 傅旭, <李鵬委員長訪問希臘、土耳其、敘利亞、巴基斯坦、孟加拉和泰國六國情況的書面報告>, 《人民日報》 1999年04月30日, 第3版.

¹³² 傅旭, <李鵬委員長訪問希臘、土耳其、敘利亞、巴基斯坦、孟加拉和泰國六國情況的書面報告>, 《人民日報》 1999年04月30日, 第3版.

¹³³ 傅旭、劉華新、成元生, <李鵬接受中國記者聯合採訪時談「東突」問題>, 《人民日報》 1999年04月19日, 第6版.

¹³⁴ 傅旭, <李鵬委員長訪問希臘、土耳其、敘利亞、巴基斯坦、孟加拉和泰國六國情況的書面報告>, 《人民日報》 1999年04月30日, 第3版.

¹³⁵ 傅旭、劉華新、成元生, <李鵬接受中國記者聯合採訪時談「東突」問題>, 《人民日報》 1999年04月19日, 第6版.

Li Peng'in sunduğu raporda, Türk liderleri Türk-Çin ilişkilerinin geliştirilmesi Türkiye'nin dış politikasının önemli noktasını oluşturduğunu ve bunun için gayret göstereceğini beyan edilmiştir. Türk liderleri Başkan Jiang Zemin'in en yakın bir zamanda Türkiye ziyaretinin gerçekleşmesini sabırsızlıkla beklemekte olduğunu belirtilmesine karşı, Li Peng, Çin Devlet Başkan Jiang Zemin'in Türkiye Cumhurbaşkanı'nın davetini kabul ettiğini ve onun ziyareti 21. yüzyıla doğru Çin-Türk dostça işbirliği ilişkileri için fevkalade önem taşıdığını raporuna eklemiştir.¹³⁶ Li Peng'in Türkiye ziyaret Şubat 1997'de Doğu Türkistan'daki Golca olayı ve Aralık 1998'de Türkiye Hükümeti Türkiye'deki Doğu Türkistanlıların faaliyetlerine kısmen kısıtlama getirmeye ilişkin 36 no'lu genelgenin yayınlamasından sonra gerçekleşmişti, bir anlamda 1996-1999 yılları arasında Orta Asya'daki Doğu Türkistanlıların ayrılıkçı faaliyetlerini belli düzeyde kontrol altında almasıyla birlikte Türkiye'de de başarılı olmuştu.¹³⁷ Nisan 2000 yılında Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Türkiye ziyaretinde bulunmuştu. Çinli uzmanlara göre, Jiang Zemin'in Türkiye ziyaretinin en önemli amacı terörizme karşı işbirliği konusunu içeren ve Çin-Türkiye arasındaki ilk ortak deklarasyona imza atmasıdır.¹³⁸ Nitekim Çince literatüründe “terör” eşittir Doğu Türkistancılar'dır.

Şanghai Beşlisi Örgütü çerçevesinde Orta Asya'daki Doğu Türkistan ayrılıkçı faaliyetlerini kısmen kontrol altına alındıktan sonra, Çin'in ileri adım ise Batı'daki Doğu Türkistanlıların faaliyetlerini kontrol altına alacaktı ancak 11 Eylül olayı sonrası konjonktürel değişimlerin nedeniyle bu politikasını gerçekleştirememiştir.¹³⁹ Çin tarafı Ankara'nın ayrılıkçı Doğu Türkistanlıları terörist olarak ilan etmesini istiyordu. Nisan 2002 yılında Çin Başbakan Zhu Rongji Türkiye ziyareti sırasında bu talebi ortaya koymuştu ancak Başbakan Bülent Ecevit tarafından kabul etmeyince, iki ülke her türlü uluslararası terörizm, etnik bölücülük ve dinî radikalizme karşı işbirliği yapması konusunda deklere etmiştir.¹⁴⁰

Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Türkiye ziyareti sırasında Çin lideri Doğu Türkistan sorunu PKK ile benzetmişti.¹⁴¹ Çin, PKK'yı hükümet karşıtı silahlı güçler olarak bakmamaktadır, Türkiye'nin Doğu Türkistancılara terörist olarak ilan etmesiyle PKK'yı da terör örgütü olarak ilan edeceğini ima etmektedir. Çinli uzmanlar, Türkiye'nin Batı ülkelerin 4 Haziran 1989 Tian-an Men öğrenci hareketini kanlı bastırmasına karşı uygulanan ambargoya iştirak etmediği için, Pekin Hükümeti Ankara'nın Kuzey Kıbrıs ve Kürt politikasına karşı tarafsız tutumunu sergilediğini belirtmektedir.¹⁴² Türkiye'de PKK ve Kuzey Kıbrıs meselesinde Çin'in uluslararası sahnelerde Çin'in desteğine ihtiyaç duyacağı görüşler

¹³⁶ 傅旭, <李鵬委員長訪問希臘、土耳其、敘利亞、巴基斯坦、孟加拉和泰國六國情況的書面報告>, 《人民日報》 1999年04月30日, 第3版.

¹³⁷ Erkin Ekrem, “Çin'in Doğu Türkistan Bağımsızlık Hareketine Yönelik Politikası: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası-I. Bölüm” *Stratejik Analiz*, Sayı 20, Aralık 2001, ss.73-80.

¹³⁸ 鐘之成, 《為了世界更美好: 江澤民出訪紀實》, 北京: 世界知識出版社, 2006:439-441; 楊勉主編, 《國際政治中的中國外交》, 北京: 中國傳媒大學出版社, 2005:340.

¹³⁹ Erkin Ekrem, “Çin'in Doğu Türkistan Bağımsızlık Hareketine Yönelik Politikası: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası-2. Bölüm” *Stratejik Analiz*, Sayı 21, Ocak 2002, ss.93-101.

¹⁴⁰ Erkin Ekrem, “Değişen Dengelerde Türkiye-Çin İlişkileri: Çin Başbakanı Zhu Rongji'nin Türkiye Ziyareti”, *Stratejik Analiz*, Sayı 26, Haziran 2002, ss.87-94.

¹⁴¹ Faruk Arslan, “[D. Türkistan-PKK Benzetmesine Demirel Tepkisi](#)”, *Zaman Gazetesi*, 20 Nisan 2000.

¹⁴² 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第95期(2007年4月), 頁35.

vardı.¹⁴³ Çin'in Doğu Türkistan sorunu PKK ile benzetmesinin arkaplanında farklı düşünce yatıyor da olabilir.

5 Temmuz 2009'da meydana gelen Urumçi olayları 1997'deki Golca olayları gibi Türkiye'de büyük tepkileri yaratmıştı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın olay üzerindeki eleştirmeler Çin ve Çin basını tarafından öfke ile karşılanmıştır.¹⁴⁴ Fakat her iki ülke bu gerginliği aşmak niyetindeydi. Türk hükümetinin gerginleşen Türk-Çin ilişkilerini yumuşatmak için en önemli çıkışı ise Devlet Bakan Zafer Çağlayan'ı Başbakan Erdoğan'ın özel temsilcisi olarak 30 Ağustos-2 Eylül 2009 tarihleri arasında Çin'e göndermesi olmuştu. Çin Başbakanı Wen Jiabao, Çin Dışişleri Bakanı Yang Jie-chi ve Çin Ticaret Bakanı Chen Deming ile görüşen Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın özel mesajını Çin Başbakanı Wen Jiabao'ya iletmışti. Başbakan Erdoğan'ın mesajına göre, Türkiye hükümeti "Tek Çin" politikasını tanımaktadır ve Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti bütün Çin halkının tek yetkili vekilidir. Türkiye, Çin'in egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar veren faaliyetlere izin vermeyecektir. Xinjiang (Doğu Türkistan)'da istikrar, toplumsal uyum ve müreffehin sağlanacağına inanmaktadır. Türkiye tarafı, karşılıklı egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygılı, iç işlerine karışmama, eşit ve karşılıklı kar sağlama prensipleri üzerinde Çin ile üst düzey ilişkilerini geliştirmek, ikili ticaret ilişkilerini genişletmek ve BM ile uluslararası ilişkilerdeki işbirliğini sıkılaştırmak istemektedir. Böylece iki ülke ilişkileri uzun vadeli stratejik ortaklık düzeyine yükseltilecektir. Çin Başbakanı Wen Jiabao, Başbakan Erdoğan'ın bu mesajına hitaben, Türkiye hükümeti ve Başbakan Erdoğan'ın, ikili ilişkilerin gelişmesine verilen önemi gösterdiğini ifade ederek, Devlet Bakanı Çağlayan'ı Başbakan Erdoğan'ın özel temsilcisi olarak Pekin'e göndermesini kastederek, ikili ilişkilerin devam etmesi için Türkiye'nin ve Başbakanının önemli bir girişimde bulunduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

Çin Başbakanı Wen Jiabao, Devlet Bakanı Çağlayan'ı kabulünde, Çin'in Türkiye'ye yönelik görüşlerini de beyan etmişti. Wen Jiabao'ya göre, "*Çin hükümeti, Türkiye ile dostluk ve iş birliği ilişkilerinin inkişafına fevkalade önem vermektedir. Karşılıklı saygı, eşitlik ve kar sağlama prensipleri üzerinde ikili ilişkilerin gelişmesi ve sağlamlaştırılması iki ülke halkının çıkarları ve ihtiyaçlarına uygun olacaktır.*"¹⁴⁶ Çin Başbakanı Wen Jiabao'ya göre, "*Çin ile Türkiye, milli bölücülük, dinî radikalizm ve terörizm gibi üç gücün tehdidi ile karşı karşıya kalan, aynı zamanda gelişmekte olan ve çok uluslu iki devlettir. Bu nedenle iki ülkenin temel çıkarlarını ilgilendiren önemli meselelerinde daha çok karşılıklı anlayış ve destek içinde olması, çetin durumları el ele birlikte vererek zorlukları karşılaması gerekmektedir.*" Wen Jiabao bazı görüşlerini tekrarlayarak Türkiye'ye mesaj göndermiştir: "*Karşılıklı egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygılı olmak, karşılıklı iç işlerine karışmamak uluslararası ilişkilerin önemli kurallarıdır, aynı zamanda Çin-Türk dostluğu ve işbirliğinin siyasî temelleridir. Çin, stratejik düzeyde Türkiye ile olan ilişkilerine önem vermektedir, iki ülke halkının dostluk hissiyatlarına değer vermektedir. Çin, Türkiye ile birlikte "üç güce" (milli bölücülük, dini*

¹⁴³ Mehmet Ali Birand, "[China's Kurdish policy is changing](#)", *Turkish Daily News*, February 28, 2006.

¹⁴⁴ Erkin Ekrem, "Urumçi Olayı: Çin Medyasında Türkiye Karşısı Yorumlar", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 98 (Yaz 2009), ss. 43-45.

¹⁴⁵ <[土耳其總理致溫家寶口信，稱堅定奉行一個中國政策](#)>, 《新華網》, 2009年08月31日 18:53:39.

¹⁴⁶ 張朔, <[溫家寶會見土耳其總理特別代表、國務部長恰拉揚](#)>, 《中國新聞網》, 2009年08月31日 18:49.

radikalizm ve terörizm) kararlılıkla karşı çıkmayı istemektedir. Karşılıklı siyasî güven ve karşılıklı çıkarıya dayalı işbirliği arttırılmalı, kültürel ilişkiler güçlendirilmeli ve böylece ortak çıkarlar daha iyi korunup geliştirilmelidir.”¹⁴⁷ Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun bu görüşleri Devlet Bakanı Çağlayan'ın Çin Dışişleri Bakanı Yang Jiechi ile görüşmesi sırasında da gündeme gelmişti. Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun beyan ettiği görüşlerinde, 5 Temmuz Urumçi olayları üzerinde Türkiye'nin tepkisinin Çin'in iç işlerine karışması olarak algılandığı açıktır. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in 23 Eylül'de Çin Uluslararası Radyosu'na verdiği röportajda bu endişelerin gidermesine dönük çabalar olarak görmek mümkündür: “Türkiye'nin Tek Çin politikasını desteklemeyi sürdürdüğünü ve Urumçi olaylarını kast ederek Türkiye'nin Çin'in iç işlerine karışmasının söz konusu olmadığını belirtmişti. Bakana göre, Türk basınında bu son olaylar konusunda çok yanlış değerlendirmeler yapılmış ve bazı olaylar yanlış yansıtılmıştır”.¹⁴⁸

Aslında iki ülke arasında böyle bir olay ile karşılanacağı sadece zamana bağlı bir gelişme idi, olayın Temmuz 2009'da patlak vermesi ile iki ülke arasında gizlenmiş sorunun gün ışığına tekrar çıkmıştır ve kriz yönetimi devre sokarak gerginliği normalleştirilmesini başarmıştır. Çince tabiriyle “kavga etmeden dost olamaz” bir gelişme yaşandığı gibi bu gerginlik ikili ilişkileri için yeni ve sağlam boyutu kazanacağı baştan belliydi.¹⁴⁹

Fakat Ankara Doğu Türkistan sorunu ile Uygur meselesini ayrı bakmaya devam etmiştir. AK Parti'nin 12 Haziran 2011 genel seçimleri beyannameğinde: “Asya'nın üç büyük devi Japonya, Hindistan ve Çin ile ilişkilerimizi kuvvetlendireceğiz. Yeni dönemde Uygur Türklerinin meşru taleplerinin karşılanması ve temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması için gerekli çalışmaları yapmaya devam edeceğiz”.¹⁵⁰ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da muhataplarına Türkiye'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'yle sadece kültürel olarak ilgilendiğini belirtmişti.¹⁵¹ Fakat Çin tarafı, Doğu Türkistan sorunu ile Uygur meselesi arasındaki farkı anlayamamışlar veya kendi düşündüğü gibi anlamaya çalışmaktadır.¹⁵² Bu farklılığı Çin'in Türkiye uzmanları da fark etmemiştir.¹⁵³

Çin uzmanları AK Parti Hükümeti'nin Uygur politikası dâhil çok yönlü politikasını Yeni Osmanlıcılığı sürdürmekte ve hedefi ise bölgesel süper güç olmaktadır diye yorumlamaktadır.¹⁵⁴ Neticede Ankara'nın Doğu Türkistan (Uygur) ilgisi bu ayrılıkçı güçlerin uluslararası sahnelerde etki kazandırmakta ve Çin-Türkiye ilişkileri için engelleri teşkil etmektedir.¹⁵⁵ Çin

¹⁴⁷ <溫家寶：中國、土耳其應在涉及彼此核心利益的重大問題上相互理解、支持>，《新華網》，2009年08月31日18:54:37.

¹⁴⁸ Çin Uluslararası Radyosu, “T. C. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'le Söyleşi: Çin'le İşbirliğimizin Çok Büyük Potansiyeli Var”, *China Radio International*, 2009-09-23 15:32:44.

¹⁴⁹ Elif Özmenek, “Türkiye - Çin İlişkileri Gergin”, *VOAnews*, 15 Temmuz 2009.

¹⁵⁰ AK Parti, *Türkiye Hazır Hedef 2023* (16 Nisan 2011), Ankara: AK Parti Genel Merkezi, 2011:157.

¹⁵¹ Servet Yanatma, “Çin'den Davutoğlu'na 'Sincan Uygur' Jesti”, *Zaman Gazetesi*, 2 Kasım 2010.

¹⁵² 宋健生, 《土耳其政府「東突」政策研究》(上海交通大學碩士論文), 2011年.

¹⁵³ 咎濤, <「東突」問題、泛突厥主義與土耳其：歷史和現狀>, 《中國社會科學內部文稿》, 2008年第3期; 咎濤, <土耳其與「東突」的「不解之緣」>, 《民族社會學研究通訊》第53期(2009年7月10日), 頁36-43.

¹⁵⁴ 咎濤, <土耳其與「東突」的「不解之緣」>, 《民族社會學研究通訊》第53期(2009年7月10日), 頁39.

¹⁵⁵ 丁工, <中土關係四十年：回顧與展望>, 《阿拉伯世界研究》2011年第3期(2011年5月), 頁24-25.

uzmanları, “Xinjiang’ın bölünme sorunu”nun Çin-Türkiye arasında mevcut olan büyük sorunu olduğunu ve Çin tarafı hiçbir ülkenin Çin’in temel çıkarlarına zarar verebilecek herhangi faaliyetlere karşı çıkacağını vurgulamalı diye belirtmektedir. Bu uzmanlara göre, Türkiye’nin resmi ifadesinde Çin’in egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı göstereceğini deklere etmişse de, Türkiye’de kültürel unsuru bahane ederek Uygur kültürünün zarar gördüğünü dile getirerek Çin Hükümeti’ni eleştirmektedir ve dolaylı bölücülüğe destek vermektedir.¹⁵⁶ Bazı Çinli uzmanlar Türkiye’nin Doğu Türkistan bölücülere destek vermeme tutumunu devam edikçe ve bu konula ortak görüşe varılırsa, hem tarihî açısından hem de realite bakımından önemi olduğu tespitlerini yapmaktadır.¹⁵⁷ Çin uzmanlarının bu yöndeki bakışlara yönelik Ankara’nın kendi politikasının sadece siyasal düzeyde değil, Çinli akademisyen ve düşünce kuruluşlardaki uzmanlara da anlatması bir zorunluluk olmaktadır.

Çin’in Doğu Türkistan sorunu ile Uygur meselesini karıştırarak algılamaya devam ettiği takdirde Türk-Çin ilişkilerini etkileyeceği barızdır. Türkiye, ikili ilişkileri etkileyen sorunu olumlu bir araça dönüştürmek için Uygurların iki ilişkilerinin bağlayan ve güçlendiren kültür köprüsü olarak Çin makamlarına iletirken, Çin tarafı ise Xinjiang’ın (Doğu Türkistan) ikili ilişkileri güçlendirecek köprü olmasını vurgulamaktadır. Pekin, Uygur meselesinin (Doğu Türkistan sorunu) Ankara’nın Çin’e uygulanabilecek bir koz olabileceği endişeleri vardır. Doğu Türkistan bölgesi, yükselen Çin’in en hassas yumuşak karnıdır ve tarihte olduğu gibi yabancı güçlerin Çin’e baskı yapmanın bir aracı olmuştur, bu bağlamda söz konusu sorun ve meselenin çözüme kavuşturamadığı halde ikili ilişkileri etkilemeye devam edecektir.

---

¹⁵⁶ 馬靜, <專家解讀: 中國不容核心利益受損害>, 香港文匯報, 2012年2月23日

¹⁵⁷ 馬靜, <專家解讀: 中國不容核心利益受損害>, 香港文匯報, 2012年2月23日

V. TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

A. Çin'in Türkiye Politikası ve Türkiye

Çin'in Türkiye politikası Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Haziran 2009'daki Çin ziyareti ile birlikte netleşmeye başlamıştı. Cumhurbaşkanı Gül'ün 25 Haziran'da Çin Devlet Başkanı Hu Jintao ile görüşmesi sırasında, Çin tarafı Türkiye-Çin ilişkilerinin geliştirilmesi için beş maddelik politikasını ortaya koymuştu. Başkan Hu Jintao'nun teklifine göre, karşılıklı saygı, karşılıklı güven, eşitlikle karşılıklı yarar ve ortak kalkınma temelinde Türkiye ile daha yakın bir ilişki kurulması Çin Hükümeti'nin mevcut politikasıdır.¹⁵⁸ Urumçi olayları sonrası Çin Başbakanı Wen Jiabao Ekim 2010'daki Türkiye ziyareti sırasında ikili ilişkileri için yine beş maddeli önerisini sunmuştu. Çin ve Türkiye'nin gelişmekte olan iki büyük ülke olarak tanımlayan Başbakanı Wen Jiabao, siyasî, güvenlik, ekonomik ve kültürel gibi birçok alanda ortak menfaatleri olduğunu, Çin-Türk işbirliğinin artması hem iki ülkenin kalkınması hem de daha adil ve makul bir yeni uluslararası düzenin kurulması açısından fevkalade derin ve geniş manasına sahip olduğunu ifade etmişti.¹⁵⁹ Ekim 2012'de seçilecek ve Mar 2013'te görevini yürütecek Çin'in Müstakbel Devlet Başkanı Xi Jinping'in¹⁶⁰ Şubat 2012'deki Türkiye ziyareti sırasında da dört maddeli Çin'in Türkiye politikasını ortaya koymuştu. Çin-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesine büyük önem verdiğini belirten Devlet Başkan Yardımcısı Xi Jinping'e göre, Türkiye ile birlikte ikili stratejik ilişkilerinin içeriğini sürekli zenginleştirmek, iki ülke halkının refahını arttırmak ve Asya-Avrupa bölgesinin hatta dünyanın barışı, istikrarı ve refahı için aktif katkılarda bulunmak istiyor.¹⁶¹

Devlet Başkanı Hu Jintao	Başbakanı Wen Jiabao	Devlet Başkan Yardımcısı Xi Jinping
1. Geleneksel dostluk ilişkilerine dayandırarak siyasal ilişkiler derinleştirmelidir. İki ülke liderleri düzenli temaslar içinde bulunmalı, iki ülke hükümetinin bakanlıkları iletişim ve koordinasyonu güçlendirmeli, iki taraf varılan ortak görüşlerini ve anlaşmalarını ciddiyetle uygulamalı, karşı tarafın temel çıkarlarını ilgilendiren önemli meselelerde karşılıklı anlayış ve destek verilmeli, iki ülkenin yasama organları ve siyasal partileri çok düzeyli temaslarını geliştirerek anlayışı derinleştirmeli ve dostluğu arttırmalıdır.	1. Siyasi diyalogu güçlendirmek. İki hükümetler, parlamentolar, siyasi partilerin çeşitli müesseseler arasındaki diyalogu desteklemeli ve karşılıklı anlayış ve güveni geliştirmelidir. Çin-Türkiye Dışişleri Bakanlığı Ortak Çalışma Grubu mekanizması resmen çalışmaya başlamıştır, stratejik işbirliğini sıkılaştırmalıdır.	1. Üst düzey ilişkileri devam ettirmek ve stratejik karşılıklı güveni pekiştirmektir. Çin tarafı Başbakan Erdoğan'ın Çin ziyaretini memnuniyetle karşılamakta ve büyük önem vermektedir. İkili ilişkilerin düzene koymak ve planlama konusunda iki ülkenin Dışişleri Bakanlığı Ortak Çalışma Grubu mekanizması önemli rolleri üstlenebilir, her iki taraf mekanizmadan istifade etmek için içeriğini devamlı geliştirmesi ve iyileştirmesi gerekmektedir.
2. Ekonomik ve ticari ilişkilerini genişletmeli ve birlikte kalkınmayı gerçekleştirmelidir. Çin tarafı Türkiye	2. Üç Güce (terörizm, etnik bölücülük ve dinî radikalizm) karşı mücadelede işbirliğini	2. Pragmatik işbirliğini genişletmek ve ortak kalkınmayı gerçekleştirmektir. Çin tarafı,

¹⁵⁸ 榮燕, <胡錦濤與土耳其總統居爾會談>, 《新華網》, 2009年06月25日, 20:45:13.

¹⁵⁹ 馮堅、趙承、鄭金發, <溫家寶與土耳其總理埃爾多安舉行會談>, 《新華網》, 2010年10月09日, 00:48:58.

¹⁶⁰ Erkin Ekrem, “Çin'in Müstakbel Devlet Başkanı Xi Jinping”, *Stratejik Dış İnce Enstitüsü*, 20 Şubat 2012, 16:35.

¹⁶¹ 錢彤、鄭金發, <習近平同土耳其總統居爾會談>, 《新華網》, 2012年02月22日, 02:07:09.

ile birlikte iki ülke ticaretinin sağlıklı büyümesi için önlem almalı, karşılıklı yatırımı teşvik etmeli, işbirliği potansiyeli aramalı, işbirliği alanını genişletmeli, yeni modeller aramalı, yeni platformu inşa etmeli ve yeni bir büyüme noktasını sağlamak için çaba göstermelidir.	güçlendirilmelidir. Çin, Türk Hükümeti'nin tek Çin politikasını takdir etmektedir. Çin-Türkiye'nin hepsi bölücülük, aşırıcılık ve terörizm tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır; ulusal egemenlik, toprak bütünlüğü, güvenliği ve diğer önemli konularla ilişkin karşılıklı destek ve yakın koordinasyon olmasını güçlendirecektir.	Türkiye'den ithalatı genişletmek için Çinli işletmelerini teşvik edecek ve destekleyecektir; ticaret dengesizliği gidermek için kapsamlı bir çözüm yöntemini aramaya devam edecektir; Çin tarafı, Türk şirketlerinin Çin'de yatırım yapma ve işini büyümesini karşılamaktadır.
3. Güvenlik alanında ve "Üç Güce" (din îradikalizme, milli bölücülere ve uluslararası teröre) karşı işbirliği yapılmalıdır. İki taraf ilgili diyalog mekanizmasını geliştirmeli, daha etkili önlem almakla "Üç güce" ve uluslararası organize suç örgütlerine karşı koymalı, kendi ülkesinin ve bölgenin barış ve huzuru korumalıdır.	3. Ekonomik ve ticari işbirliğinin güçlendirilmelidir. Çin tarafı, Türkiye'nin üstün ürünleri daha fazla ithal etmek ve ikili ticaret dengesini düzeltmek için aktif tedbirleri almaya devam edecektir. Çin tarafı, Türkiye'nin demiryolları, metro, köprü, elektrik ve diğer büyük ölçekli projelerine aktif katılmak ve bunun için finansman desteği sağlayacaktır.	3. Kültürel ilişkilerini sıkılaştırmak ve sivil toplum arasındaki dostluğu güçlendirmektedir. Çin tarafı Türkiye ile birlikte düşünce kuruluşlar ve STK arasındaki diyalog ve işbirliği güçlendirmek istiyor, aynı zamanda turizm alanındaki işbirliği genişletmek ve iki ülke arasındaki dostluğun toplumsal temelini güçlendirmek istiyor.
4. Kültürel ilişkilerini ilerletmeli ve dostluk ilişkilerini genişletmelidir. Çin tarafı Türkiye ile eğitim, turizm, medya, sağlık ve spor alanlarında işbirliği ilişkilerini genişlemesini ve mevcut dostluğun toplumsal temelini daha da sağlamlaştırma konusunda isteklidir.	4. Kültürel ilişkileri güçlendirmelidir. Çin tarafı, Türkiye ile birlikte turizm alanındaki işbirliğini geliştirmek istiyor. Gelecek yılda (2011) Çin-Türkiye diplomatik ilişkilerin kuruluşunun 40. yılı dönemidir ve bu fırsattan bir dizi kutlamalar düzenlenerek iki ülke halkının karşılıklı anlayışı ve dostluğu geliştirecektir.	4. Çok taraflı işbirliği genişletmek ve ortak çıkarlarını korumaktır. Çin tarafı, Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel meselelerindeki aktif rolünü desteklemektedir; BM, G20 ve IMF gibi kuruluşlar çerçevesinde Türkiye ile işbirliğini güçlendirmek, Çin-Türkiye ve gelişmekte olan ülkelerin ortak çıkarlarını koruması konusunda istenmektedir.
5. Çok taraflı işbirliği ve dünya ile uyumluluğu sağlanmalıdır. Çin tarafı Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel işlerinde daha çok rolü icraat etmesini desteklemektedir. Türkiye ile birlikte Ortadoğu sorunu, Aden Körfezi ve Somali sularında korsanlarla mücadele konularında iletişim ve koordinasyonu güçlendirmede, sürdürülebilir kalkınmada, küresel sorunlarla başa çıkmada karşılıklı destek ve işbirliğini esirgemeyecektir. Uluslararası toplum ile birlikte el ele dünyanın kalıcı barışı, müşterek refahı ve uyumlu dünya için çabalamalıdır.	5. Uluslararası sahnelerde koordinasyonu güçlendirmelidir. Çin tarafı, Türkiye'nin uluslararası ortamındaki statüsü ve rolüne büyük önem vermektedir, Türkiye ile birlikte BM ve G20 gibi çok taraflı mekanizma çerçevesinde diyalog ve işbirliğini sıkılaştırmak ve gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını korumak istiyor.	

Çin liderlerin Türkiye politikası üzerindeki önerilerden bir hülasa çıkarmak mümkündür:

1. Çin-Türkiye siyasî ilişkilerini güçlendirmekle karşılıklı güveni kazanmaktır. Urumçi olayları sırasından yaşanan siyasî ilişkilerindeki kopukluktan dolayı iki ülke Dışişleri Bakanlığı arasında Ortak Çalışma Grubu'nu oluşturma yoluyla söz konusu ikili ilişkiler için bir açık kanalı tesis etmeye uygun görmüştür. Ancak iki ülke arasında

kırmızı telefon sisteminin oluşturması henüz söz konusu değildir. Bundan anlaşıldığı gibi ikili ilişkilerinin yüksek düzeyde bir mekanizmanın inşası beklenmektedir.

2. İkili siyasî ilişkileri çerçevede güvenlik işbirliğini güçlendirmektir. Bu alanda daha çok ‘‘ç Güce’’ (terörizm, etnik bölücülük ve dinî radikalizm) karşı, yani Doğu Trkistancıların ayrılıkçı faaliyete karşı işbirliği yapmaktır. Çin tarafının bu konudaki gerekçesi için Çin ve Türkiye her ikisi terörizmin mağdur ülke olmasıdır. ‘‘ç Güce’’ karşı işbirliği yapmanın ilerde Orta Asya’da devam edebileceği işaretini de vermektedir.

3. Ekonomi-ticaret ilişkilerini güçlendirmektir. İki lke arasındaki bu ilişkileri, sadece ekonomi ekonomi-ticaret ilişkilerinin kuralları üzerinde geliştirme mantığıyla başarı olması pek zordur. İki lke ekonomi-ticaret ilişkilerini güçlendirmek için Nisan 1999’da Çin Ulusal Halk Kongresi Başkanı Li Peng’den en son şubat 2012’de Çin’in Müstakbel Devlet Başkanı Xi Jinping’e kadar birçok teşvik ve teklifleri sunmuştu, ancak Türkiye’nin aleyhine gelişen ekonomi-ticaret ilişkileri devam etmiştir. Bu ilişkiyi güçlendirmek için Pekin Hükümeti bir siyasî karar almadan istendiği düzeye gelmesi zordur.

4. İki lke arasında kültürel ilişkilerini yoğunlaştırmakla umumi ilişkilerinin beklendiği düzeye gelebilmesi için katkılarda bulunmaktır. Türkiye ve Çin’in Batı ülkelerle olan kültürel ilişkilerine kadar, Türkiye ve Çin arasındaki kültürel ilişkileri zayıftır, iki ülke tam anlamıyla birbirini henüz tanımış değil, karşılıklı olarak tarih, kültür, felsefe, dinî, psikoloji ve psikolojiden kaynaklanan davranış gibi birçok konularda yetersiz olduğu için ne siyasî ilişkilerine, ne de ekonomi, ticaret ve turizm alanlarındaki ilişkilerine katkılarda bulunmuştur. Bunun bir rneği olarak Çin’de Türkoloji araştırma zayıf kaldığı gibi Türkiye’de de Sinoloji araştırmalar yetersizdir.

5. Küresel ve bölgesel işbirliği artırmaktır. Son yıllarda bir bölgesel güç olarak yükselen Türkiye’nin menfaat bölgesinde ve uluslararası siyasette etkisi görünmeye başlamıştır. Bunun farkında olan Çin’in Türkiye ile hem küresel hem de bölgesel işbirliği yapmanın önemini vurgulamaktadır. Çin tarafı özellikle Ortadoğu bölgesinde, BM ve G-20 gibi çok taraflı mekanizmalarında, hatta IMF ile Dünya Bankası gibi kuruluşlar üzerinde işbirliği ortaklık istenmektedir. BM ve G-20 kuruluşları üzerinde Çin’in Türkiye ile istişare yoluyla alınacak kararlarına müdahale ederek iki ülkenin lehine dönüştürme peşindedir. Kalkınmakta olan Çin ve Türkiye Batı merkezli ve zihniyetli BM ve G-20 kuruluşların yapısı ve işlevi hakkında itirazları vardır, ancak Çin’in Güvenlik Konseyi Daimi yesi statüsüne sahip olduğu için BM’n reform hakkında hiçbir tartışmaya katılmamaktadır. BM, mevcut uluslararası siyasî sistemin ürünü olduğu gibi IMF ile Dünya Bankası ise mevcut uluslararası ekonomi sisteminin ürünüdür, Çin’in Türkiye ile bu kuruluşlar üzerinde işbirliği yapmanın diğer bir

maksadı söz konusu mevcut uluslararası sistemin değiştirmesidir. Ancak Türkiye'nin de çıkar bölgesi olan Orta Asya'da işbirliği Çin tarafından henüz dile getirilmemişlerdir. Her Őeye rağmen yukarıdaki konular gelecekteki Türk-Çin stratejik ortaklığın içeriğini oluşturacaktır.

Çin'in Türkiye'ye yönelik bu politikaların mevcut ve geleceğe yönelik niyetlerinin olduğu açıktır. Türkiye de kendi ulusal çıkarlarına göre Çin'e yönelik net ve açık politikasını ortaya koymalıdır ve Çin ile ortak çıkarları bulmakla ortak işbirliğine gidebilmesi gerekmektedir. Çin ile ciddi ilişki kurabilmek için sadece ikili ilişkileri üzerinde durmakla eksik kalacaktır, aynı zamanda ikili ilişkilerinin bölgesel ve hatta küresel boyutta etkisel gelişmelerini yaratan bir çeşit stratejik ilişkileri oluşturmalıdır. Bu ilişkileri oluştururken diğer bölgesel ve küresel güçlerin tepkisi ve Türkiye'nin sahip olduğu değerleri de hesaba katmalıdır. Nitekim bir ülkenin yükselişi sadece sert gücüne (hard power) dayandırılmaz, aynı zamanda yumuşak gücü (soft power) ile pekiştirmelidir.

B. Türkiye-Çin İlişkilerinin Geleceğe Bir Bakış

Yükselmekte olan Çin'in ekonomik gücü, askerî kapasitesi ve bölgesel ile küresel düzeydeki nispi etkileri, mevcut uluslararası sistemi değiştirebilecek durumdadır. Bu durumda Çin, Türkiye'nin bölgesel ve küresel çıkarlarını etkileyebileceği gibi siyasî, ekonomik ve güvenlik alanlarındaki menfaatlerini de ilgilendirmektedir. Çin'in gözünde Türkiye artık uluslararası siyasette etkili bir güç ve bölgesel gelişmelerinde söz sahibi olarak bakılmaktadır.¹⁶² Çin'in 1987'de ortaya koyduğu üç aşamalı kalkınma stratejik planının son aşamasının 2020-2025 yıllarında tamamlanması ve izlenecek bütün politikası ile Türkiye'nin 2023 stratejik hedefi ve takip edecek çok yönlü dış politikası ikili ilişkileri için bir fırsat olabilir. Bütün bunlar iki ülkenin gelecekte işbirliği yapmasına zemin hazırlamaktadır. Yani küreselleşen ve ekonomik karşılıklı bağımlılığı arttığı bir dünyada Çin ve Türkiye gibi Asya ve Avrasya güçlerin bölgesel işbirliğine sevk etmektedir.¹⁶³ Bazılarına göre Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Türkiye-Çin ilişkisi için bir platform olarak ikili anlaşmazlıkları giderebileceği gibi güvenlik alanlarındaki işbirliği ve Çin'in Ortadoğu politikasının uygulanmasına katkıları vardır.¹⁶⁴ Çin aslında Türkiye'nin Doğu-Batı stratejik köprü rolüne önem vermektedir.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türkiye ve Çin için yeni bir işbirliği paradigması doğulduğunu ve Soğuk Savaş dönemindeki olağanüstü durumdan çıkarak tarihte olduğu gibi ilişkileri en üst seviyede tekrar kurmaya kararlı olduğunu ifade etmektedir. Türkiye ile Çin arasında kurulan stratejik işbirliğine önem verdiğini belirten Bakanı Davutoğlu'na göre, iki ülkenin çok köklü geleneklere sahip olduğunu ve ilişkilerin tarihî derinliği çerçevesinde yoğun ilişkiler kurulmasından daha normal bir şey olamayacaktır. Bakanı Davutoğlu, iki ülke arasında oluşturan stratejik işbirliği bir alternatif olmadığını ve genel strateji içinde birbirine tamamlayıcı unsurlar olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bakanı Davutoğlu ikili stratejik işbirliğinin çalışma stilini anlatmıştır: Türkiye'nin Çin ile kuracağı stratejik işbirliğinin komşuları ile kurduğu yüksek düzeyli işbirliğinden biraz daha farklı olacaktır; ortak bir çalışma grubu ve stratejik işbirliği eylem planı oluşturulmuştur. Düzenli üst düzey istişareler yapılması suretiyle ilişkileri geliştireceklerini ve farklı küresel konularda ortak çalışmalar yapılacaktır; küresel ölçekteki konularda Çin ile konuşacak çok şey vardır.¹⁶⁵ Çin'in Ankara Büyükelçisi Gong Xiaosheng de Çin-Türk stratejik işbirliği ilişkilerinin ikili ilişkileri güçlendireceğini ve Çin-Türk ilişkilerinin geleceği daha umutlu ve parlak olacağını belirtmektedir.¹⁶⁶ Urumçi olayların yarattığı tahribatları bir yıl içinde atlatması¹⁶⁷ Türk-Çin ilişkilerini yöneten siyasî liderlerinin olgunluk özelliklerini göstermektedir.

¹⁶² Erkin Ekrem, "[Türkiye-Çin İlişkileri: Çin'in Gözünde Türkiye](#)" *Stratejik Dış İnce Enstitüsü*, 13 Eylül 2010, 11:20.

¹⁶³ Rosita Dellios and Nadir Kemal Yılmaz, "Sino-Turkish relations in a globalising Asia-Pacific", *International Journal of Business and Globalisation*, Vol. 4, No. 3, 2010, pp. 222-236.

¹⁶⁴ Rosita Dellios and Nadir Kemal Yılmaz, "Turkey and China: a study in symmetry", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, Vol. 2, No. 1, 2008, pp. 13-30.

¹⁶⁵ Butahun Yaşar, "[THY, Çin'e Seferlerini Artıracak](#)", *İhlas Haber Ajansı*, 2 Kasım 2010, 11:57.

¹⁶⁶ 王洪江、戚燕凌, <中國大使稱中國與土耳其合作潛力巨大>, 新華網, 2012年02月11日, 01:31:55; 鄭金發、戚燕凌、王洪江, <中土關係前景廣闊-訪中國駐土耳其大使宮小生>, 新華網, 2012年02月20日, 20:10:42; 戚燕凌、王洪江, <訪中國駐土耳其大使宮小生>, 新華網, 2012年03月13日, 08:53:00.

¹⁶⁷ Erkin Ekrem, "[Urumçi Olayları Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri](#)", *Stratejik Dış İnce Enstitüsü*, 18 Ocak 2010, 20:19.

Türkiye’den Çin’e bakmak ile Çin’den Türkiye’ye bakmak farklıdır. Çin’in gözünde Türkiye bölgesel bir güçtür,¹⁶⁸ Çin ise Türkiye için bir küresel güçtür. Türkiye’de ABD’nin yerine alabilecek Çin olduğu görüşe sahip olanlar vardır. Çinli uzmanları da bunun farkında, ancak aynı fikirde değiller.¹⁶⁹ Bu tür asimetri ilişkiler bazen ardıcılık (bandwagoning) bazen dengelemeci (balancing) bazen de müttefik ilişkileri yaratabilir.¹⁷⁰ Yükselen Çin ile engajman (engagement) politikasının uygulanması belki diğer çeşit ilişkilerinden daha karlı çıkabilir.¹⁷¹ Nitekim ABD dâhil birçok ülkeler bu politika çerçevesinde Çin politikasını geliştirmektedir. Ancak bu politikayı sürdürürken ABD-Çin ve AB-Çin ilişkilerinde yaşanan sorunlar¹⁷² hatta ilerde Çin-Rusya arasında yaşanacak sorunlar¹⁷³ hem Türkiye’nin menfaat bölgelerine hem de Türk-Çin ilişkilerine dolaylı veya dolaysız etkisini gösterebilir.

Diğer yandan ikili ilişkileri yoğunlaştıkça aralarındaki sürtüşmeler de beraberinde çoğalabilir.¹⁷⁴ Bu tür sürtüşmeler sadece ikili ilişkilerini değil, Türk-Çin ortak çıkarları olan bölgelerde yaşanabilir. Yani Çinli uzmanlarının tespit ettiği gibi Çin ve Türkiye’nin ekonomik çıkarları ve Orta Asya’daki jeopolitik çıkarları üzerinde devam edecek mücadeleler ikili ilişkileri olumsuz etkileyebilir.¹⁷⁵ Çinli uzmanlara göre, Türkiye’nin Batı’dan dönüp Asya’ya yönlendiğinde Çin’e yönelik stratejik politikası da bu süreçte oluşturacak, birçok belirsizlik durumları da bu süreçte meydana gelebilir ve Çin’in dalgalama gelişmelerine göre değişir.¹⁷⁶ Çin uzmanlarının bu endişeleri aslında Türkiye’nin Orta Asya ve Doğu Türkistan’da etkisini sağlaması ile ortaya çıkan durumu kastetmektedir. Nitekim Çin-Türk sürtüşmesinin ilk yaşanacak bölgesi ise Orta Asya olacaktır.¹⁷⁷ Bunun üzerine Çin-Türk arasında yaşanacak sorunları gidermek için karşılıklı siyasî güveni arttırması, ekonomi-ticaret ilişkilerinde karşılıklı çıkarları sağlaması ve güvenlik alanında ortak çıkarı koruması düzeylerin

¹⁶⁸ 肖憲, <構建中國與土耳其新型戰略合作關係>, 《西亞非洲》, 2011 年第 12 期, 頁 14-28.

¹⁶⁹ 咎濤, <中土關係及土耳其對中國崛起的看法>, 《阿拉伯世界研究》2010 年第 4 期 (2010 年 7 月), 頁 63; Tao Zan, “Uncertainty and Ambiguity: Turkey’s Perception on the Rise of China”, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* (in Asia) Vol. 3, No. 1, 2009, p. 76.

¹⁷⁰ Stephen M. Walt, “Alliances: Balancing and Bandwagoning”, in Robert J. Art and Robert Jervis (eds.), *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, New York: Longman 2000, pp. 110-117; 吳玉山, <抗衡或扈從: 面對強鄰時的策略抉擇 (上)>, 《問題與研究》第 36 卷, 第 2 期 (1997 年 2 月), 頁 1-32; 吳玉山, <抗衡或扈從: 面對強鄰時的策略抉擇 (下)>, 《問題與研究》第 36 卷第 3 期 (1997 年 3 月), 頁 61-80.

¹⁷¹ Randall L. Schweller, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler’s Strategy of World Conquest*, New York: Columbia University Press, 1998:74-75; Randall L. Schweller, “Managing the Rise of Great Powers”, in Alastair Iain Johnston and Robert S Ross (eds), *Engaging China: the Management of an Emerging Power*, London and New York: Routledge, 1999:14; David Shambaugh, “Containment or Engagement of of China? Calculating Beijing’s Responses”, *International Security*, Vol. 21, No. 2 (Fall 1996), pp. 180-209.

¹⁷² Erkin Ekrem, “Yükselen Çin’e Karşı: Obama Yönetiminin Güvenlik Stratejisi”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Yıl 3, Sayı 27 (Şubat 2012), ss. 71-79; Erkin Ekrem, “11 Eylül’ün 10. Yılında ABD-Çin Denklemi”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Yıl 3, Sayı 24 (Ekim 2011), ss. 56-62; Erkin Ekrem, “Çin-AB İlişkileri: Sorunlar ve Çözümler”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Yıl 2, Sayı 23 (Eylül 2011), ss. 59-65.

¹⁷³ Erkin Ekrem, “Putin’in Avrasya Birliği ve Çin”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Yıl 3, Sayı 25 (Kasım 2011), ss. 93-97.

¹⁷⁴ 肖憲, <構建中國與土耳其新型戰略合作關係>, 《西亞非洲》, 2011 年第 12 期, 頁 14-28.

¹⁷⁵ 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第 95 期 (2007 年 4 月), 頁 39.

¹⁷⁶ 咎濤, <中土關係及土耳其對中國崛起的看法>, 《阿拉伯世界研究》2010 年第 4 期 (2010 年 7 月), 頁 65.

¹⁷⁷ 丁工, <中土關係四十年: 回顧與展望>, 《阿拉伯世界研究》2011 年第 3 期 (2011 年 5 月), 頁 26.

çalışmasını önermektedir.¹⁷⁸ Netice, geleceğe yönelik Çin-Türk ilişkileri normalleşen ve eşit düzeyli rekabet ilişkisi olacaktır.¹⁷⁹

Türk-Çin ilişkilerinde her ikisinin önem verdiği kritik sorunları farklıdır. Türkiye daha çok ekonomi-ticaret ilişkilerine ehemmiyet verirken, Çin ise Doğu Türkistan'ın güvenliğinden endişelidir. Son 15 yıl Türk-Çin ilişkilerinin iki ana konusunu oluşturmuştur. Yükselen Çin'in özgüven kazanması ve tarihî İpek Yolu'nu tekrar canlandırma stratejisi gereği ile Türkiye'nin Doğu Türkistan'a çekmeye çalışmaktadır. Ancak Pekin Hükümeti'nin Doğu Türkistan sorunu ve Uygur meselesine yönelik mevcut politikası devam ettikçe Urumçi olayları gibi ayaklanmalar tekrar meydana gelmesini tahmin etmek zor değildir. Çin Hükümeti de bu ayaklanmalara karşı sert uygulamaları artacaktır. Uygur bölgesinde baskılar arttıkça siyasal, ekonomi ve toplumsal sorunlarla birlikte şiddet olayların tekrar meydana gelmesi kaçınılmaz haline gelebilmektedir. Bu kısır döngünün neticesinde Türk-Çin ilişkilerini de etkileyebilmektedir. Çin Hükümeti Türkiye'nin Doğu Türkistan'da yatırım yapmasını istemekte ve bölgenin kalkınması için katkılarda bulunmasını arz etmektedir. Çin'in Müstakbel Devlet Başkanı Xi Jinping'in de Türk işadamlarının Xinjiang'da yani Doğu Türkistan'a yatırım yapmasını teşvik etmekte ve konuda kazan-kazan düşüncesi olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁰ Urumçi-İstanbul havayollarının açılması ve bundan dolayı Uygurların Türkiye ziyareti yoğunlaşmaya başlamıştır, bununla birlikte Uygur sanatçıların ve akademisyenlerin de Çin Hükümeti'nin izniyle Türkiye ziyaretini başlatmış durumdadır. Türkiye'nin Doğu Türkistanlıların bağımsız faaliyetlere destek vermediği ve sadece insan hakları açısından Uygurların durumu ile ilgilendiğine göre, Doğu Türkistan'da yatırım bölge kalkınmasına katkılarda bulunmakla birlikte Urumçi merkezli Çin pazarı ve Orta Asya ile Güney Asya bölgesine kapsayan büyük Müslüman pazarına da sahip olacaktır. Türkiye'nin Doğu Türkistan'da katkılardan dolayı Türk-Çin ilişkilerinin normalüstü bir seviyeye gelmesi için işbirliği zeminini inşa edilmiş olacaktır.

Geleceğe yönelik diğer bir konu ise Çin'in bölgesel ve küresel politikasını anlamak ve bu politikanın oluşturma sürecinde etki unsuru olan Çin tarihi, kültürü ve felsefesini öğrenmek Türk-Çin ilişkilerine katkılarda bulunduğu gibi ikili ilişkilerini pekiştirebilmektedir. Bu bağlamda Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve bazı üniversiteler Çin ve Uzakdoğu üzerinde akademik araştırmalara teşvik etmelidir; Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının Çin'in ulusal çıkarları ve bu çıkarlar üzerinde üreten strateji ve politikasını yakından takip etme ve araştırması, ikili ilişkilerinin stratejik düzeye yükseltmesi açısından oldukça önemlidir. Bu şekilde fırsat ve zamanı tasarruf etmekle birlikte ikili ilişkileri ve bölgesel işbirliği alanında isabetli politikaları üretmesinde fevkalade yararı vardır. Aksi halde uluslararası sistemin geleceği bağlamında Çin'i yüzeysel bir şekilde tanımak ve anlamak, Türkiye'nin gelecekteki çıkarlarına olumsuz anlamda tesir edebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin düşünce kuruluşlarının sadece görünen Çin'i değil, daha derin olan Çin'i araştırmasıyla gerçek işbirliğine gidilebilir, nitekim şeytan ayrıntıda gizlidir.¹⁸¹ Türkiye'nin Çin'e yönelik akademik araştırmaları,

¹⁷⁸ 丁工, <中土關係四十年: 回顧與展望>, 《阿拉伯世界研究》2011年第3期(2011年5月), 頁27.

¹⁷⁹ 肖憲、王文章, <中國與土耳其關係的演變、問題與未來>, 《外交評論》總第95期(2007年4月), 頁38.

¹⁸⁰ Okan Müderrisoğlu, “[Tek ilkemiz: Kazan-Kazan](#)”, *Sabah Gazetesi*, 20 Şubat 2012.

¹⁸¹ Erkin Ekrem, “[Türk ve Çin İlişkileri: Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği](#)”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*,

stratejik araştırmaları ve hatta istihbarat çalışmasını güçlendirmekle ancak sağlam bir ilişkiyi tesis edebilmektedir.